

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LÜBNAN HİZBULLAHI'NIN
DÖNÜŞÜM SÜRECİ

İ. HALİT ELÇİ

2501820125

Tez Danışmanı

Yar. Doç. Dr. İLKER AKTÜKÜN

İSTANBUL, 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **Uluslararası İlişkiler** Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501820125** numaralı **İbrahim Halit ELÇİ**'nin hazırladığı "**Lübnan Hizbullah'ının Dönüşüm Süreci**" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA-TEZİ ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **30.09.2010 Perşembe günü saat 13.30'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**Kabul**.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF. DR. BİRSEN ÖRS	Kabul	
DOÇ. DR. LEVENT ÜRER	KABUL	
YRD. DOÇ. DR. HAKAN GÜNEŞ	KABUL	
YRD. DOÇ. DR. ERHAN KELEŞOĞLU	KABUL	
YRD. DOÇ. DR. İLKER AKTÜKÜN	KABUL	

ÖZ

LÜBNAN HİZBULLAHI'NİN DÖNÜŞÜM SÜRECİ

İ. HALİT ELÇİ

Bu çalışmada, politik ve askeri gücüyle şu anda Lübnan politikasında belki de en etkili aktör olan Lübnan Hizbullahı incelenmektedir.

Hizbullah, son dönemlerde İslamiyet'le ilgili tüm konularda olduğu gibi, esas olarak iki karşıt tutumla değerlendiriliyor. Bunlardan biri, ABD/Batı ve İsrail cephesinden bakarak Hizbullah'ı bir terör örgütü olarak “şeytanlaştırıyor”. Diğeri ise siyasi İslamcılarının cephesinden bakarak olağanüstü yüceltiyor ve “kutsallaştırıyor”. Bu tezde bu iki uçlaştırıcı ve madde ötesine taşıyıcı yaklaşımın dışına çıkılarak Hizbullah “bu dünyanın” bir olgusu olarak ele alınıyor.

Hizbullah, İran İslam Devriminin Şii halklar nezdinde yarattığı coşku ve heyecan ortamında kurulmuş ve ilk döneminde Lübnan'a yönelik “İslam Devrimi” gibi “ideolojik/idealist” hedefler doğrultusunda keskin bir radikalizm sergilemiştir. Ancak İsrail'e karşı direniş savaşı sırasında, özellikle 1990'da İç Savaşın sona ermesinin ardından köklü bir dönüşüm geçirmiş, İslami kimliğini korumakla birlikte “Lübnanlaşmış” ve kitlesel bir siyasi hareket olarak kendisini yeniden konumlandırmıştır. Bu çalışma, Hizbullah'ın dönüşümünün nedenlerini ve dinamiklerini -İran bağlantısı, kitleselleşmesi ve sınıf tabanı, ideolojik arka planı, Lübnan politikasındaki önemli gelişmeler vb bağlamlar içinde- incelemektedir.

ABSTRACT

LEBANESE HIZBULLAH’S TRANSFORMATION PROCESS

İ. HALİT ELÇİ

In this study, Lebanon’s Hizbullah, which is maybe the most influential actor in today’s Lebanon policy with its politic and military power, is being analyzed.

Hizbullah, as for all other matters relating to Islam recently, is basically evaluated with two contrary attitudes. One of them is “demonizing” Hizbullah as a terrorist organization with the perspective of USA/Western and Israel. Other is extremely glorifying and “sanctifying” it with the perspective of political Islam. The issue is discussed in this study beyond these two approaches that polarize the issue and place Hizbullah beyond material; and the matter is handled as an event of “this world”.

Hizbullah was founded in the atmosphere of Iranian Islamic Revolution, which has generated enthusiasm and excitement among Shiite peoples, and displayed a sharp radicalism in its first period in accordance with the “ideological/idealistic” aims such as “Islamic Revolution”. However, during the resistance against Israel, especially after the Civil War has ended in 1990, it has experienced a fundamental transformation and “Lebanonized” preserving the Islamic identity and relocated itself as a mass political movement. This study examines the reasons and dynamics – within the Iranian connection, popularization and class base, ideological background, important developments in Lebanese policy and similar contexts – behind the transformation of Hizbullah.

ÖNSÖZ

Tez konusu olarak Lübnan Hizbullahı'nı seçmemin iki nedeni vardı. Birincisi, Lübnan'a olan özel ilgimdir. Lübnan, çok uzun, çok kanlı bir kardeş kavgasına, İsrail'in defalarca giriştiği işgallere, saldırılara, bütün dış müdahalelere karşı ayakta kalmayı, bütün bu acılar içinde şarkılar -sadece ağıtlar değil, neşeli şarkılar da- söylemeyi becerebilen bir ülkedir. Feyruz'un hüznü ve vakur şarkıları başlı başına bir nedendir, Lübnan'a ilgi duymak için. Dahası, Türkiye'nin yiğit, güzel insanlarıyla toprağını, ekmeğini paylaşmış, kader birliği etmiş bir halktır Lübnan halkı.

İkinci neden, ülkemizde İslami siyasi hareketlere karşı takınılan ya "şeytanlaştırma" ya da "kutsallaştırma" karşıt tutumlarının dışında, bu hareketleri maddi zeminler üzerinde, dünyevi olgular olarak inceleme ihtiyacı duymamdır. Hizbullah, başlangıçta keskin İslami söylem ve tutumla yola çıksa da, -büyük çoğunluğu yoksul ve yoksun olan- geniş bir halk kitlesiyle buluşabilmesi ve kendisini "Lübnanlı" bir siyasi partiye dönüştürebilmesi, aynı zamanda dünyanın en güçlü ordularından birine karşı yürüttüğü etkili direniş hareketiyle, iyi bir örnek gibi görünüyordu. Hizbullah'ın incelenmesinden çıkarılacak sonuçlar, Türkiye'ye de bir nebze ışık tutabilirdi.

Bilgi, insanlığın binlerce yıldır süregelen maddi ve manevi üretiminin sonucudur ve toplumsal bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkar. Bu gerçeği bu çalışma sırasında bir kez daha yaşayarak idrak ettim. Tek tek bireyler, ancak milyarlarca insanın yarattığı muazzam bilgi havuzuna yetenekleri, becerileri ölçüsünde katkıda bulunabiliyor. Eğer bu mütevazı, sınırlı çalışmayla bir damla da ben katabildiysem ne mutlu bana.

Bilgi üretiminin toplumsallığı sadece genel ve evrensel düzeyde değil, aynı zamanda en dar çevremizde de, hatta çok daha somut biçimde görünüyor. Benim bu çalışmamı yapabilmem, ne kadar çok insanın, yakınlarımın, dostlarımın katkısıyla, emeğiyle, teşvikiyle, desteğiyle, anlayışıyla gerçekleşti. Onları burada tek tek saymam. Benim bu çalışmayı gerçekleştirmemi sağlayan herkese sevgi ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezimi hazırlamamda yardımcı ve destek olan tez danışmanım Yar. Doç. Dr. İlker Aktükün'e teşekkür ediyorum.

Ben bu eğitimi alabildiysem ve bu çalışmayı yapabildiysem, bu artık aramızda olmayan yakınlarımın da sayesinde olmuştur. Üzerimde çok hakkının olduğunu iyi bildiğim sevgili ablamı; çocuklarını okutmayı neredeyse yaşamının amacı gibi görüp bir işçi maaşıyla bunu gerçekleştiren sevgili babamı; ve bu tezi hazırlamaya beni teşvik eden, bunu yapmama -yaşarken hatta aramızdan ayrıldıktan sonra bile- maddi ve manevi olarak katkıda bulunan sevgili annemi en derin muhabbetle anıyorum.

İ. Halit Elçi

14 Şubat 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. LÜBNAN VE ŞİİLER	6
1.1. Lübnan'ın Tarihi ve Toplumuna Bir Bakış	6
1.1.1. Tarihte Lübnan.....	9
1.1.2. Siyasi Sistem	22
1.1.3. Filistin-İsrail Çatışması ve Lübnan	25
1.1.4. İç Savaş ve Taif Anlaşması	28
1.1.5. Suriye-Lübnan İlişkileri ve “Sedir Devrimi” ...	31
1.2. Lübnan Şiilerinin Durumu	36
1.2.1 Mezhepçi Siyasi Sistem içinde Şiiler	38
1.2.2. Demografik ve Sınıfsal Değişiklikler	39
1.2.3 Şiiler: Lübnan'ın Proletaryası	42
1.2.4. Modernleşme ve Politikleşme	44
1.3. Şiiler Örgütleniyor	48
1.3.1. Musa Sadr	49
1.3.2. Emel	53
1.3.3 Emel'de Bölünme	57
2. HİZBULLAH: YAPISI VE FAALİYETLERİ	60
2.1. Hizbullah'ın Kuruluşu	60
2.2. Örgütlenme Biçimi	65

2.2.1. Ümmetin Partisi Değil Partinin Ümmeti	67
2.2.2. Toplumsal Yapının Örgüte Yansıması	69
2.3. Askeri Faaliyet - Lübnan'ın Direniş Gücü	70
2.4. Toplumsal Dayanışma Kurumları	75
2.4.1. Finans Kaynakları	77
2.5. Sınıfsal Tabanı ve Kimliğı	79
3. HİZBULLAH: GÖKYÜZÜNDEN YERYÜZÜNE	83
3.1. Kuruluştan 1990'a Kadarki Dönem	84
3.1.1. İslam Devrimi	85
3.1.2. İsrail ve ABD/Batı	86
3.1.3. Lübnan'ın Siyasi Sistemi ve Politik Güçleri ...	87
3.2. Değişim Zamanı	89
3.2.1. İslam Devrimi Hedefi ve İran Bağlantısı	90
3.2.2. İç Savaş Sonrası Politik Ortama Uyum	92
3.2.3. Stratejik Karar: Hizbullah Seçime Katılıyor...	94
3.2.4. Mezhepçi Siyasal Sistem ve Hizbullah	94
3.2.5. Lübnanlaşma ve İnfıtah	96
3.2.6. İttifaklar Politikasında Değişim	100
3.2.7. Sınıfsal Tabanı ve Seçimlerin Dönüşüme Etkisi ..	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.e.	Aynı eser
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	Aktaran
BM	Birleşmiş Milletler
bs.	Basım
c.	Cilt
çev.	Çeviren
EMEL	Lübnan Direniş Kıtaları
FDKC	Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi
FHKC	Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
GLO	Güney Lübnan Ordusu
LKP	Lübnan Komünist Partisi
LUH	Lübnan Ulusal Hareketi
s.	Sayfa
sy.	Sayı
STMP	Suriye Toplumsal Milliyetçi Partisi
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Örgütü)
YİŞM	Yüksek İslami Şii Meclisi

GİRİŞ

Kavramsal Belirlemeler - Dinin Tarihselliği ve Sınıfsallığı

Bilimsel İnceleme Konusu Olarak Din

Din ve bilim, tarihte ve günümüzde sürekli olarak bir yandan karşılıklı olarak etkileşir ve iç içe geçerken, diğer yandan nitelik olarak keskin bir biçimde ayrılırlar. Din ve bilim, insanların içinde yaşadıkları toplum, doğa ve genel olarak evrendeki bilinmezliklere ilişkin olarak birbirine taban tabana zıt çözümler önerirler. Din¹, bu bilinmezlikleri veri alarak, onların hepsinin üzerine doğüstü bir gücü (veya güçleri) yerleştirir ve insanları bu güce (tanrı) teslim olmaya çağırır. Dinin temelinde kayıtsız şartsız inanma (iman) ve mutlaklık vardır. Tanrının ve hükümlerinin sorgulanması, dinden çıkma anlamına gelir.

Bilim ise, toplum, doğa ve genel olarak evrendeki bilinmezlikleri, çözülmesi gereken birer sorun olarak görür. Evrende sorgulanmayacak hiçbir şey yoktur. Bilim sürekli olarak bilgi üretir ama hiçbir bilgi de mutlak değildir. Bir bilgi, ancak aksi kanıtlanana kadar doğrudur. Bilinmezlikler her ne kadar büyük ve kapsamlı da olsa, hatta her yeni bilgiyle birlikte yeni bilinmezliklere varılsa da, bilim insan aklına dayanarak evreni açıklamaya çalışır.

Bu çalışmada, genel olarak dini ya da özel olarak İslam'ı değil ama dinle/İslam'la doğrudan ilişkili bir konuyu, İslamcı Hizbullah (Lübnan) örgütünü ele alıyoruz.

¹ Burada esas olarak, tek tanrılı dinler kastedilmektedir.

Zaman ve Mekan İçinde Din Anlayışının Değişimi

Din kendi kaynaklarında kendisini ve dindarlar dinlerini nasıl tanımlarsa tanımlasın (bu bir inanç sorunudur ve bu inancı olumlu yapmak veya olumsuzlamak gibi bir amacımız yok), din bilimsel incelemenin konusu olduğunda, tarihsel bir olgu olarak gözükür.

Belli başlı, büyük dinlerin hemen hemen hepsinde inanç sistemini ve uyulması gereken kuralları anlatan kutsal metinler bulunur. Gerçi bunların bile “tam”lığı ve “gerçek”liği pek çok din-içi ve din-dışı tartışmanın konusudur. İslamiyet, doğuşunun görece yakın tarihli olmasının da sonucu olarak, bu bakımdan en “sağlam” kutsal metne sahip tek tanrılı büyük dindir. “Allah kelamı”nı içeren Kuran’ın yanı sıra, Hadis (Peygamber’in sözleri) ve Sünnet (Peygamber’in yaptıkları) ortodoks İslam’ın temel kaynakları olarak görülür. (Ancak kimi din alimleri ve İslamcı akımlar, Hadis ve Sünnet bilgilerinin Muhammet Peygamberin yaşamının son ermesinden yüzyıllarca sonra toplanmış olması nedeniyle bunlardan kuşku duyar ve sadece ya da öncelikli olarak Kuran’ı esas alır. Öte yandan, Kuran bile bütünüyle tartışmadan münezzehtir değildir. Halife Ali’nin yandaşlarından kimileri -en azından Anadolu Alevileri-, Halife Osman’ın gözetiminde ayetler bir kitap halinde bir araya getirilirken Ali’yle ilgili bazı ayetlerin dışarıda bırakıldığına inanır. Buna karşılık Müslüman kitlelerin ezici çoğunluğu için Kuran “tam ve hiç değişikliğe uğramamış Allah kelamı”dır.)

İslam dini, Kuran gibi güçlü bir kutsal metne sahip olsa da, hem tarih içinde farklı çağlardaki koşullara bağlı olarak, hem de İslam’ı benimseyen -her çağdaki- farklı sınıf, katman, topluluk ve halklar tarafından hayli farklı, kimi zaman taban tabana zıt yorumlara tabi olmuştur. İslam anlayışı zaman ve mekan içinde sürekli olarak değişim geçirmiş ve çeşitlenmiştir. Her İslam yorumu/akımı, onu benimseyen toplum kesimini (sınıf, katman vb) etkilerken, o kesim tarafından etkilenmiş ve sürekli yeniden yorumlama ile dönüşüme uğratılmıştır. Tarihte büyük İslam devletlerinin hemen hepsinde (Osmanlı dahil), merkezi devletin İslam’ına karşı yoksulların, ezilenlerin, bağımlı halkların da yine İslam bayrağıyla ayaklandığını görüyoruz.

Şiiliğin; köklü bir tarihi ve uygarlığı bulunan İranlıların, ülkelerini ele geçiren Arapların İslamı olarak gördükleri Sünniliğe karşı geliştirdikleri bir İslamiyet yorumu olduğuna ilişkin yaygın bir kabul vardır. İslam dini, İslam devletleri tarafından, resmi ideoloji biçiminde, tebaalarını hükümdara, temsilcilerine ve yasalara itaat etmeye yöneltecek şekilde yorumlanarak kullanılmıştır. İşler genel olarak iyi giderken işe yarayan ve halkın itaatini sağlayan bu resmi İslam anlayışına karşı; ekonomik ve siyasi koşullar kötüleştiğinde, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum büyüdüğünde, toplum içindeki çelişkiler keskinleştiğinde, eşitliği ve zalimlere isyan etmeyi dinin kuralı olarak kabul eden bir halk İslamı (elbette çok çeşitli biçimlerde) ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla İslamiyet’i tarih dışı, donmuş, her çağda, onu benimseyen her toplumda, her toplum kesiminde bire bir aynı algılanan ve uygulanan bir din/ideoloji olarak göremeyiz. Kuşkusuz bu, sadece İslam için değil, bütün dinler için geçerlidir. Fatmagül Berktaş, tek tanrılı dinler karşısında kadın sorununu incelemesine girişinde bu konuya şöyle değiniyor:

Din, içinde yer aldığı farklı toplumlarda, o toplumun özelliklerine uyum sağlayarak ve karşılığında o özelliklerin bazılarını değiştirerek, farklı biçimlerde ekleniyor. Dolayısıyla, hangi din sözkonusu olursa olsun hiçbir dinsel dogmanın başlangıçtaki saf halinde kalmadığını, daima toplumların maddi koşullarından kaynaklanan farklı özelliklerince değişime uğratıldığını söyleyebiliriz. Bu nedenle de, gene hangisi sözkonusu olursa olsun, belli bir dinsel toplulukta kadınların durumunu ve statüsünü incelerken yalnızca dinsel dogmanın özelliklerini değil, o toplumun ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel bütün koşullarını göz önünde tutmak gerekir.²

Doğan Çetinkaya da, İslam ve toplumsal hareketler ilişkisini değerlendirirken benzer bir tartışmaya girmekte ve “Özellikle İslam derken dahi hangi İslam, hangi ülke, hangi bölge, hangi mezhep, ne zaman gibi sorular bu [İslam coğrafyasındaki muhalif] eylemleri anlamak açısından elzemdir”³ demektedir. Çetinkaya, hemen ardından sınıf hareketleri ile dinin ilişkilerine dair şöyle yazmaktadır:

² Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 3. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.15

³ Y. Doğan Çetinkaya, “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, **Toplumsal Hareketler: Tarih Teori ve Deneyim**, der. Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 45.

Müslüman toplumlarda sınıf hareketi üzerine çalışanlar veya bu toplumlar üzerine daha genel analizler yapanlar genellikle sınıfsal hareketlerin tam olarak gelişmediklerine atıfta bulunurlar. Bunun en önemli açıklaması da bu sınıfsal hareketlerin dinsel ve milliyetçi hareketlerden derinden etkilenmiş olmalarıdır. Bu yorumlara göre, dinsel veya milli kimlik her zaman sınıf bilincinin önündedir ve aynı şekilde Batı'da ortaya çıkmış olan sınıf hareketleri ve sınıf bilincinin dört başı mamur bir şekilde gelişmiş ve katıksız olduğunu varsaymaktadırlar. ... Ancak araştırmalar göstermektedir ki İslami kimlikten etkilenen işçi hareketleri ve örgütlenmeleri dahi farklı siyasal etkiler altında farklılaşan programlara ve söylemlere sahip olabilmektedirler.⁴

Erhan Keleşoğlu da Hamas'ı bir toplumsal hareket olarak incelediği çalışmasında, konuya bu kez İslami hareket-ulusal hareket ilişkisi çerçevesinde bakmaktadır:

... İslami hareketlerin toplumsal bir hareket olarak kendilerini örgütlemiş oldukları gerçeği ana akım yorumcular tarafından genelde gözardı edilmekte ve/veya bunların güçlenmesinde ne büyük önem taşıdıkları tabir yerindeyse hafife alınmaktadır. Bir diğer yandan da bu İslamcı hareketlerin çoğunun taşıdıkları ulusalcı karakter gözden kaçırılmaktadır. Köktendinci İslamcı akımların kozmik nitelikli ümmetçi İslami vurgusuna bakan birçok yazar, aynı İslamcı hareketlerin söylemlerindeki ulusalcı alt metni yok saymaktadır.⁵

Keleşoğlu, aynı çalışmasında, “Dinsel olsun seküler olsun ulusal nitelikli her toplumsal hareket, ilkeler ve bunların pratik hayata geçirilmesine ilişkin varoluşsal çelişkilerle karşılaştığında pragmatik davranma zorunluluğu hissetmiştir. Hamas da, bölgedeki diğer İslamcı hareketler gibi evrilmek, esnemek veya kırılmak arasında seçim yapma pozisyonuna gelmiştir”⁶ dedikten sonra şu sonucu çıkarmaktadır: “Hamas örneğinde gördüğümüz üzere İslami hareketler de dogmatik doktriner pozisyondan, nihai hedeflerinden taviz vermeden daha esnek pozisyonlara evrilebilmektedir.”⁷

Gerek Bertkay, gerek Çetinkaya, gerekse Keleşoğlu farklı bağlamlarda ve biraz farklı açılardan konuya yaklaşarak aynı niteliği vurgulamaktadır: Dinin (ve dini ideolojili örgütlerin) toplumsallığı ve tarihselliği; dolayısıyla mekan ve zaman içinde değişme özelliği.

⁴ Çetinkaya, a.e., s. 46-47.

⁵ Erhan Keleşoğlu, “Filistin’den Bir Toplumsal Hareket: Hamas”, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, der. Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 506.

⁶ Keleşoğlu, a.e., s. 520.

⁷ Keleşoğlu, a.e., s. 521.

Oysa bunun tersine, İslamiyet'e özcü bir yaklaşım göstererek, bu dini ihya etme ve doğru biçimde uygulama iddiasında bulunan İslamcı hareketleri homojen ve değişmez olgular olarak görme, toplumsal bağlamı göz ardı etme eğilimi (hem İslamcı hem de tersinden modernist/laisist çevrelerde) hayli yaygındır. Bu yaklaşım, dini ve dinle bağlantılı olguları tarihselliğinden koparır ve aslında böylece bilimsel inceleme konusu olmaktan çıkarır. Ondan ötesi, farkında olmaksızın inancın (imanın) alanında devinmektir: İnanmak ya da inanmamak.

Buna karşılık burada konu, "dinsel ideolojinin, farklı tarihsel/toplumsal koşullarda farklı biçimlerde eklenilebileceğini ve dolayısıyla değişik uygulamalara yol açabileceğini"⁸ göz önünde tutan bir anlayışla incelenecek. Açıkça İslami bir ideolojiyle kurulan ve yönetilen Lübnan Hizbullahı da, "zamanda ve mekanda değişmeyen bir İslam anlayışı" çerçevesinde değil, bir yandan güncel politik gelişmeler çerçevesinde, diğer yandan da yöneticilerinin ve kadrolarının, geniş taraftar kitlelerinin sınıfsal/toplumsal konumları ile bu toplumsal kesimlerin maddi ve manevi/siyasi çıkarları bağlamında değerlendirilecek.

Özetle bu çalışmanın amacı, dini bir ideolojiye sahip olan Lübnan Hizbullahı'nın ideolojik-politik çizgisinin onun dayandığı sınıfsal/toplumsal yapıdan ve ülkedeki/bölgedeki politik gelişmelerden ne ölçüde ve nasıl etkilendiğini, nasıl bir dönüşüm geçirdiğini incelemektir.

⁸ Berktaş, a.g.e., s. 9.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LÜBNAN VE ŞİİLER

Lübnan Hizbullahı'nı incelemeye başlarken, önce bu örgütün doğduğu toprakların ve toplumun tarihi arka planına göz atmak gerekiyor. Lübnan'ın siyasi sınırları 1920'de belirlenmiştir. Bundan önce -özellikle İslam devletleri döneminde- Suriye ve Lübnan, genellikle tek idari birim (eyalet) olarak kabul ediliyordu. Bununla birlikte çok eski tarihi belgelerde Lübnan ülkesinden söz edilmektedir. Lübnan, Fenike uygarlığının doğduğu ve yaşadığı coğrafyadır.

Lübnan, tarih boyunca pek çok devletin hakimiyetinde kalmıştır. 400 yıl da Osmanlı devletinin yönetimi altında bulunmuştur. Osmanlı döneminde az ya da çok özerk bir yapıya sahip olan Lübnan, özellikle 19. yüzyıldaki gelişmelerle büyük bir değişim geçirmiş, bir bakıma bugünkü Lübnan'ın siyasi ve toplumsal yapısının tohumları o dönemde atılmıştır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Hizbullah örgütünün dayandığı Şii halk, çok uzun süre Lübnan'ın siyasi ve ekonomik açılardan en geri kalmış kesimini oluşturmuştur. Bu da Şiilerin, özellikle modernleşme süreciyle birlikte geri kalmışlıklarının bilincine varmasına, politikleşmesine ve radikal hareketlere destek vermesine yol açmıştır. Şiilerin tepkisinde en önemli faktörlerden biri, Lübnan'ın mezhepçi siyasi sisteminin, bu topluluk artık nüfusça en büyük inanç grubunu oluşturduğu halde buna uygun bir siyasi temsiliyete sahip olamamasıdır.

1.1. Lübnan Tarihi ve Toplumuna Bir Bakış

Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan Lübnan, bugün kuzey ve doğusundan Suriye, güneyinden İsrail tarafından çevrelenmiş 10.450 kilometrekare büyüklüğünde bir

ülkedir. Lübnan'ı kuzeyden güneye paralel olarak iki dağ sırası, batıda Lübnan ve doğuda (Suriye sınırında) Anti-Lübnan dağları kat eder. Bu iki dağ sırasının ortasında, verimli topraklarıyla Bekaa Vadisi yer alır. Ülkeyi ortalayarak Akdeniz'e paralel uzanan Lübnan sıradağı, kuzeyde Akkar, güneyde Cebel Amil platolarıyla buluşur. Lübnan sıradağı ile sahil arasında dar ama yine verimli topraklar bulunur. Bu sahilde yer alan (kuzeyden güneye) Trablusşam, Beyrut, Sayda ve Sur şehirleri, aynı zamanda gerek Lübnan'ın gerekse Suriye art ülkesinin denize açılma kapıları olan önemli limanlardır.

Lübnan dağlarının doruklarında biriken karlar, ülkenin zengin su kaynaklarına sahip olmasını sağlar. Dağlardan süzülen sular, birçok kaynak ve akarsu olarak ortaya çıkar. Doğudan batıya, denize yönelen nehirler Lübnan sıradağını derin vadilerle enlemesine keserek dağ sırası üzerinde birbirinden doğal yolla ayrılmış bölgeler yaratır. Ülkenin en büyük iki nehri ise, Bekaa Vadisi'nden doğup önce güneye akan sonra batıya, denize yönelen Litani ile hemen hemen aynı yerden doğup kuzeye yönelerek Suriye sınırını aşan ve Hatay'dan denize dökülen Asi'dir.

Lübnan'ın nüfusu, tahmini olarak 3,8 milyondur.⁹ Dikkate değer bir topluluk oluşturan Ermeniler ve bazı küçük etnik gruplar (Türk, Kürt, Fransız, İtalyan, Rum, Çerkes vb) dışındaki Lübnan halkının tamamı Arapça konuşmaktadır. Ancak dilde birlik, toplumdaki olağanüstü parçalanmışlığı örtememektedir. Lübnan'da resmi olarak tanınmış tam 18 dini inanç topluluğu vardır. Lübnan tarihsel süreçte yoğun nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Başlıca etnik/dinsel grupların sayıları ve toplam içindeki oranları önemli değişiklikler göstermiştir. Önemli nüfus hareketleri ile bugünkü nüfus içindeki inanç topluluklarının (tahmini) oranları aşağıda ele alınacak (Bkz. 1.1.2. Siyasi Sistem bölümü).

⁹ Bugün geçerli olan politik sistem üzerinde yaratacağı sarsıntılardan çekinilerek Lübnan'da 1932'den beri nüfus sayımı yapılmamıştır. Ancak çeşitli kurumlarca ve çeşitli yöntemlerle tahminlerde bulunmaktadır. 3,8 milyon tahmini rakamı Lübnan Turizm Bakanlığı'nın resmi web sitesinden alındı: <http://www.lebanon-tourism.gov.lb/About/WhyLebanon/FactsAboutLebanon.aspx>, 16.06.2010. Bu rakama Filistinli mülteciler ve son yıllarda hızla artış gösteren Güneydoğu Asyalıların sayısı dahil değildir.

Lübnan'ın resmi dili Arapça'dır. Onun yanı sıra yaygın olarak Fransızca konuşulmaktadır; son dönemlerde İngilizce de geniş ölçüde kullanılır hale gelmiştir.

Etnik açıdan, önemli orandaki Ermeni topluluk (ve küçük etnik gruplar) dışındaki nüfusun hemen hemen tümü Arap kabul edilmektedir. Ancak sözgelimi Arapça konuşan Maruni Hristiyanların kimi aydınları ve liderleri kendilerini Arap saymamakta, dahası Arapları küçümsemektedir.¹⁰ Onlar Marunileri Fenikelilerin torunları olarak görmektedir.

Lübnan, 1920'den sonra, Fransa'nın mandası altında bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. "Bugün her ikisi de birbirinden ayrı ve bağımsız birer devlet olan Suriye ve Lübnan, ...[birlikte] Osmanlı yönetiminde bulunuyorlardı. Bu iki ülkeyi üzerinde barındıran bölgenin adına, Araplar aş-Şam diyorlar. Türkçeye "Büyük Suriye" diye çevirebileceğimiz bu bölge, içine Suriye ve Lübnan'dan başka, bugünkü Irak'ın bir kısmıyla Filistin'i de almaktadır."¹¹

Lübnan Dağı

Bugünkü Lübnan topraklarının ortasında kuzeyden güneye uzanan ve kimi zaman sadece "Dağ" olarak adlandırılan dağlık bölge, ülkenin tarihinde ve siyasetinde özel bir yere sahiptir. Lübnan Dağı, bir bakıma Lübnan'ın merkezidir ve bu nedenle tarihte çoğu zaman "Lübnan" ve "Lübnan Dağı" anlam olarak örtüşmüştür. Lübnan Dağı adının tanımladığı bölge, zaman içinde genişlemiştir.

"Lübnan Dağı", bir zamanlar sadece kuzeydeki Barid nehrinden güneydeki Zahrani nehrine kadar Akdeniz sahili boyunca uzanan dağlar ve tepeler dizisinin kuzey sırtlarının adıydı.

¹⁰ Maruni aydınları Michel Ciha ve Charles Corn şöyle der: "Biz Maruniler, Akdeniz uygarlığının ürünleriyiz. Oysa, Ortadoğulu diğer halklar (Araplar -F.B.) Hint Okyanusu uygarlığının uzantılarıdır." Lübnan iç savaşının önemli aktörlerinden faşist Falanjist milislerinin önderi Piyer Cemayel ise şunları söyler: "Lübnan bir ruhtur; ruhani ilkedir. Üstlendiği görev, Araplar'ın üstlendikleriyle kıyaslanamaz." Akt. Faik Bulut, **İslamcı Örgütler**, 3. bs., Ankara, Doruk Yayınları, 1997, 2. c., s. 2.

¹¹ A. Haluk Ülman, **1860-1861 Suriye Buhranı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966, s. 3.

Zaman içinde bu ad, kabaca bütün dağ sırasını kapsamaya başladı ve bölgeye bugün aynı zamanda Lübnan Dağları da denmektedir.¹²

Akarlı, yukarıdaki alıntının yanı sıra kitabının başka bir yerinde de, Lübnan Dağı adının esas olarak Dağ'ın kuzeyini (kabaca Beyrut'un hizasına denk gelen kesimin kuzeyi) ifade ettiğini, güneyde kalan kısmına ise Dürzi Dağı dendiğini, ancak zaman içinde, Dağ Emirlikleri döneminde güney bölümünde yerleşik olan Emirlerin kuzeyi de kapsadığını, böylece bütün dağ sırasının Lübnan Dağı adını aldığını yazıyor.¹³

Lübnan Dağı'nın yerleşimi yaygın olarak, teraslanmış topraklarında sebze ve meyve yetiştirilen, kendine yeterli küçük köyler şeklindedir. Erişimi zor, savunulması kolay olan ve dışarıya bağımlı olmadan yaşanabilen bu coğrafya, tarih boyunca ana akım inançların baskısı altında kalan heterodoks toplulukların sığınağı oldu. "Geçmişte bu türden birçok topluluk onun farklı bölgelerine yerleşti ve dışarıdan gelebilecek etkilerden ve baskılardan koruyan bu genel olarak yalıtılmış ortamda, kendi inançsal kimliklerini yaşatmayı başardı."¹⁴

1.1.1. Tarihte Lübnan

Lübnan'daki ilk yerleşim birimlerinin günümüzden 7000 yıl öncesine kadar uzandığı biliniyor. Yazılı tarihin başlangıcından itibaren de pek çok kayıta Lübnan'dan, burada yerleşmiş toplumlardan ve uygarlıklardan söz edilir. Gılgamış destanında hikayenin kahramanı gemi yapmak için Lübnan dağlarına gelir ve buradan sedir ağaçları kesip ülkesine götürür. (Sedir ağacı bugün Lübnan'ın bayrağında yer almaktadır.) Tevrat'ta da onlarca yerde sedir ağaçlarından, Lübnan'dan, Sayda ve Sur'dan söz edilmektedir.¹⁵ Fenike Uygarlığı MÖ 1550 ile MÖ 300 yılları arasında hemen hemen bugünkü Lübnan topraklarında hüküm sürmüştür. Bu bölge tarih

¹² Engin Deniz Akarlı, **The Long Peace: Otoman Lebanon 1861-1920**, London, Center for Lebanese Studies and I. B. Tauris&Co Ltd, 1993, s. 6.

¹³ Akarlı, **a.e.**, s. 14.

¹⁴ Akarlı, **a.e.**, s. 6.

¹⁵ Örneğin: Tevrat, Krallar 5:6 "Şimdi bana Lübnan'dan sedir ağaçları kesmeleri için adamlarına buyruk ver. Benim adamlarım da seninkilerle birlikte çalışsın. Adamların için istediğin ücreti vereceğim. Aramızda Saydalılar kadar ağaç kesmede usta adamlar olmadığını biliyorsun." Tevrat, Samuel 5:11 "Sur Kralı Hiram Davut'a ulaklar, sedir kütükleri, marangozlar ve taşçılar gönderdi. Bu adamlar Davut için bir saray yaptılar."

boyunca Pers, Ermeni, Asur, Helen, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, Memluklu, Haçlı ve Osmanlı devletlerinin egemenliği altında kalmıştır.

7. yüzyılın başlarında Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde doğan yeni din, İslamiyet, bir yandan kendi devletini kurarken diğer yandan hızla yayılıyordu. Lübnan toprakları, İslam peygamberinin ölümünden 3 yıl sonra, 635 yılında 2. Halife Ömer zamanında Bizans'tan alınarak Şam eyaletine bağlandı. Lübnan bölgesini ele geçiren komutanlardan biri, daha sonra Şam Valisi ve Emevi hanedanının kurucusu olacak olan Muaviye idi.

İslam devletine katılan bölge, gerek yerli halkın Müslümanlığı kabul etmesi, gerekse Müslüman Arap toplulukların buraya -özellikle şehirlere- göç etmesiyle önemli ölçüde İslamlaştırıldı. Bölge, 4 Halifelik döneminin ardından önce Emevi, sonra Abbasi ve Mısır Fatımi devletlerinin egemenliği altında kaldı.

Haçlı Seferleri

11. yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı Seferleri bölgenin siyasi haritasını köklü biçimde değiştirdi. Avrupa'dan dalga dalga gelen Haçlılar, 1097'de İznik'i alıp Anadolu Selçuklularının direncini kırdıktan sonra 1098'de Edessa'yı (Urfa) ve Antakya'yı ele geçirdiler. Haçlılar, en büyük hedefleri olan Kudüs'ü ertesi yıl, 1099'da düşürdüler. Ardından Antakya Prensiği ile Kudüs Krallığı arasında kalan Trablusşam, Beyrut ve Sayda'ya yöneldiler. Bölgenin en büyük, en zengin ve en uygar kenti olan Trablusşam, Haçlıların kuşatmasına yaklaşık 5 yıl dayandıktan sonra, ne Şam Valiliği'nden ne de Bağdat'taki halifeden ciddi bir yardım alamadığı için yenilgiye uğrayarak düştü. Ertesi yıl da Beyrut ve Sayda Haçlıların eline geçti. Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri adlı eserinde bu dönemi ayrıntılarıyla anlatan Amin Maalouf, bugünkü Lübnan'ın üç şehrinin düşüşünü şöyle ifade ediyor: "On yedi ay içinde Trablusşam, Beyrut ve Sayda, Arap dünyasının en ünlü üç kenti

alınmış ve tahrip edilmiş, halkları katledilmiş veya sürülmüş; emirleri, kadıları, yasa adamları öldürülmüş veya sürgüne zorlanmış; camileri saldırıya uğramıştır.”¹⁶

Bütün Doğu Akdeniz Avrupalıların (yerli halkın deyişle Frenkler) eline geçti. 200 yıla yakın süreyle bölgede, kah birbiriyle çatışan kah ittifak kuran Haçlı şehir devletleri hakim oldular. Frenklere ilk büyük darbeyi Mısır’da Eyyubi hanedanını kuran Selahattin Eyyubi vurdu. 1187’de Teberiyeye Gölü yakınlarındaki Hattin’de Haçlı ordularını ağır bir yenilgiye uğratarak Kudüs’ü ve Haçlıların elindeki geniş toprakları geri aldı. Ancak Haçlılar yaklaşık 100 yıl daha bölgede tutunmayı başardılar. Haçlı egemenliğine son büyük darbe, 1289’da Trablusşam’ın Memluklu Sultanı Kalavun tarafından alınmasıyla vuruldu. İki yıl sonra Akdeniz sahilindeki Akka’nın ele geçirilmesiyle bölgedeki Frenk mevcudiyetine son verildi.¹⁷

Bundan sonra bölgeye iki yüzyılı aşkın süre Mısır Memluklu devleti egemen oldu. Bölgenin geneli, ama özellikle şehirler yeniden İslamlaştırıldı.

Osmanlı Egemenliğinde Lübnan

Osmanlı Devleti, İran’daki Safevi devletiyle savaşıp (1514, Çaldıran) bu rakibini gerilettikten sonra, Safevilerle ittifak halindeki Memluklu devletine yöneldi. Osmanlı ordusu, Yavuz Sultan Selim’in komutasında 1516 yılında Suriye üzerine yürüdü. Memluklu sultanı Kansu Gavri Osmanlı ordusunu Halep yakınlarındaki Mercidabık’ta karşıladı. Burada gerçekleşen meydan savaşı sonucunda Osmanlılar galip geldi ve geniş bir alanı kendi topraklarına kattı. Lübnan da (Suriye ile birlikte) bu tarihte Osmanlıların egemenliğine geçti.

Osmanlı Devleti, Suriye-Lübnan bölgesinde klasik miri toprak rejimini uygulamak ve idari yapısına müdahale etmek yerine, geleneksel yerel iktidar ilişkilerine

¹⁶ Amin Maalouf, **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 2.bs., İstanbul, Telos Yayıncılık, 1998, s. 115.

¹⁷ Maalouf, **a.e.**

dokunmayıp, yerli egemenlerden vergi alma karşılığında iç işlerinde serbest bırakma politikası izledi. İlber Ortaylı bu konuda şunları yazıyor:

Gerçekten de Arap ülkelerinin büyük çoğunluğunda Osmanlı tımar sistemi Balkan ülkelerinde olduğu kadar yaygınlıkla uygulanmamış, mahalli otorite ilişkileri, eski hanedanlar ve gelenekler daha yoğun biçimde yaşama şansına sahip olmuştur. Gerçi bugünkü Suriye ve Mezopotamya'nın bazı kısımları bu kuralın dışında kalmıştır, ama klasik Osmanlı devrinde Arap ülkelerinin pratikte belirli bir otonomiye sahip olduğu açıktır.¹⁸

Haluk Ülman ise idari yapıyla ilgili olarak şu bilgileri veriyor:

Yavuz Sultan Selim çağında Osmanlı egemenliği altına giren Suriye Bölgesi, 1860 yılı geldiği zaman dört idari bölüme, yani eyalete ayrılmış bulunuyordu: Şam, Halep, Trablusşam, ve Sayda. Bununla beraber, daha ilk günlerden başlayarak, Osmanlı sultanlarının Lübnan ve Anti - Lübnan dağlarındaki mahalli feodal idareye dokunmadıkları, buradaki feodal beylerin, sözde Sayda valisine bağlı olmakla beraber, yarı - bağımsız bir yönetim düzeni yürütmeye devam ettikleri görülüyor.¹⁹

Philip K. Hitti'nin de belirttiği gibi, Yavuz Selim ve ondan sonra gelen Osmanlı sultanları Lübnan emirlerinin Memluklu devrindeki kendi kendilerini yönetme ayrıcalığına dokunmamış ve Lübnan bölgesine az bir vergi bağlamakla yetinmiştir. Bu emirler genel olarak başlarına buyruk kalmışlar, Osmanlı ordusuna asker vermemişler, -uyrukları üzerinde ölüm cezası verip uygulamaya kadar giden- mutlak yetkilerini korumuşlar, hatta zaman zaman yabancı devletlerle anlaşma bile yapmışlardır.²⁰

Yine Hitti, aynı eserinde, Lübnan'da Memluklular zamanında önceleri tımar sisteminin uygulandığını, ancak 1375 yılından itibaren Marunilerin kendilerine büyüklerinden kalan toprakları üstlerine geçirdiklerini ve Memlukluların buna ses çıkarmadığını, bundan sonra Lübnan Dağı'nda tımar düzeninin yerini veraset geleneğine bıraktığını yazıyor. Yavuz Sultan Selim Lübnan emirlerine yarı-bağımsızlık tanıyınca veraset geleneğine de dokunulmamıştır. Bunun sonucunda, Lübnan'da Osmanlı İmparatorluğunun diğer yerlerinde görülmeyen bir feodal yapı

¹⁸ İlber Ortaylı, "19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Notlar", **Osmanlı Araştırmaları**, sy.4, s. 89

¹⁹ Ülman, **a.g.e.**, s. 4

²⁰ Philip K. Hitti, **Lebanon in History**, London, MacMillan and Co Ltd, 1957, s. 357-358.

kurulmuş, toprağa bağlı güçlü feodal aileler Lübnan toplumunu kendi denetimleri altına tutmuştur.²¹

Dağ Emirlikleri

Altını çizmek gerekir ki, Osmanlı yönetimi altındaki özerklik, Lübnan'ın genelinden çok, özellikle Lübnan Dağı için geçerlidir. Osmanlılar, zaten fazla vergi geliri sağlayamayacak, ama eğer zapturapt altına alınmak istenirse çok pahalıya mal olacak bu bölgenin, düşük bir vergi geliri karşılığında fazla sorun çıkarmadan ve kendi başının çaresine bakarak egemenliği altında kalmasını makul bulmuştur. Nitekim, Dağ'da yaşanan bazı karışıklıklar ve iktidar değişiklikleri dışında genel olarak bu düzen 300 yılı aşkın süre işlemiştir.

Osmanlı devleti, Memlukluların üzerine yürüdüğünde kendisine destek olan Dürzi lider Fahreddin Maan'ı Lübnan Dağı'na Emir olarak atadı. Özellikle 1544 ile 1697 yılları arasında Maan ailesi çok güçlüydü. 1603 ile 1633 yılları arasında hüküm süren II. Fahreddin Maan Filistin'i egemenlik alanına kattı.²² II. Fahreddin Maan'ın egemenlik alanını bugünkü Lübnan'ın tümüne, Filistin'e ve Suriye'ye kadar genişletmesi ve İtalyan tüccar şehir devletleriyle ilişki kurması, Osmanlı devleti tarafından tehdit olarak algılandı. Fahreddin Maan, biraz da İtalyan hükümdarların teşvikiyle Osmanlı iktidarına bir süre meydan okuyabildi. "Fakr el-din sonunda Osmanlılar tarafından yakalanıp idam edildi. Bu olaydan sonra Osmanlılar Lübnan'daki güçlü kişileri gözetim altında tutmak için başkenti Sayda olan bir dördüncü vilayet kurdular."²³

Fahreddin İstanbul'da öldürülmesinden (1633) sonra da Maan ailesinin Lübnan Dağı'ndaki yönetici konumu 1697 yılına kadar devam etti.

²¹ Hitti, a.e., s. 333-334.

²² Ira M. Lapidus, **İslam Toplamları Tarihi**, 2 c., çev. Yasin Aktay, 4. bs. İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, C:II, s. 493.

²³ Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, İstanbul, çev. Yavuz Alogan, 8. bs., İletişim Yayınları, 2009, s. 274-75.

Bu tarihten sonra Lübnan Dağı'nın yönetimi, Şihab ailesinin eline geçti. Şihablar aslen Sünni bir aile olduğu halde, bir kolu Maruni inancını benimsemiştir.²⁴ Şihab hanedanını kuranlar da bu Maruni koldur. Şihablar Lübnan Dağı'nda 1697'den 1841'e kadar yöneticilik yaptılar. Son büyük Emir II. Beşir, 50 yıl kadar hüküm sürdüktan sonra, 8 yıl Şam Valisi olarak bölge yöneticiliği yapan İbrahim Paşa'yla (Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu) girdiği yakın işbirliğine öfkelenen Babıali'nin isteğiyle Britanya tarafından yakalanıp sürgüne gönderildi. Yerine yine aynı aileden Beşir el Kasım atandıysa da, bölgede Dürzi-Maruni ittifakının bozulmasıyla birlikte değişen dengeler Şihab ailesinin yönetimine izin vermedi. Özellikle Dürzi feodal beylerin şiddetli muhalefeti ve ardından patlayan Dürzi-Maruni çatışmalarının (Ekim 1841) sonucunda Şihabi Emirliği sona erdi.²⁵

Lübnan Dağı Emirliği, esas olarak Dürzi ve Maruni feodal beylerinin ittifakına dayanıyordu. Bu ittifak, çeşitli biçimler alarak yüzyıllarca devam etti. Ancak Emirliğin dayandığı bu ittifak içinde çok farklı dengeler de kuruluyor, bozuluyor, tekrar farklı biçimlerde yeni ittifaklar oluşuyordu. Akarlı bu durumu şöyle özetliyor:

Belirli ailelerin şu veya bu nedenle görece güçleri artarken değişen ittifaklar dengeyi koruyordu. Emir'in hakemlik yetkisinin tanınması, gerilimin düşmesine yardımcı oluyor ve onun rejim içindeki merkezi konumunu güçlendiriyordu. Bununla birlikte, emir'in kendi otoritesini uygulamak için kullanabileceği merkezi idari kurumlar ve düzenli yasa uygulayıcı güçler yoktu. Rejim ve onun içinde yer aldığı toplumsal yapının parçalı ve dağınık (desantralize) doğası, kurumsallaşmış bir politik merkezin inşası için gereken kaynakların bir araya getirilmesini engelliyordu. Bu koşullar altında, emirlik, Dağ'ın çeşitli bölge ve altbölgelelerinin insani ve maddi kaynaklarını kontrol eden etkili ailelerin ve aile hiziplerinin sürekli değişen yarı-politik ittifakları ve karşı-ittifaklarına dayanan bir rejim olarak kaldı.²⁶

²⁴ Lübnan tarihinde geniş toplulukların din değiştirmesi, sıkça yaşanan bir olaydır. Bunun önemli bir nedeni, dini inançlarından dolayı baskı görmekten, hatta katledilmekten kurtulmaktır. Ama yönetici ailelerde başka bir neden öne çıkmaktadır. Akarlı bunu şöyle anlatıyor: "Mukataacılar [vergi toplayıcılar] yönetimleri altındaki cemaatler üzerindeki moral otoritelerini korumak ve sürdürmek konusunda öyle duyarlıydılar ki, bazen din değiştirerek Maruni Hristiyanlığa geçiyorlardı. Bu yüzden Matn bölgesindeki Dürzi Ali-l-Lama'lar, Matn'da zamanla Maruniler ağırlıklı bir çoğunluk kazanınca Maruniliğe döndüler. Benzer biçimde Şihabi ailesinin bir kolu Maruni Hristiyanlığa geçti ve kimi emirler, Maruni takipçilerinin üzerindeki etkilerini pekiştirmek için din değiştirme fikriyle oynadılar." Akarlı, **a.g.e.**, s. 15-16.

²⁵ Ülman, **a.g.e.**, s.15

²⁶ Ülman, **a.e.**, s. 17.

19. Yüzyılda Büyük Değişim

Lübnan Dağı'nda Emirlik döneminin sona ermesine neden olan gelişmeler şöyle özetlenebilir:

Osmanlı düzeni Batıda gelişen kapitalizm karşısında sürekli gerilerken, Batılı emperyalist devletler Osmanlı topraklarına giderek daha fazla müdahale edebilir hale gelmiştir. Başta Britanya ve Fransa olmak üzere Batılı devletler Osmanlı'dan aldıkları ekonomik ve siyasi imtiyazlardan da yararlanarak Osmanlı'nın çeşitli bölgelerine nüfuz etmiş ve ekonomik ilişkilerini (kapitalist ilişkileri) bu bölgelere yaymış, bu bölgelerle özel bağlar oluşturmuştur. Lübnan-Suriye bölgesinde de böyle olmuştur. Daha çok hammaddeler Batıya taşınırken, Batıdan da mamul maddeler getirilmiş; bu ticaret yoluyla bu bölgelerde de Batılı kapitalistlerin yerli acentelerinden, işbirlikçilerinden (kompradorlar) oluşan yeni bir sınıf yaratılmıştır. Emperyalist devletler bir yandan bu ekonomik ilişkilerini kurup güçlendirirken, diğer yandan da hem bölgedeki hem dünyadaki çıkarlarını korumak için yerel güçlerle de özel bağlar kurmuştur. İlber Ortaylı bu doğrultuda şunları yazıyor:

Suriye-Lübnan limanları da yeni endüstri çağı ticaretinin yoğunlaştığı ve geliştiği merkezler durumuna geldiler. 19. yüzyılın ikinci yarısında doğu Arap vilayetlerinin tarımsal faaliyetlerinde de buna bağlı niteliksel değişimler görüldü. Şehirler ve şehir hayatının kurumları, nihayet kültürel ve siyasal planda ideolojik değişimler de buna bağlı olarak hızlandı.²⁷

Lübnan'la ilişkileri en derin ve köklü olan Batılı ülke Fransa'dır. Daha 17. yüzyıldan itibaren Fransa Lübnan'daki Katolik Hristiyanlarla, özellikle de Marunilerle ilişkiler kurmuş, daha sonraki yüzyıllarda bu ilişkiler iyice güçlenmiştir. Britanya, Fransa'nın bölgedeki bu etkinliğine karşı Dürzilerle özel ilişkiler geliştirmiş, ama bunu yaparken Dürzilerin Osmanlı'ya bağlı kalmasına özen göstermiştir (bu dönemde Britanya Osmanlı'nın ayakta kalması politikasını yürütüyordu). Rusya ise bölgedeki Ortodoks Hristiyanları himayesine almıştır.²⁸

²⁷ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 90

²⁸ Ortaylı, **a.e.** s. 11

Buna karşılık Osmanlı devleti ise 19. yüzyılda, devlet yapılanmasını modernleştirmeye çalışmakta, geçmişteki gevşek ve karmaşık yönetim sisteminin yerine merkeziyetçiliği güçlendirme politikasını yürütmektedir.²⁹

Kapitalist ilişkilerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte geleneksel feodal bey/köylü ilişkileri de değişim geçirmektedir. Yüzyıllardır büyük toprak ağalarının yanında ses çıkarmadan çalışan köylüler, artık üzerinde çalıştıkları toprakların kendilerine ait olması gerektiğini savunmaktadır. “Nitekim, Lübnan’daki köylülerin 1845 yılından başlayarak toprak sahiplerinin buyruğundan kurtulmak, çalıştıkları topraklara sahip olmak için gayret harcadıkları görülmektedir. Fakat bu gayretler ancak 1858 yılından sonra silahlı mücadele biçimini almıştır.”³⁰

İşte bunun gibi etmenler, Lübnan’ın farklı cemaatlerinin geleneksel ittifakını bozmuş, bu cemaatler arasında şiddetli çatışmalara neden olmuştur. Aynı dönemde köylü hareketleri de başlamıştır. Dağ Emirlikleri dönemi böylece sona ermiştir.

İki kaymakamlık Düzeni

Osmanlı devleti 1841’deki ilk Dürzi-Maruni çatışmalarının ardından duruma müdahale etmiş, çatışmayı zorlukla da olsa bastırdıktan sonra Lübnan’ı İstanbul’dan atadığı bir yönetici eliyle kontrol etmek istemiştir. Ancak buna şiddetle itiraz eden Batılı devletlerle yapılan uzun pazarlıklardan sonra İki Kaymakamlık Düzeni’nde anlaşma sağlanmıştır.

Bu düzen gereğince Lübnan Sayda eyaletine bağlı iki kaymakamlığa ayrılmış, bunların birine Dürzi, diğerine de maruni birer kaymakam atanması kararlaştırılmıştır. 1842 yılı sonlarında yürürlüğe konulan bu yeni düzen, kaymakamlara kendi bölgeleri içinde idari bağımsızlık tanıdığı için Babıalinin Lübnan’ı merkeze bağlamak gayretlerine aykırı bir adımdır. Buna karşılık her iki kaymakamlık da Sayda eyaletine bağlandığına göre, aynı düzenin, hiç değil emirlik idaresine kıyasla ileri bir adım olduğu söylenebilir.³¹

²⁹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 89.

³⁰ Ülman, **a.g.e.**, s. 25-26.

³¹ Ülman, **a.e.**, s. 16-17.

1845'te Dürziler ve Maruniler arasında çıkan yeni bir çatışma, Osmanlı'ya bu düzeni bir kez daha (kendi lehine) değiştirme imkanı sağlamıştır. Lübnan'a gönderilen Hariciye Vekili Şekip Efendi İki Kaymakamlık düzeninde bazı değişiklikler yapmıştır:

Şekip Efendinin Lübnan'da kurduğu yeni yönetim düzeninin en önemli özelliği, bu ülkenin idaresini bir kanun ve nizama bağlaması böylece yerli yöneticilerin idari bağımsızlığına ve feodal beylerin haklarına bir sınır çizmesidir. Şekip Efendi kaymakamları tayin yetkisini Sayda valisinden alıp Babıaliye vermiş, böylece mahalli etkilerin kaymakam tayini konusunda rol oynamasını önlemek istemiştir. ... Nihayet Şekip Efendi, her din ve mezhepten halkın mahalli idareye katılmasını sağlamak üzere, her kaymakamlıkta bir karma meclis kurmuştur. Her topluluk (İslam, Dürzi, Maruni, rum melkit ve rum Katolik) bu mecliste iki üye ile temsil edilecek, yalnız mütevalilerin [Şiiler] bir üyesi olacaktı.³²

İşte Osmanlı devletinin “millet düzeni” yaklaşımıyla kurduğu bu Kaymakamlık Meclisleri, gelecekte ³³Lübnan'ın siyasi sisteminin de tohumu ve esin kaynağı olacaktır.

Mutasarrıflık Düzeni

Şekip Efendi tarafından revize edilmiş İki Kaymakamlık düzeni, 1850'lerin sonuna kadar işledi. Ancak kapitalist ilişkilerin gelişmesiyle geleneksel yapının dağılmaya ve çürümeye başlaması, yabancı devletlerin kendi çıkarlarını korumak adına sürekli

³² Ülman, a.e., s. 19-20.

³³ Osmanlı Devleti döneminde “millet” kavramı, bugünkü anlamından farklı olarak, ümmet veya din anlamını taşıyordu. Klasik Osmanlı düzenindeki millet sisteminde Müslümanlar, etnik kökenine bakılmaksızın topluca “egemen millet”i (millet-i hakime), diğer inançlara mensup olanlar ise yine aynı şekilde topluca egemenlik altındaki toplulukları (millet-i mahkume) meydana getiriyordu. Her inanç topluluğu bir millet oluşturuyor ve Osmanlı siyasi sistemi içinde yer alıyordu. Millet liderleri aynı zamanda devletin birer memuruydu. Gayrimüslimler ibadet, eğitim ve aile hukukuna ilişkin alanlarda özerkliğe sahipti. Askere alınmıyorlar ve zekat vermiyorlar, buna karşılık cizye ve (toprağı olanlar) haraç ödüyorlardı. Ayrıca her farklı inanç topluluğu üyesi, kendine ait renklerde kıyafet giyme, şehirde ata binmeme, kılıç taşımama gibi kısıtlamalara ve yasaklara uymak zorundaydı. Gerçi bu “düşük statü” kuralları çoğu kez uygulanamıyor ve görmezden geliniyordu. Lübnan'da da Osmanlı'nın millet sistemi uygulanıyordu. Ama gerek Lübnan'ın genelinde gerekse -çok daha yoğun biçimde- Lübnan Dağı'nda Hristiyan nüfusun çoğunlukta olması, “düşük statü” göstergelerinin uygulanmasını imkansız kılıyordu. Öte yandan Lübnan Dağı'nda özellikle 1840 sonrasında oluşturulan İdare Meclislerinde her inanç grubunun temsil edilmesinin millet sistemiyle doğrudan bağlantısı vardır. Tebaayı inanç gruplarına göre sınıflamak ve onların siyasi temsiliyetini sağlamak ilkesi, bugünkü Lübnan siyasi sisteminin temelini oluşturmaktadır. Osmanlı “millet düzeni” için bkz: Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992 ve M. Macit Kenanoğlu, **Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek**, İstanbul, Klasik, 2004.

olarak Lübnan'ın iç işlerine karışmaları ve kendi tuttıkları cemaatleri diğerlerine karşı kıskırtmaları sonucunda büyük şiddet ve katliam olaylarına varıldı.

Marunilerin yoğun olarak yaşadığı Dağ'ın kuzey bölgelerinden, yüzyıllar içinde çok sayıda köylü (ağırlıklı olarak Maruniler ama aynı zamanda Rum Katolik ve Ortodokslar, Şiiler) güneye doğru göç etti ve Dağ'ın güneyine (Dürzi Dağı'na), Deyr-el Kamer'e, Cezzin'e, Vadi el-Teym'e yerleşti. Güneydeki topraklara hakim olan Dürzi feodal beyler de bu göçü teşvik ediyor ve gelen köylüleri topraklarına (işletmek üzere) yerleştiriyordu. Özellikle Dağ'ın güneyindeki yerleşim yerlerinin hemen hepsinde çeşitli cemaatlerden insanlar karışık olarak yaşamaya başladı. Yüzyıllar boyunca da bu durum ciddi sorunlar yaşanmadan devam etti. Ancak 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde yukarıda sayılan nedenlerle bölgede büyük gerginlikler çıktı.

Artık üzerinde çalıştıkları toprakların sahibi olma fikrine ulaşan köylüler feodal beylere karşı mücadeleye girişti. Bu hareket sınıfsal temelde başlamış olsa da, yanında çalışılan beylerin çoğunluğunun farklı cemaatten olması nedeniyle sınıfsal çıkarlar ile cemaat kimliği birbirine karışmaya başladı (köylülerin çoğu Maruni, beylerin çoğu Dürzi idi). Buna rağmen ilk köylü ayaklanması kuzeyde, Maruni beylere karşı gelişti:

Maruni Khazin ailesinin Kesrevan'daki topraklarında yaşayan Maruniler 1858 yılında Tanyus Şahin adındaki bir köylünün önderliğinde Khazin'lere karşı ayaklanmışlar, bu aile mensuplarının bir kısmını öldürmüşler, geri kalanların mallarını yağma edip kendilerini de topraklarından kovmuşlardır. Tanyus Şahin ertesi yıl bu topraklarda kendi başkanlığı altında bir köylü yönetimi kurduğunu ilan etmiş, sonra da bu yönetimin sınırlarını daha güneye doğru genişletmek isteyerek Dürzi bölgesini tehdit etmeye başlamıştır.³⁴

Bu isyanda köylülerin yanında Maruni din adamları da vardı. Feodal yapı dağıldıkça kendi güçlerinin arttığını fark eden ve zaten Fransız liberal düşüncelerinin taşıyıcısı olan din adamları çatışmaları ateşleyici bir işlev gördüler.³⁵

³⁴ Ülman, a.g.e., s. 27

³⁵ Ülman, a.e.

Cemaatler arasında büyüyen gerginlik, 1860 yılının baharında Dürzilerle Maruniler arasında silahlı çatışmaya dönüştü. Savaşçılıklarıyla ünlü olan Dürziler, feodal beylerin emri altında başta Maruniler olmak üzere Hristiyanlara karşı saldırıya geçtiler. Kamal Salibi'nin verdiği bilgilere göre, "Dört haftadan az bir sürede, tahminen toplam onbir bin Hristiyan katledildi, ayrıca dört bin kadarı sefalet ve yoksunluk nedeniyle öldü ve yaklaşık yüz bin kişi evlerini terk edip göçmek zorunda kaldı."³⁶ Beyrut'taki Hristiyan aileler de Müslümanların tehditleri yüzünden şehri terk etmek zorunda kaldılar; bunların büyük kısmı kuzeydeki Maruni bölgelerine giderken, gücü yetenler gemilerle Yunanistan veya Mısır'a göç ettiler.³⁷ Lübnan Dağı'nda başlayan katliam, Suriye'nin çeşitli yerleşim birimlerine ve Şam'a kadar uzandı. Buralarda da Hristiyan avı yaşandı.³⁸ Suriye'deki katliamdan kurtulan Hristiyanların çoğu, bu olaydan sonra kendileri için güvenli gördükleri Lübnan Dağı'na göçecektir.

Osmanlı'nın güvenlik güçleri uzun süre bu katliama güçlü bir müdahalede bulunamadı. Bu katliam, Batılı büyük devletlerin Babıali üzerinde ağır bir baskı kurmasına yol açtı. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Fuat Paşa Lübnan'a gelip acil askeri ve siyasi tedbirleri aldı. Ardından, 1860 sonbaharında Beyrut'ta kurulan, Fuat Paşa'nın başkanlığındaki bir uluslararası komisyon Lübnan'ın statüsü ve geleceği üzerine görüşmelere başladı. Komisyonda Britanya, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya temsil ediliyordu. Komisyon 8 ay sonra (Haziran 1861) Yapısal Düzenleme (Reglement Organique) başlıklı, 17 maddeden oluşan bir anlaşma metni oluşturdu. Bu belge, İstanbul'da Sadrazam Ali Paşa ve ilgili devletlerin büyükelçilerinden oluşan bir üst komisyon tarafından onaylandı. Bu düzenlemenin koşulları, öngörüldüğü gibi, 3 yıl sonra gözden geçirilip üzerinde bazı değişiklikler yapıldı.³⁹

³⁶ Kamal S. Salibi, **The Modern History of Lebanon, London**, Weidenfeld and Nicolson, 1965, s.106.

³⁷ Salibi, **a.e.**

³⁸ Ülman, **a.g.e.**, s. 37.

³⁹ Bkz. B. J. Odeh, **Lübnan'da İç Savaş: Çağdaş Bir Siyasal Tarih**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Belge Yayınları, 1985, s. 79; Ülman, **a.g.e.**, s. 41-42; Akarlı, **a.g.e.**, s. 31-32; Hitti, **a.g.e.**, s. 443.

Bu anlaşmayla, Lübnan'da Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinin hemen öncesine (1915) kadarki yaklaşık 55 yıllık sürede⁴⁰ geçerli olacak olan özel bir yönetim şekli oluşturuldu. Bu düzene, Osmanlı siyasetinde “mümtaz mutasarrıflık” denildi.⁴¹

Bu düzenleme, Vadi el-Teym ve Bekaa'nın yanı sıra Beyrut, Trablusşam ve Sayda'yı dışarıda tutarak, yalnızca Lübnan Dağı'nı kapsıyordu. Üç büyük sahil şehri doğrudan Osmanlı yönetimi altında olacaktı.⁴² Dağ bölgesine, Osmanlı tebaasından -Lübnanlı olmamak koşuluyla- Katolik Hristiyan yöneticiler 5'er yıllık sürelerle Babıali tarafından, ilgili yabancı devletlerin büyükelçilerinin onayı alınarak, Mutasarrıf olarak atanacaktı. Mutasarrıflar bölge valilerine değil, Babıali'ye karşı sorumlu oluyordu.⁴³

Yeni anayasa [Yapısal Düzenleme] tüm feodal imtiyazları kaldırıyor, tüm yurttaşlara eşit haklar bahşediyor ve bir nüfus sayımı ile kadastro çalışması yapılmasını öngörüyordu. Dağ yönetimi yargı yetkisini koruyor ve düzeni yerel milislerle sağlıyordu. Hiçbir Türk askeri bölgeye yerleştirilemezdi, yurttaşların askerlik yapma yükümlülüğü yoktu ve Babıali'ye haraç ödenmeyecekti.⁴⁴

Mutasarrıflık alanı yedi kazaya ayrılacak ve her kazaya mutasarrıf tarafından, orada çoğunluğu oluşturan gruptan bir kaymakam atanacaktı. Kazalar nahiyelere bölünecek, nahiyelere bağlı her köy de kendi “şeyh”ini seçecek, bu yerel yönetici ayrıca mutasarrıf tarafından resmen onaylanacaktı. En önemlisi, bu “şeyh”ler Mutasarrıflık İdare Meclisi'nin üyelerini seçecekti.⁴⁵

Lübnan'ın gelecekteki siyasi hayatında bu İdare Meclisi'nin oynayacağı rol önemlidir. Bu meclis, belirtildiği gibi, seçimle oluşturulacaktı. Ancak Meclis üyelerinin hangi cemaatten, hangi sayıda olacağı belirlenmişti. Meclis, 4 Maruni, 3

⁴⁰ “1915 yazında, Osmanlı yöneticileri Lübnan Dağı'na ilişkin mutasarrıflık rejimini iptal etti ve onun yerine bölgeyi doğrudan askeri yönetim altına aldı.” Helena Cobban, **The Making of Modern Lebanon**, London, Hutchinson Education, 1987, s. 55.

⁴¹ Hasan Kayalı, **Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)**, çev. Türkan Yöney, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 28.

⁴² Hitti, **a.g.e.**, s. 442. Ayrıca Cobban, **a.g.e.**, s. 31: “1864'e kadar Beyrut, Lazkiye, Trablusşam, Nablus ve Kudüs'ü -Beyrut ve Sayda dahil- içeren Sayda Vilayetinin merkezi olarak kaldı. 1864'te bu bölge Şam Vilayetine katıldı. 1887'de aynı bölge, Kudüs hariç, Beyrut Vilayeti adıyla bir kez daha kendi başına bir vilayet oldu.”

⁴³ Salibi, **a.g.e.**, s. 110.

⁴⁴ Hitti, **a.g.e.**, s. 443.

⁴⁵ Salibi, **a.g.e.**, s. 110.

Dürzi, 2 Rum Ortodoks, 1 Rum Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii üyeden oluşacaktı. Her ne kadar Meclis'in üye oranı Dağ'ın nüfusu içindeki cemaatlerin oranını yansıtmıyorsa da (örneğin Maruniler Dağ nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyordu), farklı cemaatlerden seçime giren adaylar da nüfusun çoğunluğunu temsil eden ve oy kullanacak olan Maruni "şeyh"lerin taleplerini gözetmek zorunda kalıyordu.

Mutasarrıflık düzeninde, İki Kaymakamlık düzenindeki cemaatlerin temsil edildiği meclis uygulamasına devam edilmiş ama bir adım daha ileri gidip bunu seçimli hale getirmiş ve daha güçlü tek bir meclise dönüştürmüştür. Cemaatlerin belirli bir oranda yönetimde temsil edilmesi ilkesi, Fransa'nın yönetimi altında da benimsenmiş, 1943'teki bağımsızlıktan sonra Ulusal Pakt ile siyasi sistemin ayırt edici ve belirleyici ilkesi haline gelmiştir.

Öte yandan, başlangıçta sadece bir danışma kurulu gibi kurulan İdare Meclisi zaman içinde gücünü arttırmış ve yasa koyucu bir organa doğru evrilmiştir. Bu özelliğiyle de bağımsızlığın kazanılmasından sonra kurulan parlamentonun nüvesini oluşturmuştur. Akarlı, İdare Meclisi'nin iktidar alanını genişletme sürecini şöyle anlatıyor:

Yönetici [mutasarrıf], Meclis'in görüşlerini koşullara bağlı olarak -ister zorunluluktan ister kendi isteğiyle- onayladığı ölçüde, Meclis yöneticiye [anlaşmazlık içindeki gruplar arasında] hakemlik yapma görevinde yardımcı oluyordu. Ancak Ohannes [Paşa] zamanında, dış koşullar izin verdiği ölçüde, Lübnan politikasına yön verebilecek bir pozisyona erişmişti. Meclis, işleyiş kuralları ve normlarıyla, mali konulardaki özerkliğiyle, idari kararlar ve davalardaki dikkat çekici ağırlığıyla, yapısı ve geleneğiyle istikrarlı ve yerleşik bir kurum haline gelmişti; bu da onun Lübnan'ın özgün çıkarlarının gerçek temsilcisi olduğunu ileri sürmesine imkan tanıyordu.

Osmanlıların Ekim 1918'de Suriye'den çekilmesinden, Fransız mandası altında Eylül 1920'de Büyük Lübnan Devleti'nin ilan edilmesine kadarki sürede Dağ'ın yönetimini üstlenen ve "Lübnan adına konuşan", işte bu Meclis'ti. Ve Fransız mandası boyunca, yeni sınırlar içinde etkili bir politik birlik arayışında ve süregiden bağımsızlık mücadelesinde Lübnanlı politikacılara esin kaynağı olan, mutasarrıflığın İdare Meclisi'nin zengin ve zor kazanılmış deneyimiydi.⁴⁶

⁴⁶ Akarlı, a.g.e, s. 100-101.

1.1.2. Siyasi Sistem

I. Dünya Savaşının sonunda Osmanlı Devleti yenilirken, Suriye-Lübnan da Fransızların eline geçti. 1920'de toplanan San Francisco Konferansı sonucunda Fransa Lübnan ve Suriye'de bir manda yönetimi kurma hakkını elde etti. Fransa 1 Eylül 1920'de Suriye'ye bağlı "Büyük Lübnan" yönetim birimini kurdu. Bugünkü Lübnan'ı oluşturan bu siyasi birim, Lübnan Dağı'na Cebel Amil (Güney Lübnan) ve Bekaa Vadisi ile Trablusşam, Beyrut, Sayda ve Sur başta olmak üzere kıyı kentlerinin katılmasıyla kuruldu. 1926 yılında da Lübnan Cumhuriyeti'nin (Fransız mandası altında) kuruluşu ilan edildi. Bu cumhuriyet sonradan Suriye'den ayrı bir siyasi birim oluştursa da II. Dünya Savaşına kadar Suriye'deki Fransız manda yönetimine bağlı kaldı.

Cumhuriyet ilan edilirken bir anayasa da yapıldı. Bu anayasa Fransız yöneticiler tarafından çeşitli değişikliklere uğratıldıysa da manda yönetimi boyunca geçerli kaldı. Anayasada, yüzyıllardır devam eden, inanç topluluklarının ("millet") kendi mensuplarının medeni hakları ile ilgili konulardaki yargılama hakkı -ister Hristiyan olsun, ister Müslüman- korunuyordu. İlk kez 1936'da devlet başkanlığı seçimi yapıldı. Fransız mandası altında en yüksek yönetim mevkilerinin belirli inanç topluluklarına tahsis edilmesi uygulaması başladı ve bir gelenek halini aldı: Devlet başkanı Maruni, başbakan Sünni, meclis başkanı Şii oluyordu.⁴⁷

1926 Anayasasında, iktidarın mezhepler arasında paylaşımı ilkesinin, "ülkede mezhepçi olmayan sistemin tam olarak gelişmesine kadar", "geçici" olarak uygulanacağı yazılıyordu.⁴⁸ Ancak bu mezhepçilik sistemi hala uygulanmaya devam ediyor.

Lübnan Cumhuriyeti dönemindeki ilk ve tek nüfus sayımı Fransız Mandası altında 1932 yılında yapıldı. Bu sayıma göre Lübnan halkının toplam yüzde 51,3'ünü

⁴⁷ Hitti, a.g.e, s. 491-492.

⁴⁸ Cobban, a.g.e, s. 61-62.

Hristiyanlar, yüzde 48,8'ini ise Müslümanlar (Dürziler dahil) oluşturuyordu. Sayıma göre Hristiyanların 28,8'i Maruni, yüzde 9,8'i Rum Ortodoks, yüzde 5,9'u Rum Katolik, yüzde 6,8'i de Hristiyanlığın diğer mezheplerdendi. Müslümanların ise yüzde 22,4'ü Sünni, yüzde 19,6'sı Şii, yüzde 6,8'i de Dürzi idi.⁴⁹

Bu sayım sonuçları Lübnan'ın modern tarihi açısından son derece önemlidir. Çünkü bütün siyasi sistem, inanç topluluklarının/mezheplerin Meclis'te ve iktidar mevkilerinde sayısal güçlerine göre yer alması esası üzerine kurulmuştur. Bu yüzden de sürekli olarak tartışma konusu olmaktadır. Sözgelimi, bugün bu sistemden en çok mağdur olan Şiilerin nüfusunun, 1932 sayımının sonuçlarına doğru biçimde yansımadağı kimi yazarlarca ileri sürülüyor:

Bu sayım Fransız Hükümeti tarafından yapılmıştı ve Hristiyanlar yönünde yanlı idi. Hristiyanların çoğunlukta olduğu bölgelerde yaşayan Şiiler Hristiyan olarak sayılmıştı. Sözgelimi, güneyde, Dağlık Lübnan'da (Cubeyl ve Kisirvan) ve kuzeyde (Akkar ve el-Kura bölgesi) böyle olmuştu. Diğer bölgelerde pek çok Şii ya Sünni ya da Hristiyan olarak sayılmıştı. Takiye (amaca ulaşmak için gerçeği gizleme) uygulaması, Şiilerin yüzdesinin azalmasına katkı yapmıştı.⁵⁰

1932'den bu yana Marunilerin nüfusu, bu kesimin Avrupa, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avustralya gibi bölgelere dış göç vermesi nedeniyle azalmıştır. Öte yandan Müslüman kesimde (özellikle Şiilerde) doğum oranının Hristiyan kesime göre yüksek olması da bu iki kesim arasındaki nüfus dengesini Müslümanlar lehine değiştirmiştir.

Şiilerin Lübnan nüfusu içindeki oranı konusunda çok farklı tahminler yapılıyor. Faik Bulut, 1997 basım tarihli kitabında "1990'larda ülke nüfusunun yüzde 40'ını Şiiler, yüzde 30'unu Hristiyanlar, yüzde 20'sini Sünniler ve yüzde 10'unu Dürziler oluşturuyordu" diye yazıyor.⁵¹ A. R. Norton "İyimser tahminlere göre" Lübnan'ın yüzde 40'ının Şii olduğunu ifade ediyor.⁵² Buna karşılık Helena Cobban Şiilerin

⁴⁹ Cobban, a.e, s. 16.

⁵⁰ Joseph Elie Alagha, **Hizbullah: Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine**, çev. Kadriye Göksel, İstanbul, Doğan Kitap, 2007, s. 25-26.

⁵¹ Bulut, a.g.e, s. 7.

⁵² Augustus Richard Norton, "Hizballah: From Radicalism to Pragmatism", **MiddleEast Policy Council**, 5 Ocak 1998, 4, 7, (çevrimiçi) www.mepc.org/journal/9801norton.html, 2 Temmuz 2010.

toplam nüfus içindeki oranını yüzde 33 olarak tahmin ediyor.⁵³ Ayrıca, ilginç biçimde, Hizbullah'ın çizgisindeki Araştırma ve Dokümantasyon Danışma Merkezi'nden Dr. Hasan Mahmud da Şiiilerin nüfusunu toplamın üçte biri olarak tahmin ettiklerini söylüyor.⁵⁴

Bu tahminler değerlendirildiğinde, Lübnan nüfusunun yaklaşık yüzde 70'ini Müslümanların, onların en büyük topluluğunu ise (yüzde 33 veya üzeri) Şiiilerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. 1932'den günümüze, nüfus dengelerindeki bu büyük kaymaya rağmen Müslümanların, özellikle de Şiiilerin siyasi temsiliyeti doğru oranla gerçekleşmiyor. Lübnan'ın onyıllardır yaşadığı çatışmalar ve gerginliklerin altındaki en önemli etkenlerden biri budur. Nüfus oranlarındaki değişiklikler açık ortada olduğu halde, Lübnan'ın siyasi sistemindeki dengelerin bozulmasından (ve yeni çatışmaların çıkmasından) korkulduğu için hala yeni bir sayım yapılamıyor.

Lübnan, mezhepçiliğe (confessionalism) dayanan özgün bir siyasi sisteme sahiptir. Bu sistemin kökleri, Osmanlı yönetimi altındaki İki Kaymakamlık ve Mutasarrıflık dönemlerine kadar uzanmaktadır ve Osmanlı'nın "millet düzeni"nden doğmuştur.⁵⁵ Fransız Mandası altında kurulan Cumhuriyet mezhepçiliğe dayalı iktidar paylaşımı sistemini "geçici" kaydıyla kabul ederken, 1943'deki bağımsızlıktan sonra, Ulusal Pakt'a uygun olarak bugünkü halini almıştır. Sistem, esas olarak her inanç topluluğunun ulusal meclis için kendi adaylarını seçmesine ve yönetim mevkilerinin toplulukların nüfus içindeki ağırlıklarına göre paylaşılmasına dayanır. Buna göre, Cumhurbaşkanı Maruni, Başbakan Sünni Müslüman topluluktan biri olmak zorundadır. Meclis Başkanı Şiiilerden seçilir. Buna ek olarak Başkomutan bir Maruni Hristiyan olarak belirlenir. Meclis'teki sandalyeler ise 6'ya 5 oranında (Hristiyanlar lehine) Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında paylaşılır.⁵⁶ (Meclis'te iki ana inanç

⁵³ Cobban, **a.g.e.**, s. 16.

⁵⁴ Hasan Mahmud, (Araştırma ve Dokümantasyon Danışma Merkezi Yöneticisi) ile mülakat. Beyrut, 6 Mart 2010.

⁵⁵ "Lübnan'ın özgün seçim sistemi, aynı zamanda mutasarrıflık düzeninin bariz bir mirasıdır. ... Mutasarrıflığın bir başka mirası, hükümet faaliyetinin anayasal bir çerçeve içinde organize edilmesi ve yürütülmesi deneyimidir." Akarlı, **a.g.e.**, s. 190.

⁵⁶ Bkz. Odeh, **a.g.e.**, s. 86; Cobban, **a.g.e.**, s. 70; Lapidus, **a.g.e.** C:II, s. 149.

grubu arasındaki temsil oranı ancak 15 yıllık bir iç savaşın ardından, 1989 Ekiminde yapılan Taif Anlaşması'yla ve uygulamada 1992 seçimiyle eşitlenebilmiştir.)

1.1.3. Filistin-İsrail Çatışması ve Lübnan

II. Dünya Savaşı sonrasında Lübnan'ın güneyinde, Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kurulması (Mayıs 1948), tüm bölge ülkeleri ve halkları için olduğu kadar Lübnan için de bir dönüm noktası oluşturdu.⁵⁷ Kendisini Arap kimliğiyle tanımlayan Lübnan, komşu Filistinli Arap kardeşlerinin başına gelen felaketlerin sonuçlarından uzak kalamayacaktı. İsrail, kurulmasıyla birlikte yüzbinlerce Filistinliyi topraklarından çıkardı. Topraksız, işsiz, barınaksız kalan Filistinli kitleler komşu Arap ülkelere göç etmek zorunda kaldı. İsrail'le Arap güçleri arasında çıkan her yeni savaş bu göçe yeni bir dalga ekledi. BM'nin verdiği rakamlara göre günümüzde Lübnan'da 400 bin Filistinli göçmen bulunuyor.⁵⁸ Filistinlilerin yarısı bu ülkedeki mülteci kamplarında yaşıyor. En ağır yoksulluk ve yoksunluk içinde bulunan bu göçmen kitle, Lübnan ekonomisi için olduğu kadar, politikası için de ciddi sonuçlar yaratacağı.

İsrail'in topraklarından, ülkelerinden çıkardığı Filistinliler, uzun bir süre komşu Arap devletlerinin İsrail'i yenerek geri dönmelerini sağlayacağı umuduyla yaşadı. Ancak İsrail'i çepeçevre kuşatan Arap devletleri, ABD ve Avrupa ülkelerinin yoğun ekonomik, politik ve askeri desteğini alan İsrail'i askeri alanda yenemediği gibi, kendileri de bu Batılı ülkelerin desteğiyle iktidarda kaldıkları için, Filistinli Arap-Müslüman halkın davasını kararlı biçimde savunmadılar. Tersine mevcut durumdan yarar sağlamayı tercih ettiler.

⁵⁷ “Kasım 1967’de Birleşmiş Milletler, bölgede yaşayan insanların çoğunluğunun arzularına ters düşerek Filistin’in Yahudi ve Arap devletlerine bölünmesini oyladı. Birleşmiş Milletler bu kararı aldığı sırada Filistin’de 600.000 Yahudi ve 1.300.000 Arap yaşıyordu. Yine bu sırada Siyonistlerin elinde bulunan topraklar Filistin bölgesinin % 8’inden daha az bir alanı kapsıyordu; buna rağmen, Birleşmiş Milletler kararıyla Filistin’in % 55’i Siyonist devlete tahsis edildi.” Odeh, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁸ Birleşmiş Milletler, UNRWA resmi web sitesi, (çevrimiçi) http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/rr_countryandarea.pdf, 16 Ocak 2010.

Filistinliler komşu ülkelerden umutları tükenince kendi örgütlerini kurmaya yöneldiler. Önce Yaser Arafat ve arkadaşları tarafından 1958’de El Fetih kuruldu. Daha sonra 1967’de Marksist çizgideki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ve 1969’da Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC)⁵⁹ onu takip etti. Bunların ardından diğerleri geldi. Ama en önemlisi, 1964’te Arap Birliği’nin desteğiyle, tüm Filistin halkının temsilcisi olarak uluslararası kabul görececek olan Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) kurulmasıydı. Gerek El Fetih gerekse Solcu askeri-siyasi örgütler 1964’ten itibaren İsrail hedeflerine askeri saldırılar düzenlemeye başladı. 1967 Savaşında İsrail, kuruluşundan beri elinde tuttuğu Filistin topraklarının yanı sıra Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze Şeridi’ni; ayrıca Mısır’a ait Sina Yarımadası’nı, Suriye’ye ait Golan Tepeleri’ni ve Lübnan’a ait Şebaa Çiftlikleri’ni işgal etti. Filistinli örgütlerin İsrail’e yönelik askeri saldırıları bundan sonra daha da yoğunlaştı. Ayrıca Suudi Arabistan’ın çizgisinde yer alan FKÖ’nün yönetimi, savaşçı Filistinli örgütler tarafından 1968’de ele geçirildi. El Fetih lideri Yaser Arafat FKÖ Başkanı oldu.

Lübnan’a gelen Filistinli mültecilerin büyük bölümü Beyrut çevresi ve Güney Lübnan’daki kamplara yerleşti. İlk dönemlerde Filistinlilerin Lübnan topraklarından İsrail’e yönelik askeri saldırıları sözkonusu değildi. 1948 ile FKÖ’nün kurulduğu 1964 yılı arasında Lübnan sınırından İsrail’e tek bir saldırı olmadığı halde, İsrail bu dönemde yüzden fazla sivil öldürdü, pek çoğunu yaraladı.⁶⁰

Özellikle 1967 Savaşında İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’yi ele geçirmesi sonucunda, buralarda faaliyet yürüten Filistinli silahlı güçlerin bir bölümü Lübnan’a geldi. Keza Ürdün topraklarında yerleşmiş Filistinli gerillaların 1970 yılında Ürdün devleti tarafından zorla ve kanlı biçimde bu ülkeden çıkarılması (Kara Eylül) üzerine, oradaki silahlı güçlerin büyük bölümü de Lübnan’a geçti. Filistinli gerillalar buradan İsrail’e karşı saldırılar düzenlemeye başladı. “O tarihten bu yana Lübnan, FKÖ ya da Lübnan direnişi saldırılarıyla kışkırtılmasa ya da misilleme gerektiren hiçbir eylemde

⁵⁹ Bu örgüt, FHKC’den kopan bir grup tarafından kuruldu. İlk kurulduğunda adı Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi’ydi (FDHKC). Adını daha sonra FDKC’ye çevirdi.

⁶⁰ Alagha, **a.g.e.**, s. 28, Hizbullah liderlerinden Seyyid İbrahim el Musavi’yle 28 Temmuz 1998 tarihli görüşme.

bulunmasa bile İsrail'in keyfi saldırılarının hedefi olmaktadır."⁶¹ İsrail'in bu saldırıları Güney Lübnan halkının büyük bölümünün başta Beyrut olmak üzere kuzeydeki şehirlere göçmesine neden oldu.

İsrail, Lübnan topraklarından kaynaklanan tehdidi gerekçe göstererek sürekli olarak Lübnan'a saldırılarda bulundu. Defalarca askeri güçlerini bu bölgeye gönderdi. Güney Lübnan'ı uzun sürelerle işgal etti. Yalnızca Güney Lübnan'ın değil genel olarak ülkenin alt yapısını imha eden saldırılar yaptı.⁶²

Filistinli silahlı örgütlerin Lübnan'daki varlığı, İsrail'in saldırılarının gerekçesini oluşturmanın ötesinde, Lübnan'ın zaten hassas dengeler üzerinde duran siyasi sistemi açısından da önemli sonuçlar yarattı. Başta El Fetih olmak üzere Filistinli örgütler, toplamda onbinleri bulan silahlı militanları, askeri kampları, mülteci kamplarındaki etkinlikleri ile, zaten pek güçlü bir devleti bulunmayan Lübnan'da büyük bir güç oluşturdular. Dahası, Lübnan'ın kimi siyasi güçleriyle ittifak kurmaları siyasi dengeleri alt üst etti. Lapidus, Filistinlilerin Lübnan'daki varlığının yarattığı cepheleşmeyi şöyle anlatıyor:

1960 ve 1970'lerde Lübnan, İsrail'le mücadele eden Filistinlilerce ülkenin askeri bir üs olarak kullanılmasına izin verenlerle, Filistinli faaliyetlerin sınırlandırılmasını ve İsrail'le karşı karşıya gelmekten kaçınılmasını isteyenler arasında ikiye bölündü. Ülke, muhafazakar ve solcu koalisyonlar arasında kutuplaştı. Muhafazakarlar; Falanjistler ve diğer Maruni gruplarla kimi Şiilerden oluşuyordu. Maruni koalisyonu, Falanjistlerin başı olan Pierre Gemayl tarafından ve Lübnan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Camile Şamon tarafından yönetiliyordu. Hedefi, Lübnan'a hakim olmak ya da ülkeyi bölmek ve bir Maruni devleti oluşturmaktı. Bu grup, serbest teşebbüse dayalı bir ekonomi ve İsrail'e karşı savaşta müdahil olmama taraftarıydı. Onların muhalifleri Müslümanları, Dürzileri, Filistinlileri ve bazı Hristiyan azınlıkları da içine alan ideolojik olarak solcu bir koalisyondu. Bu grup içinde çoğunluk, Filistinlileri destekleyen Canbolat ailesi tarafından yönlendirilen, esasen Dürzi olan, İlerici Sosyalist Parti idi, Lübnan içinde sosyalist bir kalkınma programını ve uluslararası ilişkilerde tarafsızlığı benimsemişti. Bu hizip, büyük ölçüde Ortodoks ve muhafazakar olan fakat Marunilerin ayrılıkçılığına karşı çıkan Suriye Sosyal Milliyetçi

⁶¹ Alagha, a.e.

⁶² Örneğin, İsrail'in en son 2006'da gerçekleştirdiği işgal hareketinde İsrail savaş uçakları, füzeleri ve topları; Beyrut limanı ve uluslararası havaalanı, yüzlerce yol ve köprü, önemli bir elektrik santrali vb altyapı tesislerini vurdu. Bkz. Gilbert Achcar, Michel Warschawski, **İsrail'in Hizbullah'a Karşı Savaşı**, çev. Damla Kellecioğlu vd., İstanbul, Yazın Yayıncılık, 2007. Ayrıca 2006 Temmuz-Ağustos aylarına ait gazeteler ve TV kanalları.

Partisi'ni de içine almaktaydı. Bütün bu gruplar, statükoya, Hıristiyanların hakim oluşuna ve Filistinli faaliyetlerin sınırlandırılmasına karşı çıkmak konusunda birleşmişlerdi.⁶³

Komünistler, yurtseverler ve Arap milliyetçileri ile statükoya karşı çıkan Dürziler (İlerici Sosyalist Parti-İSP), Sünni ve Şii Müslümanlar, 1969'da bir cephe örgütü olarak Lübnan Ulusal Hareketi'ni (LUH) kurdular. Filistinli örgütlerle sıkı bir ittifak kuran LUH, gelişen işçi ve halk hareketleriyle de giderek gücünü arttırıyordu. Batılı devletlerin (başta ABD ve Fransa) desteğini alan, Lübnan içinde de Müslümanlar arasından müttefikler edinen muhafazakar güçler ile LUH ve Filistinli örgütler arasında bir iç savaş patladı (1975).⁶⁴

1.1.4. İç Savaş ve Taif Anlaşması

İç savaş, Falanjist Parti'nin kışkırtmaları ve askeri saldırılarıyla başladı. Önce çeşitli mevzilerini kaybeden LUH ve Filistinli örgütler karşı saldırıya geçip Sağcı milisleri yenilgiye uğratmak üzereyken, Sağcı partilerin çağrısıyla ve ABD-Fransa'nın sessiz onayıyla Suriye Ordusu Lübnan'a girdi ve savaşa müdahale etti (1976). İç Savaş 15 yıl sürdü. Bu savaşta güçler sıklıkla cephe değiştirdi, ittifaklar yeniden ve yeniden kurulup bozuldu.

Lübnan İç Savaşında 150 bin kişinin öldüğü, 200 bin kişinin yaralandığı ve 900 bin kişinin yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç ettiği tahmin ediliyor. Lübnan bu iç savaştan önce Ortadoğu'nun ticaret ve bankacılık merkezi konumundayken, savaşla birlikte tüm Lübnan ekonomisi ve altyapısı tahrip oldu. Lübnan devleti ve ordusu bu İç Savaş sırasında fiilen dağıldı.

İlk bakışta iç savaşın nedeni olarak silahlı Filistinli güçlerin Lübnan'daki varlığı gibi görünse de, asıl neden, Lübnan'ın siyasi sisteminin zaafly yapısı ve iç siyasi dengelerin sallantılı durumudur. Lübnanlı Müslümanlar, Filistinlilerin ülkedeki

⁶³ Lapidus, **a.g.e.** C:II, s. 164-165.

⁶⁴ Odeh, **a.g.e.**, s. 35-37.

varlığından, kendi aleyhlerindeki siyasi durumu değiştirmek için yararlanmak istediler. Solcu, yurtsever ve Arap milliyetçisi güçlerden oluşan ittifak, 1960'ların sonundan itibaren Lübnan'da yeni bir sayım yapılmasını, onun sonuçlarına göre siyasi iktidarın yeniden paylaşılması ve daha da ileri giderek mezhepçi siyasi sistemin kaldırılması taleplerini öne sürdü.⁶⁵ Bu istek, zamanla nüfus içinde azınlıkta kalan Hristiyanlar (ağırlıklı olarak Maruniler) açısından, iktidarlarını kaybetmek ve Müslüman denizi içinde Hristiyan bir ada olarak savunmasız kalmak kaygısını yaratıyordu. İşte bu siyasal gerilim, Lübnan İç Savaşına yol açtı.⁶⁶

Lübnan İç Savaşının bir diğer boyutu da, uluslararası siyasetti. O dönemde dünya, kapitalist sistemle Sovyet tipi sosyalist sistem arasında bir nüfuz paylaşımına ve Soğuk Savaşa sahne oluyordu. Lübnan'daki iki ana cephenin her birinin dış bağlantıları ve destekleri vardı. Hristiyan-Sağcı Müslüman ittifakı (Lübnan Cephesi) ABD, Avrupa ve İsrail'e dayanırken, Lübnan Ulusal Hareketi'ni Sovyetler Birliği destekliyordu.

Bu dönemde İsrail, Filistinlilerin askeri eylemlerini gerekçe göstererek aynı zamanda Lübnan Cephesi'ne destek vermek için iki kez Lübnan'ı işgal etti (1978 ve 1982). İkincisinde İsrail bütün Güney Lübnan'ı işgal ederken, Lübnan Ulusal Hareketi'nin ve FKÖ'nün kalesi durumundaki Batı Beyrut'u kuşatma altına aldı (15 Haziran 1982). 1 ayı aşan bu kuşatma sırasında, karşılıklı çatışmalar, topçu atışları ve hava bombardımanı (İsrail tarafından) sonucunda çoğu sivil olmak üzere 17 bin kişinin öldüğü tahmin ediliyor.⁶⁷

Sonunda, Batı Beyrut'taki FKÖ güçlerinin Lübnan'ı terk etmesi konusunda anlaşmaya varıldı. ABD başta olmak üzere Fransa, İtalya ve İngiltere askerlerinden oluşan çok-uluslu güç Lübnan'a 20 Ağustos'ta geldi. Ardından Filistinli savaşçılar gemilerle Beyrut'u terk etti. Beyrut Savaşının hemen ardından, Sabra ve Şatilla

⁶⁵ Şiilerin siyasi temsilcisi olan Musa Sadr, LUH'a destek vermekle birlikte, mezhepçi sistemin kalkmasını değil, bu sistem çerçevesinde Şiilerin nüfus içindeki oranlarına uygun olarak iktidardan pay almasını savunuyordu. Bkz. Odeh, a.e., s. 200.

⁶⁶ Odeh, a.e., s. 209-215.

⁶⁷ Odeh, a.e., s. 319

katliamı gerçekleştirdi. İsrail tarafından kuşatılmış olan bu Filistin mülteci kampları, 3 gün boyunca Falanjistlerin kontrolüne bırakıldı. Falanjistler bu süre içinde kamplarda yaşayan silahsız sivil halka yönelik büyük bir katliam gerçekleştirdi. Burada bine yakın insan öldürüldü.⁶⁸

İsrail, 1983 Ağustosundan itibaren Lübnan topraklarından geri çekilmeye başladı. Ancak, Lübnan'ın güneyinde, İsrail sınırı boyunca bir güvenlik şeridi oluşturarak, buranın kontrolünü kendisine bağlı Hristiyan Lübnanlılardan oluşan Güney Lübnan Ordusu adlı güce bırakıyordu.⁶⁹ (Bu şeridin kaldırılması ve İsrail'in bütünüyle Lübnan'dan çekilmesi ancak 2000 yılında, başta Hizbullah olmak üzere direniş güçlerinin mücadelesi sonucunda gerçekleşecekti.)⁷⁰

Lübnan İç Savaşı, Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde Ekim 1989'da üzerinde görüş birliğine varılan ve 4 Kasım'da imzalanan anlaşmanın uygulanmasıyla, 1990'da sona erdi. Bu anlaşma öncesinde, iç savaş sırasında devlet Marunilerin elinde kalmıştı. İsrail'in işgali altında (1983) cumhurbaşkanlığına seçilmiş olan Emin Cemayel'in görev süresi dolmuştu. Cemayel, 1943 Ulusal Paketi'ne aykırı olarak başbakanlığa bir Hristiyan'ı, Mişel Aun'u atamıştı.

Taif'te yapılan görüşmelere, Lübnan'da en son 1972'de seçilen Meclis üyelerinin hayatta kalanları katıldı. Suudi Arabistan ve Suriye'nin gözetiminde, ABD'nin himayesi altında varılan anlaşmaya göre, bütün milisler silahlarını bırakacaktı.

Taif Anlaşması'nın en önemli maddesi, 1943 Ulusal Paketi üzerinde değişiklik yapılması ve iktidarın paylaşımının yeniden düzenlenmesiydi. Bu anlaşmayla, nüfus bakımından Müslümanların daha büyük bir oran oluşturdukları kabul ediliyor ve Meclis'deki ve Hükümet'teki Hristiyan/Müslüman sandalye oranı eşitleniyordu.

⁶⁸ Ölü sayısı Lübnan Polisi'ne göre 480, İsrail istihbaratına göre 700-800, Filistinlilere göre 3000-3500 olarak değişik rakamlarda tahmin ediliyor. Kaynak: (Çevrimiçi) http://www.palestinefacts.org/pf_1967to1991_sabra_shatila.php. 18 Ocak 2010. Odeh ise bu sayıyı "yaklaşık 1.000" olarak veriyor: **a.g.e.**, s. 317.

⁶⁹ İsrail'in Güvenlik Şeridi ve Güney Lübnan Ordusu'na ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Naim Qassem, **Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2006, s. 152.

⁷⁰ Qassem, **a.e.**, s. 141-145.

Yeni düzenleme için 99 olan Meclis'deki sandalye sayısı 128'e çıkarılıyordu. Politik mezhepçilik sisteminin ise kaldırılması kararlaştırılıyor ama bir takvim belirlenmiyordu. Suriye'nin birliklerini Lübnan'dan çıkarması ilke olarak kabul ediliyor ama bu da bir tarihe bağlanmıyor ve bunun görüşmelerle gerçekleşeceği belirtiliyor; öte yandan Suriye'nin Lübnan üzerinde "özel çıkarlar"a sahip olduğu kabul ediliyordu.⁷¹

Taif Anlaşması'nın onaylanmasının ertesi günü Meclis Kuzey Lübnan'da toplanıp yeni cumhurbaşkanını seçti. Ama seçilen Rene Muvad, 17 gün sonra bir suikastle öldürüldü. Hemen ardından yerine Elias Hrawi seçildi. 1990 yılı içinde Anlaşmanın gereklerinin yerine getirilmesiyle iç savaş sona erdi. Bundan sonra ilk Meclis seçimleri 1992 yılında yapıldı.

1.1.5. Suriye-Lübnan İlişkileri ve "Sedir Devrimi"

İç savaş sona erdiren Taif Anlaşması'nın milislerin silahlarını Lübnan Ordusu'na teslim etmesi koşuluna "genel olarak" uyuldu. Siyasi partilerin ve cemaatlerin silahlı örgütleri resmen dağıtıldı. Bunun tek istisnası vardı: Hizbullah.

Bu örgüt, Taif görüşmelerinde doğrudan yer almamıştı. Anlaşma koşullarına ilişkin olarak da daima mesafeli konumda yer aldı. Hizbullah Taif anlaşmasını resmen onaylamasa da, Suriye'den aldığı güvencelere dayanarak anlaşmanın koşullarına -bir konu hariç- fiilen uydu: Hizbullah kendi silahlı güçlerini dağıtmayacaktı. Bu durum Lübnan politikasında ciddi bir gerilim yaratsa da, Hizbullah Güney Beyrut'un ve Güney Lübnan'ın denetimini "genel olarak" Orduya bırakma karşılığında, İsrail'e karşı savaştan direniş gücü sıfatıyla silahlı güçlerini korudu.⁷²

⁷¹ Judith Palmer Harik, **Hezbollah: The Changing Face of Terrorism**, 3. bs, Londra, I. B. Tauris&Co. Ltd, 2007, s. 45.

⁷² "... Hizbullah, devletin milisleri silahsızlandırmaya yönelik kararının kapsamı dışında tutuldu. Çünkü Hizbullah, anılan milislerin kriterlerini taşııyordu. Her şeyden önce Lübnan iç savaşında taraf olmamıştı. Ülkenin işgal altında olmayan veya tehdit altında bulunmayan noktalarında silahlı varlığı yoktu. Siyasal bakımdan ihtilafa düştüğü herhangi bir gruba karşı silah kullanmamıştı. Bütün bu sebeplerden dolayı Hizbullah'a silah bırakması yönünde yoğun bir baskıda bulunulmadı." Qassem, **a.g.e.**, s.116.

Milis örgütleri resmen silahlarını bırakmış olsa da, gerçekte her biri belirli miktarda silahı ellerinde tuttu. Keza Hizbullah da Güney Beyrut'ta genel denetimi Orduya bırakmakla birlikte kendi silahlı güçlerinden vazgeçmedi. Pratikte her grup az ya da çok silahlı durumdadır. Bu nedenle örgütler/cemaatler arasındaki kimi gerginlikler çabucak silahlı çatışmaya dönüşebilmektedir.⁷³

Bununla birlikte Taif Anlaşmasıyla üzerinde uzlaşılan rejim çok büyük iç çatışmalar yaşanmadan günümüze kadar korundu. 1992'den itibaren seçimler genel olarak zamanında yapıldı. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de, Emil Lahud'un süresinin 3 yıl uzatılması dışında, çok fazla aksamalar olmadan yapılabildi. Elbette bütün bunlar son derece hassas iç ve dış politik dengeler gözetilerek, sürekli bir gerilim ortamında, sürekli yeniden kurulan ve bozulan ittifaklar ve uzlaşmalar zemininde gerçekleşti.

Bütün bu iç politik gelişmeler Suriye'nin doğrudan müdahaleleriyle birlikte gerçekleşti. Suriye 1976'da iç savaşı durdurma gerekçesiyle büyük bir askeri güçle girdiği Lübnan'da en etkili politik aktör olmayı uzun süre sürdürdü. Lübnan'ın her politik/toplumsal aktörü attığı her adımda Suriye'yi dikkate almak zorundaydı. Cumhurbaşkanı seçimi, Hükümet oluşturma ve diğer tüm politik gelişmelerde Suriye'nin kararı sonucu belirliyordu.

Suriye ise bu müdahaleleri tamamen kendi doğal hakkı olarak değerlendiriyordu. Çünkü Suriye, tarihsel nedenlerle Lübnan'ı büyük Suriye'nin bir parçası olarak kabul etmekte, ayrı bir devlet olarak görmemektedir. (Bu nedenle Suriye hala Lübnan'da Büyükelçilik açmamaktadır.)

⁷³ Bu tür pek çok silahlı çatışmaların en önemlisi, 2008 yılında Hükümet'in Hizbullah'ın kendine özel telekomünikasyon şebekesine el koyma girişimi karşısında bu örgütün 14 Mart Koalisyonu bileşenleriyle silahlı çatışmaya girmesi ve Batı Beyrut'u ele geçirmesiydi. Bu çatışma, Hükümet'in kararını geri almasıyla sona erdi ve silahlı güçler geri çekildi. Son çatışma ise 24 Ağustos 2010'da Hizbullah ile El Ahbaş adlı Sünni-Sufi bir grubun milisleri arasında çıktı. Bir gece süren çatışma 3 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Ancak hemen ertesinde iki örgüt çatışmanın kişisel nedenlerden çıktığını, aralarında bir düşmanlık olmadığını açıkladı. (25-26 Ağustos 2010 tarihli gazeteler ve TV kanalları)

Suriye'nin Lübnan'daki bu egemen konumu, Lübnanlı politik/toplumsal güçlerin birçoğu tarafından eleştirilse de, aktif muhalefet yapanlar, Suriye'nin baskıcı ve gerektiğinde şiddete varan yöntemleriyle bastırılıyordu. Ancak Suriye'nin Lübnan'daki askeri ve siyasi varlığından rahatsızlık duymayan, hatta bunun devamını savunan geniş bir kesim de vardı. Arap milliyetçisi, Baasçı kimi politik partilerin yanı sıra en önemli kitlesel destek Şii halktan, Emel ve Hizbullah'tan geliyordu. Dürziler ile Sünni ve Hristiyan cemaatlerin kimi kesimleri de -değişen politik dengelere bağlı olarak- Suriye'ye destek verebiliyordu.

Suriye'nin Lübnan'daki varlığına en şiddetli tepkiler Lübnan içinden değil, dışından geliyordu. İsrail, savaş halinde olduğu bu ülkenin (Suriye) bir diğer komşu ülkede (Lübnan), İsrail'e yönelik olarak oluşturduğu askeri konumlanmadan ve Lübnan politikasındaki egemen konumdan son derece rahatsızdı. Suriye'nin varlığı, hem İsrail hem ABD tarafından, İran-Suriye-Hizbullah ittifak zinciri üzerinden "haydut devlet" İran'ın bölge dengelerine doğrudan müdahalesinin önemli bir unsuru olarak görülüyordu. Başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkeleri de aynı kaygıları taşıyordu. Özellikle George W. Bush'un ABD başkanlığını üstlenmesiyle ve İsrail'in sıkı yandaşları yeni muhafazakarların ABD dış politikasına hakim olmasıyla birlikte (11 Eylül'ün de tetiklemeyle) ABD Ortadoğu'yu stratejik çıkarları doğrultusunda yeniden dizayn etmeye girişti. İlk düşürülecek hedeflerden biri, Suriye'ydi. Onun da en zayıf noktası, Lübnan'daki işgalci askeri ve siyasi varlığıydı. Öte yandan İsrail'in 2000 yılında Lübnan topraklarındaki tüm askerlerini (ve sınırdaki işbirlikçi güçlerini) çekmesiyle birlikte, Suriye'nin bu ülkede askeri varlık bulundurmasının meşruiyeti iyice zayıflamıştı. Suriye'nin askerlerini Lübnan'dan çekmesi yönünde geniş bir kampanya başlatıldı ve bu doğrultuda Birleşmiş Milletler'den 2 Eylül 2004 tarihli 1559 sayılı karar çıkartıldı. Bu kararda Suriye'nin askerlerini çekmesi, Lübnan'ın iç işlerine karışmaması, egemen bir ülke olarak ilişki kurması ve Hizbullah'ın silahsızlandırılması talep edilmekteydi.

BM kararı çıktığında Suriye'nin Lübnan'da 20.000 askeri bulunmaktaydı. Suriye bu kararın da baskısıyla askerlerini aşamalı olarak 14.000'e indirmek zorunda kaldı. Bu dönemde dış desteği arkasına alan Suriye karşıtı güçler seslerini yükseltmeye

başladılar. Bunların arasında Dürzi lider Velid Canbolat'ın ve Başbakan Refik Hariri'nin adları öne çıkıyordu. Ancak aynı dönemde Suriye, Refik Hariri ve diğer Lübnanlı politik güçlere, görev süresi dolan Suriye yanlısı Devlet Başkanı Emil Lahud'un süresinin 3 yıl daha uzatılmasını dayattı. Suriye'yle açık çatışmaya girmeme kaygısıyla Hariri ve Meclis'in çoğunluğu bunu kabul etti. Fakat Suriye yeni taleplerde bulununca Refik Hariri başbakanlıktan istifa etti ve 2005 Mayısındaki seçimlere hazırlanmaya başladı.⁷⁴

Refik Hariri 14 Şubat 2005'te bombalı bir suikastla öldürüldü. Bu olay Lübnan tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına neden oldu. Lübnan'ın en zenginlerinden biri olan ve bu zenginliği Suudi Arabistan Kraliyet ailesi ile çok yakın ilişkilerine borçlu bulunan Hariri, başta Fransa olmak üzere Batı ülkeleriyle de sıcak ilişkiler içindeydi. Son yıllarında da Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi için çaba gösteriyordu.

Bu özellikleri nedeniyle, Hariri suikastinin sorumlusu olarak Lübnan'daki geniş bir kesim Suriye'yi suçladı. ABD ve Avrupa ülkeleri de sorumlu olarak Suriye'yi işaret ettiler. Bu suikastin hemen arkasından Lübnanlı Suriye karşıtları sokağa döküldüler. Haftalarca sürekli sokak gösterileri yapıldı. Bu gösterilerden 14 Mart'ta yapılanı en kitleseli ve etkilisi oldu; daha sonra bu tarih, Suriye karşıtı koalisyonun adını oluşturdu: 14 Mart Koalisyonu. Bundan önce 8 Mart'ta da Suriye yanlıları çok büyük bir miting gerçekleştirmiş, Hariri'nin öldürülmesini kınamakla birlikte Suriye'nin suçlanmasına karşı çıkmış ve Suriye askeri varlığının ülkede kalmasını talep etmişlerdi. Suriye yanlısı ittifak da bu tarihten gelen adla anılmaktadır: 8 Mart Koalisyonu.

Suriye Hariri suikastiyle hiçbir ilgisinin olmadığını ısrarla savunsa da, gerek ABD ve Avrupa'dan, gerekse Lübnan içinden gelen tepkiler karşısında kısa süre içinde tüm askerlerini Lübnan'dan çekmek zorunda kaldı. Böylece 29 yıllık işgal sona eriyor ve Lübnan tarihinde yeni bir sayfa açılıyordu. Bütün politik/toplumsal güçler Suriye'nin

⁷⁴ Özlem Tür-Veyssel Ayhan, "İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizi", **Akademik Ortadoğu**, sy. 6. (çevrimiçi) http://www.akademikortadoğu.com/6/m5e1_1.html, 15 Ağustos 2010.

çekilmesinin ardından doğan boşlukta yeni dengeler kurmak, yeni ittifaklar oluşturmak, yeni politikalar geliştirmek durumundaydı. Hariri suikastiyle başlayan ve Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesiyle sonuçlanan kitle gösterileriyle gerçekleşen politik değişim süreci, ona katılanlar ve destekleyenlerce gösterilerde yaygın olarak kullanılan Lübnan bayrağının üzerindeki sedir ağacına atfen "Sedir Devrimi" olarak adlandırıldı.

2005 Mayısında yapılan Suriye'siz ilk seçimi 14 Mart Koalisyonu kazandı. Yeni Hükümet Suriye'nin Lübnan'daki uzun kalışı süresince oluşan politik izleri silmeye çalıştı. İki ülke arasındaki ilişkiler soğudu ve alt düzeylere indi. Ancak bu geçici bir durumdu. Tarihsel, ekonomik ve politik nedenlerle Suriye'nin Lübnan'la ilişkilerinin kesilmesi imkansızdır. Nitekim birkaç yıllık gerginlikten sonra Lübnan politikasında Suriye'nin ağırlığı yeniden hissedilmeye başlandı. Önce, yakın zamana kadar Suriye'nin en büyük karşıtı olarak davranan Velid Canbolat 14 Mart Koalisyonundan çekilip görece tarafsız bir konuma geçti ve eski müttefiki Suriye ile bir kez daha dostluk tazeledi. Ardından, Refik Hariri'nin oğlu olan Başbakan Saad Hariri, Şam'a gidip Beşar Esad'la görüştü ve babasının öldürülmesinden dolayı Suriye'nin suçlanmasının haksızlık olduğunu dile getirdi.⁷⁵ Son olarak da Suudi Arabistan Kralı Abdullah ile Suriye Devlet Başkanı Esad birlikte Lübnan'ı ziyaret ettiler (30 Temmuz 2010). Artık Lübnan-Suriye ilişkileri yeni koşullarda yeniden tanımlanmaktadır.

(2006 Temmuzunda İsrail Lübnan'a geniş çaplı bir saldırıda bulundu. Lübnan'ın Beyrut ve Bekaa Vadisi dahil çok geniş bir alanında yapılan hava ve kara saldırıları, başta Hizbullah olmak üzere Lübnanlı direnişçiler tarafından püskürtüldü. İsrail hedeflerine ulaşmadan geri çekilmek zorunda kaldı. Bu savaşın ayrıntıları aşağıdaki bölümlerde ele alınacak.)

⁷⁵ Saad Hariri, Şark-ül Evsat gazetesine verdiği demeçte "Zamanında bazı hatalar yaptık. Suriye'yi başbakanı öldürmekle suçladık. Bu, siyasi bir ithamdı ve bu siyasi itham artık gündemde değil" dedi. **ZamanOnline**, (çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1024848&title=saad-hariri-babami-suriyenin-oldurdugunu-soylemek-hataydi>, 07.09.2010.

1.2. Lübnan Şiilerinin Durumu

Lübnan'daki Şii halkın buraya ne zaman ve nereden geldiğine ilişkin farklı görüşler vardır. Faik Bulut “Ortaçağda Şam merkezli Emevi yönetimine muhalefet eden Şiiler, baskı ve zulüm yüzünden Mezopotamya ve Arabistan'dan göçüp, 7. Yüzyıl'da Lübnan'ın dağlık bölgelerine yerleştiler” diye yazıyor.⁷⁶ Alagha ise, bir kısmının yerli olduğunu, bir kısmının ise İran'dan geldiğini ileri sürüyor.⁷⁷ Fakat her halükarda, Lübnan'ın dağlık arazisi Ortodoks İslam'ın hakim olduğu Arap Yarımadası ve Doğu Akdeniz coğrafyasında sürekli olarak baskı gören, zaman zaman “sapkın mezhep” denilerek katliamlara uğratılan, sürülen Şiiler için sığınacak güvenli bir yer olmuştur. Tarihin çeşitli dönemlerinde Lübnan'a çeşitli bölgelerden Şii göçleri yaşanmıştır.

Mısır'da yerleşik olan ve Suriye'ye de (Lübnan dahil) hükmeden Şii Fatımi devleti döneminde Lübnan Şiileri en iyi günlerini yaşadı.⁷⁸ Haçlılar Lübnan'ı ele geçirdiğinde “Müslüman” oldukları için baskı gördüler. Selahaddin Eyyubi'nin 1171'de Suriye'yi Haçlılardan almasının ardından bölgede kesintisiz bir Sünni İslam hakimiyeti başladı. Önce Eyyubiler sonra Memlûklular Şiileri inançlarından dolayı sürekli bir baskı altında tuttular ve zaman zaman katliama uğrattılar. Hamzeh, Şiilerin baskılar sonucu yaşadıkları yer değişimlerini şöyle anlatıyor:

İlk zamanlarda Şiiler Lübnan Dağı'nın alçak kesimlerinde -Kesrevan- ve sahil şehirlerinde oturuyordu. Ancak Fatımilerin düşüşüyle birlikte, Memlûkluların 1291 ve 1305 arasındaki askeri seferleri Şiileri bu bölgelerden çıkmaya zorladı. Önce Şiiler bölgeden çıkarılıp yerlerine Sünniler yerleştirildi; çünkü sahil şehirleri Memlûklular için yaşamsal önemdeki ticaret merkezlerini oluşturuyordu. Ardından Memlûklular Şiileri, sahil yollarına hakim konumdaki dağdan, özellikle Kesrevan'dan sürdüler. ...

Lübnan Sünni Osmanlı yönetimi altındayken (1516-1922), Şiiler, güçlerini arttıran Maruni ve Dürzi topluluklarının lehine hemen hemen tüm topraklarını ve güçlerini kaybettiler. Maruniler Şiileri Lübnan'ın kuzeyinden güneyine iterek Kesrevan'a yerleştiler ve onları

⁷⁶ Bulut, **a.g.e.**, s. 5.

⁷⁷ Alagha, **a.g.e.**, s. 23.

⁷⁸ Fatımiler Şiiğin Yedi İmamcı/İsmaili koluna mensuptu. Buna karşılık Lübnan Şiileri hep Oniki İmamcı kaldılar.

tümüyle bölgeden çıkardılar. Lübnan Dağı'nın Dürzi bölgesinde barınak arayan Şiiler, 1585'te [Dürzi yöneticiler tarafından] daha da güneye itildiler.⁷⁹

Bu baskı ve katliamlar karşısında bir kısmı Maruniliği benimseyerek canını kurtardı. Diğerleri ise kendilerine Dağ'ın güneyinde ve doğusunda yeni yaşam alanları oluşturdular.

Sünni İslam'ı benimseyen Osmanlı devletinin o dönemdeki en büyük düşmanı, Şah İsmail'in yönetimindeki Şii Safevi devletiydi ve Osmanlı tebaası içindeki Aleviler ve Şiiler "iç düşman" olarak görülüyordu.

Buna karşılık Lübnanlı Şiiler ile İran (Safevi Devleti) arasında özel bir bağ oluştu. Şii ulemanın önemli bir merkezi sayılan Cebel Amil'den pek çok alim İran'a gidip o coğrafyanın halkının Sünnilikten Şiiliğe dönmesine destek oldu. Lübnan kökenli kimi din önderleri sonraki yıllarda İran'da en üst düzey dini mevkilere getirildiler. Sonraki yüzyıllar boyunca Lübnan'dan İran'a, İran'dan da Lübnan'a göçler oldu. Şii din önderleri bu iki ülke arasında gidip geldi.⁸⁰

Ancak İran'la bu yakın ilişkiler de Osmanlı yönetimi içinde Şiilere karşı sürekli bir kuşku ve güvensizlik oluşturuyordu. Bunun da bir sonucu olarak Osmanlılar Lübnanlı Şiilere karşı sürekli bir ayrımcılık politikası yürüttüler ve onları "millet" saymadılar:

Osmanlıların Şiilere yönelttiği zulme, uzun süreli bir ayrımcılık politikası eşlik etti. Kendi medeni hukuklarına ve mahkemelerine sahip olmalarına Osmanlı millet sistemi tarafından izin verilen Sünni, Hristiyan ve Dürzilerin aksine, Şiiler Osmanlılar tarafından heterodoks [sapkın] inançlı olarak görüldü. Medeni hukuk konularında Osmanlılar onları doğrudan Sünni mahkemelerin hükümlerine tabi tuttu. Dahası, Şii 'ulema', Sünni 'ulema'nın aksine savaş zamanlarında askere alındı.⁸¹

⁷⁹ Ahmad Nizar Hamzeh, **In the Path of Hizbullah**, New York, Syracuse University Press, 2004, s.9.

⁸⁰ Alagha, **a.g.e.**

⁸¹ Hamzeh, **a.g.e.**, s. 10.

Hamzeh'in bu yazdıkları yönünde görüş bildiren Faik Bulut'un, Şiilerin yine de bir çeşit adli özerkliğe sahip olduklarını belirttiği not edilmelidir.^{82 83}

Lübnan tarihindeki bütün siyasi, ekonomik, demografik değişiklikler sonunda, Şii nüfus, Lübnan'ın iki ayrı bölgesinde yoğunlaştı: İlki, Cebel Amil (Güney Lübnan) bölgesidir. 20. yüzyılın başlarında Lübnan Şiilerinin yüzde 80'i bu bölgede yaşıyordu. Bu bölgenin halkı tarımcılıkla geçiniyordu. Şiilerin yoğunlaştığı ikinci bölge, Bekaa Vadisinin kuzeyi ve Hirmel'dir. Bu bölgenin halkı yarı-göçebe durumundaydı ve aşiret ilişkileri güçlüydü.

Her iki bölgede de, Osmanlı'nın vergi toplama yetkisi verdiği zuama denilen feodal liderlerin (ve ailelerin) büyük etkinliği bulunuyordu. Toplum üzerindeki bu etkinlikleri zaman içinde ciddi biçimde kırılma da, bugüne kadar kısmen devam etti. Bu feodal liderler Şiilerin ekonomide ve siyasette geri kalmalarında büyük pay sahibidir. Şii zuama, devletle halk arasındaki aracılık rolünün kendi ailelerine sağladığı olanaklarla yetinmiş, Lübnan toplumundaki Şiilerin var olan ağırlığını siyasi bir güce dönüştürmek gibi bir bakış açısına sahip olmamıştır.⁸⁴

1.2.1 Mezhepçi Siyasi Sistem içinde Şiiler

Osmanlı döneminde Şiilerin ayrı bir cemaat/millet olarak varlıklarının kabul edilmediği yukarıda belirtilmişti. Fransız mandası altında kurulan "Lübnan Cumhuriyeti"nde bu durum değişti. 1926'da, Fransa'nın istekleri doğrultusunda Lübnan'ın ileri gelenleri tarafından bir anayasa kaleme alındı. Bu anayasada, Fransızların Sünni Müslümanların muhalefetini zayıflatma niyetinin sonucu olarak, Şiiler "Sünnilerden ayrı resmi bir cemaat" olarak kabul edildi. Böylece Şiiler Lübnan

⁸² Bulut, **a.g.e**, s. 6.

⁸³ Ayrıca Lübnan Dağı'nda 1840 sonrasındaki İki Kaymakamlık ve Mutararılılık dönemlerinde Şiilerin yerel meclislerde temsil edildikleri belirtilmelidir. Ancak bu durum, tek başına, Şiilerin Osmanlıların millet sistemine dahil edildiklerini göstermez.

⁸⁴ Alagha, **a.g.e**, s. 24

tarihinde ilk kez cemaat haline geldi ve Caferi fikhına göre hüküm veren Şii mahkemeleri yasallık kazandı.⁸⁵

Şiiler için olumlu sayılabilecek bu gelişmeye karşın, Şii bölgelerindeki zuama'nın bir birlik oluşturma yeteneğinde olmaması, bölgelerin farklı toplumsal yapılarda olması gibi nedenlerle Şii toplumu ne siyasette, ne de ekonomik ve toplumsal yaşamda bir ilerleme sağlayabildi. Şiiler çok uzun süre, bir yandan iktidarın, diğer yandan feodal liderlerin sultanı altında Lübnan toplumunun en geri kalmış topluluğu olarak kaldı.

Alagha, Şiilerin geri kalmışlığı ve zuama'nın durumu hakkında şunları yazıyor:

Özellikle Cebel Amil (Güney) bölgesinde ve Bekaa vadisindeki dağlık kesimde yerleşmiş bulunan Şiiler, hemen hemen toplumdan soyutlanmış durumdaydılar. Geri kalmışlıkları çok belirgindi. Bu yüzden, yönetimin ilgisini çekmiyorlardı. Şiiler de ülkedeki gelişmelere duyarsızdılar. Şii toplumu, geleneksel feodal ilişkiler çerçevesinde "aristokrat" sayılabilecek ailelerin tahakkümü ve baskısı altındaydı. Genelde siyasi temsil hakkını elde eden bu aileler, farklı cemaatlerin egemenleriyle uzlaşarak elde ettikleri siyasal/toplumsal konumlarından memnundu.⁸⁶

1932'de Lübnan Cumhuriyeti tarihinin ilk ve tek sayımı yapıldı ve buna göre Şiiler, yüzde 19,6'lık oranla ülkenin üçüncü büyük inanç topluluğu olarak ortaya çıktı. 1943 tarihli Ulusal Pakt'la birlikte siyasi sistem resmen mezhepçilik (confessionalism) temelinde şekillendirilirken, 1932 sayımının sonuçları esas alındı. Buna göre siyasi sistemde Şiilere sadece hemen hemen yetkisiz olan Meclis Başkanlığı düşüyordu. Meclis'teki 99 sandalyenin 19'u da Şiilere ayrılmıştı.⁸⁷ Bu siyasi kompozisyonda Şiiler nüfusları oranında yer alamıyor ve iktidar asıl olarak Maruniler (öncelikli) ve Sünniler arasında paylaşılıyordu. Lübnan siyasi sistemi bu iki cemaat arasındaki ittifaka dayanıyordu.

İktidar paylaşımındaki orantısızlık, salt tepedeki yönetici makamlar ve Meclis üyelikleri ile sınırlı değildi. 1946 yılında devletin üst düzey idari görevlileri arasında

⁸⁵ Hala Jaber, **Hezbollah: Born With A Vengeance**, New York, Columbia University Press, 1997, s.9.

⁸⁶ Alagha, **a.g.e.**, s. 6

⁸⁷ Meclis'teki toplam sandalye sayısı Meclis ilk kurulduğunda daha azdı, zaman içinde artırılmıştır. 1972 seçiminde sandalye sayısı 99'du.

Şiilerin oranı yalnızca yüzde 3,2 idi. Buna karşılık Marunilerin oranı yüzde 40, ve Sünnilerin oranı yüzde 27'ydi.⁸⁸ 1974'te yayımlanan bir istatistiğe göre ise, yüksek yönetimin en önemli başlıca 85 görevinde şöyle bir dağılım vardı: 43 Hristiyan, 22 Sünni, 14 Şii ve 6 Dürzi.⁸⁹ Şii yüksek yönetim görevlilerinin oranı biraz artmış görünse de, bu dönemdeki nüfus değişiklikleri dikkate alındığında (kimi tahminlere göre Şiiler daha o tarihlerde en büyük cemaat haline gelmişti) genel temsil eşitsizliğinin devam ettiği ortadadır.

1.2.2. Demografik ve Sınıfsal Değişiklikler

Her ne kadar 1932 nüfus sayımında Şiilerin az sayıldığı yönünde itirazlar olsa da (yukarıda belirtildi), Lübnan Cumhuriyeti tarihindeki bu ilk ve tek sayıma göre Şiiler, nüfusun yüzde 19,6'sını oluşturuyordu. Yukarıda tartışıldığı gibi günümüzde Şiilerin toplam nüfusun en az üçte birini (yüzde 33) oluşturduğu yönündeki tahminler genel kabul görüyor.⁹⁰

1970'li yıllarda (tahmini olarak) Müslümanların toplam sayısı çoktan nüfusun yarısını geçmişti ve Sünniler ile Şiilerin dengesi de Şiiler lehine bozuluyordu. Norton bunun nedenleri konusunda şöyle yazıyor:

Bu [Şii] cemaatin doğal artış oranı, Lübnan'daki tüm diğer cemaatleri geride bırakıyordu. 1970'lerin başlarında ortalama Şii ailesi dokuz kişiden oluşurdu; oysa ortalama Hristiyan ailesinde yalnızca altı kişi olurdu. Sünni kadınlar arasında doğurganlık oranı Hristiyanlardan yüksek olsa da, Şii kadınlar, onlardan ortalama bir çocuk fazla doğuruyordu. Şiiler arasında bir düzine veya daha fazla çocuklu ailelere sık rastlanırdı.⁹¹

Nüfus dengelerinin değişmesinde, nüfus artış oranına ek olarak görece daha varlıklı ve Batı dünyasıyla ilişkileri güçlü olan Hristiyanlar arasında yurtdışına (özellikle

⁸⁸ Hamzeh, **a.g.e.**, s. 12.

⁸⁹ Paul Balta, **Dünyada İslam**, çev. Nihal Önel, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994, s. 201.

⁹⁰ Hamzeh, Şiilerin günümüzdeki nüfusunu 1 milyon 400 bin olarak veriyor. **a.g.e.**, s. 13.

⁹¹ Augustus Richard Norton, Hizballah of Lebanon: Extremist Ideals vs. Mundane Politics, **Council on Foreign Relations**, Şubat 2000, (çevrimiçi) http://www.cfr.org/publication/8612/hizballah_of_lebanon.html, 19 Ocak 2010.

Güney ve Kuzey Amerika'ya, daha az oranda Avrupa'ya) göç olayının yaygınlığının önemli bir etkisi bulunuyordu.

Ancak tersi yönde, Şiilerin de iş bulmak ve para kazanmak için yurtdışına (ağırlıklı olarak petrol üreticisi Arap ülkelerine, Afrika ve Latin Amerika ülkelerine) gittiği de not edilmeli. Şiiler, genel yoksulluğun yanı sıra, kendi toplumlarındaki feodal ilişkilerin boğuculuğundan kurtulmak ve kendi başlarına şanslarını denemek amacıyla bu yola başvuruyordu. Bununla birlikte Marunilerden farklı olarak yurtdışına giden Şiilerin birçoğu, para kazandıktan sonra geri dönüyordu.

Öte yandan 20. yüzyılın ikinci yarısında Lübnan içindeki Şii nüfusun çok büyük bölümü ekonomik ve politik nedenlerle yer değiştirmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Güney Lübnan'daki FKÖ askeri varlığının artmasından ve İsraililerin sürekli saldırılarıyla karşı karşıya kalmalarından sonra, bu bölgenin nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Şiiler Beyrut'un varoşlarına göç etmeye başlamıştır.

Ancak bu göç hareketi, İsrail'in saldırganlığının yoğunlaşmasından önce, 1940'lı yıllardan itibaren, ekonomik ve toplumsal (feodal yapının boğuculuğu gibi) nedenlerle başlamıştı. Sadece Güney Lübnan'dan değil, Bekaa'dan da büyük miktarda Şii nüfus Beyrut'un banliyölerine akın etti.

Şehirlerde yaşayan insanların sayısı 1943 ile 1963 arasında yüzde 146 gibi yüksek bir oranda artarken, Şiiler en hızlı şehirleşen topluluk oldu. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun varış yerleri, Beyrut'un güney banliyöleri ile doğu banliyölerinin Nebaa bölgesindeki gecekondu mahalleleriydi. Bu iki bölge "sefalet kuşağı" olarak biliniyordu...⁹²

Hamzeh'in bu belirlemelerine ek olarak, Majid Halawi de "1971 yılına kadar, Lübnanlı Şii nüfusunun neredeyse yarısının Büyük Beyrut Bölgesi'nde toplandığı görüldü"⁹³ bilgisini veriyor.

⁹² Hamzeh, a.g.e, s. 14.

⁹³ Majid Halawi, **A Lebanon Defied: Musa es-Sadr and the Shi'a Community**, Boulder, Westview Pres, 1992. Akt. Alagha, a.g.e, s. 28.

İç Savaş sırasında Falanjistler Şiiileri şiddet yoluyla Doğu Beyrut'tan çıkarınca Şiiiler Beyrut'un güney banliyösünde (Dahye) yoğunlaştılar. Beyrut'un varoşlarında toplanma, aynı zamanda Şii cemaat içindeki bölgesel ve kültürel ayrımların azalmasına, ortak cemaat ruhunun gelişmesine neden oldu.

1.2.3 Şiiiler: Lübnan'ın Proletaryası

Şiiiler Lübnan'ın en yoksul kesimini oluşturuyordu. Şu veriler Şiiileri mağdur eden eşitsiz gelir dağılımına işaret ediyor:

1971 yılında bir Şii ailesinin ortalama geliri 4.532 Lübnan lirası (pound) iken, ülkenin milli gelir ortalaması 6.247'yi geçiyordu. Okul eğitimi almamışların oranı ülke çapında yüzde 30 iken, Şiiiler arasında yüzde 50'yi geçiyordu. Şii çoğunluğun yaşadığı Güney Lübnan için ayrılan devlet bütçesi oranı yüzde 7 idi. Böylece en doğal vatandaşlık haklarından yoksun Şiiiler, en alttakiler olmayı sürdürüyorlardı⁹⁴

Paul Balta da aynı yönde şu bilgileri veriyor:

Yetmişli yılların başında ekonomik altyapının az çok sağlıklı olduğu bir dönemde Hıristiyan ailelerin % 14'ünün, Şii ailelerin ise % 22'sinin yıllık geliri 3.000 frankın altındaydı; [Şiiilerin] % 82'si 12.000 franktan az alıyordu ve bu düşük gelir, Katolik aileden (3 ile 5 kişi arası) ortalama daha kalabalık olan (6 ile 8 kişi arası) Şii ailenin giderlerini karşılamak zorundaydı. Toplumsal merdivenin zirvesinde, yıllık geliri 50.000 frankın üzerinde olan Hıristiyan ailelerin (% 10) oranı, aynı gelire sahip Şii ailelerin (% 2) beş katıydı.⁹⁵

Yine Balta'nın verdiği bilgilere göre Şiiiler'in yüzde 70'i kol emekçisi, yüzde 13'ü işveren-işletme yöneticisi, yüzde 2'si de serbest meslek sahibiydi. Erkekli kadınlı her iki Şiiiden biri okuma yazma bilmiyordu, üç Şiiiden biri de ilkokulu bitirememişti.⁹⁶

Bu yoksulluklarının sonucu olarak (diğer etkenlerin yanı sıra) Lübnan'ın metropolü Beyrut'a akan Şii kitlelerin önünde, yaşamlarını sürdürebilmek için az sayıda seçenek vardı. Bunlardan başlıcası, işçi olmaktı. Lübnan ekonomisi 1950'li yıllardan beri büyüyordu ve Lübnan Ortadoğu'nun Avrupa ve Amerika'ya ihracat/ithalat

⁹⁴ Bulut, a.g.e., s. 7.

⁹⁵ Balta, a.g.e., s. 201-202.

⁹⁶ Balta, a.e.

limanı olmuştu. Beyrut Ortadoğu'nun bankacılık merkeziydi.⁹⁷ Bu etkenlere bağlı olarak hizmet sektörü hızla büyüyordu ve sanayi sektörü onun arkasından geliyordu. Lübnan, bölgede kapitalizmin en hızlı geliştiği ülkelerden biriydi. Çok sayıda yabancı firma Ortadoğu karargahlarını Beyrut'a kuruyordu.⁹⁸

Buna karşılık ekonomi, ülke içindeki bölgeler arasında keskin bir dengesizlik içinde geliyordu. Sözgelimi 1964 yılına ait rakamlara göre, Lübnan'ın endüstri kuruluşlarının yüzde 83,3'ü Beyrut ve Lübnan Dağı'nda, yüzde 10,1'i Kuzey'de, yüzde 3,5'i Bekaa'da ve yüzde 3,1'i Güney'de yer alıyordu.⁹⁹ Bu rakamları tamamlayacak şekilde, 1970'te "tarımda istihdam edilenlerin büyük çoğunluğu (% 94,1) güney ve kuzeydeki kırsal bölgelerde, en çok Bekaa'da yaşamaktadır"¹⁰⁰ Şiilerin en yoğun olarak -o dönemde- Bekaa'da ve Güney Lübnan'da yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, toplum içindeki eşitsiz gelişme açıkça görülmektedir.

Özellikle Beyrut'ta yoğunlaşan ve gelişen Lübnan ekonomisinin işçiye ihtiyacı vardı; yoksul Şiilerin ise işe. Geleneksel tarım toplumundan kopup şehrin varoşlarına yerleşmiş olan yoksul Şiiler, hızla köylülükten işçiliğe geçtiler. (İşçilik yapmaya hazır bir topluluk daha vardı: Filistinli mülteciler.)

Öte yandan, Şiilerin hepsi elbette iş bulamıyordu. İşsizler, informel, geçici işlerde çalışanlar da vardı. Bir geçim kapısı daha vardı: Önce Filistinli örgütlerde, daha sonra onun yanı sıra Lübnanlı çeşitli örgütlerde savaşıklık. (Bu konuya bir sonraki bölümde dönelecek.)

Her modern devletin yaptığı gibi Lübnan devleti de eğitimi yaygınlaştırırken, Şiiler de bundan -diğer kesimlere göre geriden gelerek- yararlandılar. Özellikle

⁹⁷ "Kara ulaşımının iyileştirilmesi ve 1950'de Beyrut Uluslararası Havalimanının açılması transit ticareti ve turizmi daha önemli hale getirdi. 1948'de döviz kontrol önlemlerinin azaltılması ve böylelikle döviz alım satımının Lübnan ve genelde bölge için kolaylaştırılması Lübnan'ın uluslararası bir finans ve altın ticaret merkezi olarak gelişmesine büyük katkıda bulundu." Odeh, **a.g.e.**, s. 101.

⁹⁸ Odeh, **a.e.**, s. 113; Lübnan ekonomisindeki gelişmelere ilişkin olarak ayrıca bkz: Jacqueline Beaujeu-Garnier, **Ortadoğu Ekonomisi**, çev. Ahmet Angın, İstanbul, Kitapçılık Yayınları, 1967, s.62-64.

⁹⁹ Odeh, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁰⁰ Odeh, **a.e.**, s. 152.

şehirleşmenin sonucunda yoksul Şiiilerin önemli bölümü eğitim imkanından yararlandı. Böylece eğitilmiş, aydın/yarı-aydın, beyaz yakalı büro emekçisi, öğretmen, avukat, doktor gibi meslek sahipleri tabakası, bir Şii orta sınıfı/küçük burjuvazisi doğdu. Bu kesim daha sonra, Şiiilerin yaşamında önemli bir rol oynayacaktır.

1.2.4. Modernleşme ve Politikleşme

Şii toplumu hızla kabuğunu çatlatıyordu. Kırdan, geleneksel feodal ilişkilerden kopup modern değerler üzerine kurulmuş kapitalist ekonomiye hiç olmazsa işçi olarak katılıyor, şehirde yaşamaya başlıyordu. Şehirleşme, başlı başına modernleştirici bir etki yaratıyordu. Şehirler ve oradaki yaşam biçimi, Şii yoksulların kendi cemaatlerini, ülkeyi ve dünyayı farklı biçimde algılamalarını sağladı. Onların siyasi sistemdeki açık adaletsizliği, ülke kaynaklarının paylaşımındaki haksızlığı ve kendi geri kalmışlıklarını görmelerine yardımcı oldu.

Şii yoksullar sadece kendi inanç topluluklarına yapılan haksızlığı görmekle kalmadılar. Bunun yanı sıra başka bir sömürü ve baskı sistemiyle karşılaştılar: sermaye sınıfının tahakkümü ve artı değer sömürüsü. Ekonomisi piyasa kapitalizmiyle hızla büyüyen (iç savaşa kadar) Lübnan'da zenginlerle yoksullar arasında büyük bir uçurum oluşmuştu:

1990 yılında Lübnan'da iç savaşın sona ermesinin ardından, istatistikler nüfusun yüzde dördünün üretim ve dağıtım araçlarına sahip olduğunu gösterdi. Bu, eski Başbakan Reşid el-Solh'u, 6 Mayıs 1992'deki toplumsal kargaşanın sonucunda ülkenin her şeyi kontrol eden bin aile tarafından yönetildiğini söylemeye zorladı.¹⁰¹

Alagha, iktisatçı Elie Yashui'nin, Lübnanlıların yüzde 90'ının yoksulluk sınırının altında yaşadığını söylediğini yazıyor.¹⁰² Ancak 1990'lı ve 2000'li yıllardaki gelir dağılımındaki bu uçurum yeni ortaya çıkmış değildir.

¹⁰¹ Alagha, a.g.e, s. 29.

¹⁰² Alagha, a.e, s. 317 (47 no'lu dipnot).

1959 yılında zamanın Devlet Başkanı Fuad Şihab'ın isteği üzerine bir Fransız Enstitüsü (Institut International de Recherche et de Formation Education Developpement - IRFED) bir araştırma yaptı ve rapor yayımladı.

Bu araştırmaya göre, IRFED'in başkanı ve kurucusu Louis Joseph Lebret, Lübnan nüfusunun yüzde ikisinin, üretim araçlarının ve ekonomik olanakların yüzde 80'ini elinde tuttuğunu; oysa güneyin, Bekaa Vadisi'nin ve kuzeyin çok ilkel olduğunu gösterdi. Bu bölgelerde kesintisiz su ya da elektrik, altyapı, hastane vb. yoktu. Aslında, hemen hemen bütün altyapı, üstyapı, modernizasyon ve kalkınma projeleri Beyrut'ta ve Dağlık Lübnan'da yoğunlaşmıştı. Bu nedenle Lebret dengeli kalkınmayı vurguladı. Lebret'ye göre, o sıralarda Şiiiler her yönden mahrumiyet içindeydiler; siyasi yönden gerektiği gibi temsil edilememeleri bir yana, ekonomik yönden de yoksun bırakılmışlardı. Kıt kanaat geçinen sıradan insanların pek çoğu Şiiydi. Lebret, geri kalmış kenar mahallelerle zengin ve gelişmiş merkez arasındaki zıtlık acil olarak ve yapıcı bir biçimde ele alınmazsa, bu zıtlığın, Lübnan'ın sosyoekonomik yapısını herhangi bir krize dayanamaz, böylece kendi ayakları üzerinde duramaz hale getireceğini haber verdi.¹⁰³

Bu kehanet yaklaşık 15 yıl sonra, iç savaş şeklinde gerçekleşecekti.

Görüldüğü gibi Şii yoksullar hem inanç topluluğu olarak hem de sınıfsal olarak sömürülüyor ve haksızlığa uğruyordu. Yoksul Şiiiler başta Beyrut olmak üzere şehirlerde işçi olarak çalışmaya başladıklarında, karşılarındaki patron çok büyük olasılıkla ya Hristiyan (Maruni) ya da Sünni oluyordu. Aynı küçük zümreler tarafından hem sınıfsal hem de inançsal açıdan eziliyorlardı. (Kuşkusuz Hristiyanların ve Sünnilerin de yoksul/emekçi kesimleri vardı. Zaten yukarıda verdiğimiz rakamlar sermayenin nasıl bir avuç azınlığın elinde toplandığını gösteriyor ki, bu da dolaylı olarak söz konusu cemaatler içinde de keskin sınıf ayrımlarının olduğunu kanıtlar. Ancak Şiiilerin durumunun hepsinden kötü olduğu da açıktır.)

Şiiiler hızlı bir politikleşme ve modernleşme süreci yaşadılar:

1960'lı ve 1970'li yıllarda Şii potansiyel gücü harekete geçmeye başladı. Mevcut durumu altüst eden yeni güçler sahneye çıktı. Hızlı sosyo-ekonomik modernleşme, eğitim yaygınlaşması, kentleşme, Petro-dolar akışı vs. o zamana kadar mahrum bırakılmış Şiiiler'in

¹⁰³Alagha, a.e, s. 27-28. Alagha'nın yararlandığı kaynak: Louis Joseph Lebret, Le Liban Face á son Développement ve Le Liban au Tournant, Institut de Formation en vue du Développement Etudes et Documents, Beyrut, 1963.

politikleşmesini çabuklaştırdı. Şii cemaati arasında, Batı eğitimini almış ve modernist yeni bir orta sınıf oluştu. Feodal bağlarla kısıtlandıklarını hisseden Şii girişimciler, zaman içinde Batı Afrika ve başka ülkelere göçerek orta hallice/zengince olmuş; 1960'lı yıllarda başkent Beyrut'a dönerek orta çaplı yatırımlar yapmışlardı.¹⁰⁴

Norton da bu yeni zenginleşmiş kesimler için "... bu göçmen işçiler, bazen etkileyici miktarda paralarla Lübnan'a dönecek ve Osmanlı döneminden beri Şii topluma egemen olan geleneksel güçlü ailelere pek az yakınlık/muhabbet gösterecekti"¹⁰⁵ diye yazıyor.

Özellikle modern eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte, Şiiler arasından da yeni bir orta sınıf beliriyordu. Ama hemen hemen her gelişmekte olan ülkede eğitim sisteminin mezun ettiği insan sayısı yeni yaratılan iş olanaklarından fazla oluyordu. Eğitimli ve işsiz bir kitle ortaya çıkıyordu. Bu kesim pek çok ülkede hızla politikleşiyor, örgütlenmenin ve toplumsal hareketlerin öncü kadrolarını oluşturuyordu. Lübnan'da da bu yaşandı.

Bütün bu koşulların ve Filistin-İsrail çatışmasının etkisiyle, 1960'lı yılların ortalarına doğru Şiiler hızla politikleşmeye ve radikal politik örgütlere/hareketlere katılmaya başladılar.

1946-1962 yılları arasında Şiiler yeterince temsil edilemediklerini ve güce gerektiği gibi erişmelerinin engellendiğini giderek daha fazla hissettiler, öyle ki Lübnan devletinin bir parçası olmayı küçümsediler. Özellikle güneyde yaşayanlar, siyasi sistemin baştan sona gözden geçirilmesini isteyen "değişim ideolojilerinden" daha çabuk etkileniyorlardı. ... Böylece, sosyoekonomik merdivenin en alt basamağındaki en büyük grup olan Şiiler güç ve ganimet dağılımından pay istemeye başladılar. O dönemde ekonomik olanakların adaletsiz dağıldığı açıkça görülüyordu: çoğunlukla Şiilerin oturduğu kenar mahallelerde kıtlık, cehalet ve yoksunluk egemendi, oysa Beyrut açıkça görünen göz alıcı bir refah içindeydi. Dolayısıyla, Beyrut gelişirken ve servet ve tüketimin sergilendiği bir yer olurken yoksul Şii bölgeleri daha kalabalıklaşıyor ve genişliyordu.¹⁰⁶

Şiiler bu dönemde yoğun olarak, "değişim ideolojileri"nden yana olan komünist, sosyalist, Arap milliyetçisi partilere katıldılar.

¹⁰⁴ Mahmut A. Fahş, "Lübnan Şii Toplumu: İddialı Yeni Siyasal Bir Güç", çev. Mehmet Uzun, **Dünya ve İslam**, sy. 11, Yaz-1992.

¹⁰⁵ Norton, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁰⁶ Alagha, **a.g.e.**, s.27.

Büyük kent varoşlarındaki Şiiler, eski yoksul köylülük konumlarını bırakarak modern işçiler oluverdiler. Bu da sınıfsal bir hareketlilik ve uyanış yarattı. Şiiler arasında, “kendilerine karşı yapılan haksızlık” ve “milli paylaşımında eşitsizlik” fikri geliştirdi ki, bu da Şii kesimin yoğun biçimde komünist ve sosyalist partilerin çekim alanı içine girmelerine neden oldu. İlginçtir; komünistlerle sosyalistlerin eskiden etkili oldukları Şii çevrelerinde sonradan Hizbullah etkili oldu.¹⁰⁷

Norton da 1960’lardan itibaren Şiilerin zamanın kontrolünden çıkmaya başladığını ve yeni politik güçlerin etki alanına girdiğini yazıyor. “Şiiler bu dönemde Lübnan Komünist Partisi’nden (LKP) Suriye Toplumsal Milliyetçi Partisi’ne (STMP) uzanan bir yelpazedeki çeşitli laik politik hareketlerle ilişkiye geçtiler ve katıldılar. EMEL ve özellikle Hizbullah politika sahnesine görece geç girdiler.”¹⁰⁸ Norton, bu gelişmede Şii kitlelerin “yönetici elitler tarafından sömürülme ve mülksüzleştirilmeye” olan tepkilerinin önemli olduğunu belirtiyor ve şöyle devam ediyor:

Irak, Bahreyn, Suudi Arabistan ve Kuveyt’te olduğu gibi Lübnan’da da çok sayıda Şii 1950’ler, 1960’lar ve 1970’lerde laik muhalefet partileri tarafından cezbedildi. Lübnan’da bu, STMP, LKP, Komünist Emek Eylemi Örgütü ve daha az sayılarda, Baas Partisi’nin birkaç koluna katılma biçiminde oldu. Özellikle Komünist örgütler ve STMP söz konusu olduğunda, aşiret, din veya etnik temelde ayrımcılığı reddeden bu partiler doğal bir ideolojik çekiciliğe sahipti. Aslında, belirtmek ilginç olacaktır, bu laik partilerin önder kadrolarının çoğu Hristiyan’dı. Bu laik partilere destek giderek azalmış olsa da, politik Şiilerin önemli bir bölümü onları yeğlemeye devam ediyor.¹⁰⁹

Lübnanlı Şiilerin politikleşmesinde en önemli etkenlerden biri de Filistin örgütlerinin Lübnan’daki varlığı ve askeri-politik etkinliğidir. Filistinli mülteciler ve örgütler esas olarak Şiilerin çoğunlukta olduğu Güney Lübnan, Bekaa Vadisi ve Beyrut’a yerleşmişti. Filistinlilerin varlığı Şii halk açısından birçok zorluk yaratıyordu. Onların askeri etkinlikleri İsrail’in saldırılarına gerekçe oluyordu. Çok zor koşullarda yaşayan Filistinli mülteciler çok ucuza çalışarak ücretlerin düşmesine neden oluyordu vb.¹¹⁰

¹⁰⁷ Fahş, **a.g.e.**

¹⁰⁸ Norton, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁰⁹ Norton, **a.e.**, s. 7-8.

¹¹⁰ Odeh ise olaya başka bir açıdan bakarak, Filistinliler “Lübnan’ın ekonomik gelişmesine ciddi bir katkıda bulunuyorlar (ucuz işgücü, dışarıdan gönderilen paralar, Intra Bank’ın kuruluşu) ve genel olarak kazanımları paylaşmıyorlardı. İçinde buldukları durum Lübnan nüfusunun ülkenin en az

Her şeye rağmen, Filistinli örgütler Lübnanlı Şiiilerin feodal ilişkilerinin kırılmasına, modernleşmelerine ve politikleşmelerine büyük katkıda bulundular. FKÖ'nün gövdesini oluşturan El Fetih, ulusal kurtuluşçu bir hareketti ve o günkü dünya dengelerinde Sovyetler Birliği ve Çin'den aldığı desteğin, ayrıca politik ortamın etkisiyle sol bir söyleme sahipti. El Fetih'i takip eden iki Filistin örgütü FHKC ve FDKC ise Marksist düşünceleri savunuyordu.

Önemli sayıda Şii bu örgütlere katıldı. Onların askeri ve politik eğitiminden geçti. Mezhep farklılığı olsa da (Filistinlilerin çoğunluğu Sünni'dir) Lübnan'ın Şii halkı arasında Filistin davasına sempati ve İsrail'e düşmanlık oldukça güçlüdür. Ama yine de belirtmek gerekir ki, yoksul Şiiilerin Filistin örgütlerine katılmalarının tek nedeni Filistin davasına adanmışlık ve ideolojik yakınlık değildi.

İç savaş yaklaşırken ve silahlı Filistinlilerin varlığı güçlenirken, birçok genç Şii, fedai örgütlerinden birinde yer aldı. Yalnızca Filistin direniş hareketi doğrudan doğruya Lübnan'ın yerine direk çakmış elitlerinin iktidarına meydan okuduğu için değildi bu; aynı zamanda bu örgütler görece iyi para veriyordu. Ve iyi biliniyor ki, bu genç erkekler ve kadınlar ideolojik bağlılıkları kadar, "en zenginlerin kazandığı" kapitalist sistemde insanın ailesini geçindirme temel ihtiyacından dolayı da silaha sarılmışlardı.¹¹¹

Her şeye rağmen, Filistinli örgütlerin kampları Şiiilerin feodal ilişkileri kırmalarında ve politikleşmelerinde önemli rol oynadı. Gerek EMEL, gerekse Hizbullah'ın kurucu kadrolarının pek çoğu ilk askeri ve politik eğitimlerini Filistinlilerden almıştı.

1.3. Şiiiler Örgütleniyor

1970'lerin başına gelindiğinde, Şii kitleler büyük ölçüde politikleşmiş ve binlerce Şii genci çeşitli örgütlere katılmıştı. Buna karşılık Şiiiler, diğerlerinin aksine, kendi inanç

gelişmiş bölgelerinde yaşayan çoğunluğunun durumuna benziyordu" diye yazıyor. Odeh, **a.g.e.**, s.186.

¹¹¹ Norton, **a.g.e.**, s. 8.

topluluklarını temsil edecek siyasi bir örgütlenme yaratamamıştı. Bunu İmam Musa Sadr gerçekleştirecekti.

1.3.1. Musa Sadr

Musa Sadr, 1928’de İran’ın Kum şehrinde doğdu. Babası İran vatandaşı, annesi aslen Lübnanlı idi. Necef’te ilk dini eğitimini aldı. Tahran’da hukuk okudu. Kum’da önde gelen ayetullahların rehberliğinde fıkıh ve usul eğitimi aldı. 1958’de İran’dan ayrılıp Lübnan’a gitti ve orada yerleşti.¹¹²

Musa Sadr, “1963 yılında, Şah’ın İran halkının ayaklanmasını bastırmasını eleştirdiği için İran vatandaşlığından çıkarıldı. Böylece 1963 yılında Lübnan vatandaşı oldu.”¹¹³

114

Musa Sadr, Lübnan’da bir yandan dini faaliyette bulunurken, diğer yandan Şii halkı ortak hedefler doğrultusunda harekete geçirmek için yoğun biçimde siyasi çalışmalar yürütüyordu. Musa Sadr’ın başlattığı hareketle “zuama taraftarlarının dışında ve Arap milliyetçiliğinden ayrı bir Şii topluluğunu tanımlayan yeni bir mezhepsel kimlik ortaya çıktı.”¹¹⁵

İmam Musa Es-Sadr, daha adil siyasi, toplumsal ve ekonomik bir sistem hedefine ulaşmaya çabalayan Lübnanlı Şii’leri etkin bir şekilde harekete geçirdi. Aynı anda iki cephede birden mücadele ederken Şii’lerin haklarını itiraz kabul etmeyecek şekilde savundu: (1) Lübnan’ın siyasi yapısı içinde daha fazla temsil edilmek isteyen Şii’lere daha adil yaklaşımları için Lübnan devletine baskı yapmaya ve kulis oluşturmaya başladı; (2) aynı zamanda, Şii siyasi rakiplerinin gücünün doğruluğunu tartışmak ve onları zayıflatma çabası içinde, başta eski

¹¹² Halawi, **a.g.e.**, s.124. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 30.

¹¹³ Dilip Hiro, **Iran Under the Ayatollah**, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1985, s. 345-346. Akt. Alagha, **a.g.e.**

¹¹⁴ Amir Taheri ise kitabında farklı bir öykü anlatıyor. Taheri, İran’ın, bölgede büyük oynama siyaseti çerçevesinde, Şii yoğunluğun bulunduğu ülkelere bir takım yatırımlar yaptığını ifade ederek şunları yazıyor: “[Musa] Sadr Tahran’dan ayrılmadan önce, SAVAK’ın liberal şefi General Hasan Pakravan’ı ziyaret etmiş ve Lübnan macerası için onun tam desteğini sağlamıştı. SAVAK, Sadr’ın faaliyetleri için her yıl 5 milyon Lübnan lirası (yaklaşık 700.000 İngiliz Sterlini) mali destek sağlamayı kabul etmişti. Bu anlaşma 1972 yılına kadar uygulandı. O tarihte ise Sadr, Şah rejimiyle tüm ilişkisini kesti ve Humeyni de dahil Şah’ın karşıtlarını desteklemeye başladı.” Amir Taheri, **Hizbullah: Kutsal Terörün İçyüzü**, çev: Hikmet Bila, İstanbul, Sel Yayınevi, 1990, s. 87.

¹¹⁵ Lapidus, **a.g.e.** C:II, s. 165.

Parlamento Sözcüsü Kamil el-Esad olmak üzere büyük toprak sahibi Şii zuamaya karşı çıktı. Bunun sonunda Şiiler arasında iç çatışma çıktı.¹¹⁶

Musa Sadr, geleneksel feodal ilişkileri koruyarak hakimiyetlerini sürdürmek isteyen zuamaya savaş açtı ve sonunda onların toplumdaki etkinliklerini kırmayı başardı. Öte yandan, kuşkusuz bunun maddi zemini vardı ve Şiiler zaten geleneksel ilişkilerden kopmaya başlamıştı. Sadr, doğru zamanda doğru müdahaleyi yapıyordu. Zuamaya karşı köylülerin, yoksulların, ezilenlerin yanında olma şeklinde net bir tercih yapmıştı.

Musa Sadr, Şii kitleler arasında propaganda ve örgütlenmeye girişirken “mustazaf” ve “müstakber” gibi dini kavramlara Lübnan’a ve koşullara uygun yeni anlamlar verdi “Ona göre Lübnanlı Şiiler, hakları ellerinden alınmış Muztazaf’ı [zayıflar, ezilenler] oluşturuyordu. Lübnan’ın yönetici kesimi ise, “kurallarını zorbalıkla kabul ettiren” Müstakber’di [ezenler, zalimler]”¹¹⁷

[Musa Sadr] “eylemci bir ıslahatçı” olarak belirdi. ... Cemaat için ve onun aracılığıyla toplumsal-ekonomik adalet ile siyasal eşitlik sağlamak amacıyla faaliyete başladı. Sadr’ın “seferberlik stratejisi” arasında, Şii cemaatini, geleneksel zuama (ağa-bey) tahakkümü ile sosyalistlerin düşünsel etkilerinden kurtarmak taktiği önemli bir yer tutuyordu.¹¹⁸

“İmam” ünvanını alan Musa Sadr, 1969’da, Şiilerin siyasi alanda resmi temsiliyetini sağlamak için, kimi dini önderler, siyasi liderler ve zuamadan kişilerle birlikte, Yüksek İslami Şii Meclisi’nin (YİŞM) kurulmasını ve resmen tanınmasını sağladı. Hemen ardından YİŞM’in başkanlığına seçildi.¹¹⁹ Meclis’in açılış töreninde aşağıda özetlenen siyasi programını sundu:

(1) Şii cemaatini örgütlemek ve sosyoekonomik koşullarını düzeltmek. (2) Düşünce, uygulama ve cihat açısından bütünsel bir İslam görüşü uygulamak. (3) Hiçbir ayırım yapmaksızın bütün Müslümanlar arasında birlik oluşmasına çalışmak. (4) İnfıtah (“görüşmeye başlamak, açılmak”): Lübnan’daki bütün mezheplerle ve cemaatlerle işbirliği yapmak ve ulusal birliği korumak. (5) Vatani ve ulusal görevleri yerine getirmek, Lübnan’ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak. (6) Cehalet, yoksulluk, geri kalmışlık, toplumsal adaletsizlik ve manevi yozlaşmayla savaşmak. (7) Filistin direnişini

¹¹⁶ Halawi, **a.g.e.**, s. 147-148, ayrıca 187. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s.31.

¹¹⁷ Taheri, **a.g.e.**, s. 88.

¹¹⁸ Bulut, **a.g.e.**, s. 13-14.

¹¹⁹ Jaber, **a.g.e.**, s. 11.

desteklemek ve kardeş Arap ülkeleriyle birlikte Filistin'in "zorla alınmış" topraklarının kurtarılmasına katılmak.¹²⁰

Böylece Musa Sadr, Şiiilerin temsilîyet düzeyini yükseltirken (YİŞM ile) aynı zamanda cemaati bu siyasî program etrafında birleştirmiştir. Bu program, bir bakıma bugüne kadarki Şii siyasetine yön vermiştir ve vermektedir.

Musa Sadr, öncelikli görev olarak cemaatin önüne, cemaati örgütlemek, sosyoekonomik koşullarını düzeltmek, geri kalmışlığını gidermek ve diğer cemaatlerle fiili eşitliği sağlamak görevini koymuştur.

Sadr, Şii cemaat içinde Şii inancının tam olarak, her yönüyle uygulanmasını hedeflemiştir. Bu, bir din önderi olan Sadr için inancı güçlendirme ana amacının yanı sıra, cemaati din ideolojisinin birleştirici özelliğini kullanarak ayağa kaldırmak gibi siyasî bir amaca da hizmet etmektedir. Öte yandan, nüfusça daha az oldukları halde iktidardan aslan payını alan Hristiyanlara karşı, (bütün din-içi inançsal husumete ve rekabete rağmen) Sünnî Müslümanlarla ittifak kurulması önerilmektedir.

Programda "vatani ve millî görevler"ın önemi vurgulanmaktadır. Bunlar "laik" görevlerdir. Bir yandan Lübnan toplumuna ve ülkesine karşı (vatani), diğer yandan tüm Arap ulusuna karşı (millî) sorumlulukların altı çizilmektedir.

Sadr'ın açıkladığı programın önemli bir maddesi, Filistin halkıyla dayanışma ve Filistin davasına aktif destektir. Lübnan Şiiileri bu konuda oldukça duyarlıdır. Ancak Filistinli göçmenlerin ve gerillaların Lübnan'daki varlıklarının yarattığı sorunlar, özellikle de Şii toplum üzerinde yıkıcı sonuçlar yaratması (sürekli çatışma ortamı, savaş nedeniyle göçe zorlanma, iş bulmada zorluk vb) Şiiiler arasında tepkilerin birikmesine yol açmıştır. (Nitekim bu gerilim, daha sonra popülist ve pragmatist bir çizgi izleyen Nebih Berri yönetimindeki EMEL ile Filistinliler arasındaki kanlı çatışmalarla sonuçlanmıştır.) Buna rağmen gerek Musa Sadr, gerekse daha sonra

¹²⁰ Alagha, a.g.e, s. 31

Hizbullah Filistin davasına bağlılıklarını fiilen göstermekte ısrarcı olmuş, Şiiler arasındaki tepkileri İsrail'e ve Batılı devletlere yöneltmeyi başarmıştır.

Musa Sadr'ın başında bulunduğu Şii siyasi hareketi, 1969'da kurulan ve statükoya ve ekonomik eşitsizliğe karşı mücadele eden, Sol çizgideki Lübnan Ulusal Hareketi'ne (LUH) katıldı. İç savaş patladığında Şii EMEL örgütü diğer LUH bileşenlerinin milisleriyle ve Filistinli güçlerle birlikte Sağcı-Hristiyan cephesine karşı savaştı. Ancak Suriye'nin yakın müttefiki olan EMEL, bu ülkenin birtakım çıkar hesaplarıyla LUH'u zayıflatma girişimleri sırasında LUH'tan ayrıldı ve Suriye'yi destekledi. Musa Sadr'ın LUH'la arasındaki anlaşmazlığın en önemli konusunu mezhepçi siyasi sisteme yaklaşım oluşturuyordu. LUH'un ağırlık merkezini oluşturan Solcu/laik/Arap milliyetçisi örgütler mezhepçiliğe dayalı sistemin kaldırılmasını ve laik bir düzenin kurulmasını isterken, Sadr Şiilerin mevcut sistem içinde adilce temsilinin sağlanmasını yeterli görüyordu ve laikliğe ilkesel olarak karşıydı.¹²¹

İmam Musa Sadr, infitah politikasıyla, Hristiyan cemaatleriyle de Lübnan'ın çıkarları doğrultusunda diyalogu ve işbirliğini savunmaktadır. Sadr, bu politikası için Kuran'ın şu ayetini kanıt göstermektedir: "Biz, Allah'a iman ettik ve bize ne indirildiyse İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına ne indirildiyse, Musa'ya ve İsa'ya ne indirildiyse ve bütün peygamberlere Rablerinden ne verildiyse hepsine iman ettik. Biz onların arasında fark gözetmeyiz ve biz ancak O'na boyun eğen müslümanlarız."(Bakara, 139)¹²²

Musa Sadr'ın bu yaklaşımı sadece söylem düzeyinde kalmamıştır. "1974 yılında, İmam Musa es-Sadr, Katolik Yunan Başpiskoposu Gregoire Haddad'la birlikte, mezhebine ya da etnik kökenine bakılmaksızın yoksun bırakılmış bütün insanların acılarını dindirmek için Harekât El-Mahrumin'i (Yoksunlar Hareketi) oluşturdu, hareket yalnızca Şiilerle sınırlı değildi, bütün mezheplerden mazlum insanlara

¹²¹ Odeh, **a.g.e.**, s. 199 ve 275; Jaber, **a.g.e.**, s. 12

¹²² Şerif El-Hüseyni, "Hizbullah: Hareke Askeriyye em Siyasiyye em Diniyye?", **El-Şira**, 17 Mart 1986, s.16. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 32.

açıktı.”¹²³ Fakat Şiiilerin zuama’sı bunun cemaatin himaye sistemini zayıflatacağını düşünerek engelleyici tutum takındı. Bir süre sonra Yoksunlar Hareketi, çok-inançlı yapısını koruyamadı ve Musa Sadr’ın liderliğindeki Şii tabanlı bir hareket halini aldı.

Hizbullah’ın üst düzey yöneticilerinden Naim Kasım¹²⁴, Yoksunlar Hareketi ve Musa Sadr’a ilişkin şu bilgileri veriyor:

Hareket, ezilen bölgelerde, özellikle Güney’de ve Beka’da, kırsal kesimden yaşanan düzensiz göç sebebiyle Beyrut’un etrafında oluşan banliyölerdeki ‘mahrumiyetler’in giderilmesini sağlamaya yönelik talepkar bir karaktere sahipti. Hareketin saflarında hem dindarlar, hem de toplumun diğer kesimlerinden insanlar vardı. Ortak noktaları, İmam Musa Sadr’ın ıslahatçı şahsiyeti etrafında toplanmış olmalarıydı. İmam Sadr, mensupları ne kadar farklı mezhep ve meşreplere sahip olsalar da hareketi, çizilen hedeflerine doğru yürütme gücüne sahip bir insandı. İmam, devletin ihmal ve eksikleri karşısında siyasal hareketini insanlara duyurmak için çok büyük gösteriler düzenleme yoluna gitti.¹²⁵

1.3.2. EMEL

Yoksunlar Hareketi’nin kuruluşunun üzerinden çok geçmeden, aynı yıl, bu örgütün silahlı kanadı olarak EMEL adlı örgütün kurulduğu açıklandı.¹²⁶ EMEL adı, Efvec El-Mukaveme El-Lübnaniye’nin (Lübnan Direniş Kıtaları) -Arapça’daki- akrostişidir ve aynı zamanda “Umut” anlamına gelmektedir.

Alagha, Musa Sadr’ın bu silahlı örgütü, siyasi koşulları barışçı yollarla değiştirme umudunun sönmeye üzerine kurduğunu yazmakta ve “EMEL, toplumsal ve siyasi reformları amaç edinen eylemci bir hareketti” demektedir. Ancak Şii gençlerin 1972’den beri Filistinli örgütlerin kamplarında (Önce FHKC, sonra El Fetih) eğitim

¹²³ Alagha, **a.e.**, s. 33

¹²⁴ Naim Kasım, Hizbullah’ın kurucu üyelerindedir ve 1991’den bu yana Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürütmektedir. Hizbullah’ı anlatan ve burada Türkçe ve İngilizce baskılarından yararlanılan kitaplarda ismi İngilizce’ye uyarlanmış şekilde Naim Qassem şeklinde geçmektedir (Türkçe çeviride kitap içinde “Kasım”, künyede “Qassem” yazılmıştır). Dipnotlarda her iki kitap için yazar ismi “Qassem” olarak yazılırken, metin içinde -diğer Lübnanlıların isimlerinde olduğu gibi- Türkçe’ye uyarlanmış hali kullanıldı.

¹²⁵ Qassem, **a.g.e.**, s. 17.

¹²⁶ Qassem, **a.e.**

görmekte olduğu biliniyor.¹²⁷ Sadr'ın böylesi bir silahlı örgüt kurması tamamen anlaşılır bir durumdur. Bu dönemde Lübnan'da siyaset sahnesinde gerilim hızla artmaktadır. Sünni Müslümanların, Dürzilerin, Marunilerin, Arap milliyetçisi örgütlerin vb her birinin silahlı milislerinin olduğu bir ortamda Şiiilerin de en azından kendilerini korumak için böyle bir örgüt kurması son derece doğaldır. Kaldı ki, İsrail'in saldırıları ve işgal tehdidi sürmekte, Lübnan ordusunun İsrail'e karşı koyamayacağı anlaşılmaktadır. İsrail saldırılarının yoğunlaştığı Güney Lübnan'ın halkının çoğunluğu ise Şii'dir ve savunmasızdır. EMEL, bu tür ihtiyaçlardan doğmuştur.

Şii gençler FHKC ve El Fetih kamplarında silahlı eğitim alırken, çeşitli Batı ülkelerinden gelen Şah karşıtı İranlılar da bir başka Filistin örgütü olan FDKC'nin kamplarında eğitilmektedir. Onların başında İranlı Mustafa Şamran Sahevi¹²⁸ bulunmaktadır. Şamran, EMEL militanlarını savaşçı bir güce çevirecektir.

EMEL'in İttifaklar Politikası

EMEL'in iç savaşta ittifaklar politikasındaki yön değişikliklerini Faik Bulut şöyle anlatıyor:

...EMEL, 1980'li yıllara kadar esas olarak Lübnan'daki milliyetçi-solcu-İslam ittifakının yanında, Hıristiyanlar'a karşı yer aldı. Bu tarihten sonra Suriye'ye oynadı. Sol ve FKÖ'nün zayıflamasıyla, Lübnan içinde ve dışındaki Şii eylemcilerin toplandığı bir karargah oluverdi. Süreç içinde sol-milliyetçi ittifaka karşı silah çeken EMEL, Güney Lübnan'ın 1978'de İsrail birliklerince istila edilmesinin suçunu FKÖ'ye yükledi. İsrail saldırısı sırasında 2.000-2.500 kişilik bir kayıp verdikten sonra, kısa bir süre için İsrail'e göz kırptı.¹²⁹

Yine Bulut, 1982 İsrail işgalinden sonra EMEL-Suriye-İran ittifakının ağırlık kazandığını ve bu kez EMEL'in Hıristiyan-İsrail ittifakını hedef aldığını yazıyor.

EMEL ile Lübnan ordusu arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. [Nebih] Berri, ordunun yüzde 60'ını oluşturan Şii askerlere, "ordudan firar çağrısı" yapınca EMEL gücüne güç kattı. Bu

¹²⁷ Bulut, **a.g.e**, s. 16.

¹²⁸ Mustafa Şamran, daha sonra İran Devriminde aktif rol oynayacak, Pasdaran (Devrim Muhafızları) Komutanlığı ve Savunma Bakanlığı görevlerinde bulunacak, Humeyni'nin temsilcisi olarak Savunma Konseyi'nde yer alacaktır. Şamran, Irak'la savaşın ilk dönemlerinde, 1981'de cephede ölmüştür.

¹²⁹ Bulut, **a.g.e**, s. 38.

kez Suriye-EMEL-Dürzi milisler ittifakı, Sunni milislerin geleneksel kalesi Batı Beyrut'a yüklendi. Denetimi tümüyle ele geçirdi.¹³⁰

Özellikle Sadr'ın 1978'de Libya'da kayboluşundan sonra EMEL'in sık sık pragmatist politikalar doğrultusunda cephe değiştirdiği görülüyor.

Öte yandan EMEL örgütünün Suriye ile ittifakının kurucusu Musa Sadr'dır. Lübnanlı Şiiler geleneksel olarak Suriye'nin müttefiki olmuştur. Bunda karşılıklı çıkarların büyük etkisi vardır. Şiiler, bölgedeki yöneticileri Sünni olmayan tek Arap devletini müttefik olarak görür (Suriye'de Nusayri-Aleviler iktidardadır). Suriye ise, Mısır'ın ve Suudi Arabistan'ın etki alanındaki Sünni Müslümanlara denge unsuru olarak Şiileri destekler. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat, "Ortadoğu politikası" denen pragmatist, entrikacı ve karmaşık politika tarzının üstatlarından biri olarak Lübnan'da bunun en ince örneklerini göstermiştir! Bu anlamda zaman zaman kendi çıkarları doğrultusunda Şiileri bir kenara itmişse de, Suriye'nin Şiilerle ittifakı genel olarak istikrar göstermiştir.¹³¹

1979'daki İran Devrimi'nin ardından bu ülkede Şii İslam devletinin kurulmasıyla, Lübnanlı Şiiler bölgede doğal bir hamiye kavuşmuşlar, Suriye -öncelikle ABD ve İsrail'e karşı olmak üzere- Sünni Arap komşularına karşı İran'la sıkı bir ittifak oluşturmuş, böylece bir Lübnanlı Şiiler-Suriye-İran ittifakı ortaya çıkmıştır. Bu ittifak, farklı biçimler alarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür.

EMEL'in Sınıfsal Yapısı

Musa Sadr tarafından kurulan EMEL, başından beri geleneksel feodal egemen sınıf olan zuama'ya karşı bir tutum içinde olmuştur. Büyük çoğunluğu yoksul ve yoksun olan Şii topluma dayanmıştır. Önder kadroları arasında Şii din önderleri önemli bir yer tutmaktadır.

¹³⁰ Bulut, a.e, s. 39.

¹³¹ Hala Jaber, Musa Sadr ile Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad arasındaki yakın ilişkiye dair şu ilginç bilgiyi veriyor: Halkın çoğunluğunun Sünni olduğu Suriye'de Alevi-Nusayri azınlıktan gelme Esad 1971 yılında iktidarı ele geçirdiğinde, meşruiyet sorunu yaşadı. Bu sorun, Musa Sadr'ın "Aleviler Şiidir" şeklindeki fetvasıyla giderildi. Jaber, a.g.e., s. 11.

Buna karşılık EMEL kadrolarının çoğu eğitilmiş, beyaz yakalı, orta sınıftan kişilerden oluşmaktadır. Bu arada Amerika'dan gelen bazı yetenekli gençler de önemli roller oynayacaktır. Bunlar biri Hüseyin Hüseyini'dir. Biri de Nebih Berri'dir. Berri, Sierra Leone doğumlu bir avukattır. Bir dönem Lübnan'da ABD merkezli General Motors'un avukatlığını yapmış, iki yıl ABD'de yaşamıştır. 1970'lerin sonlarında Lübnan'a dönüp EMEL'e katılmıştır. "Güney Afrika'da elmas kaçakçılığına (ve ticaretine) adı karışan"¹³² Berri, yeni oluşan Şii burjuvazisini temsil etmektedir. 1980'den bugüne kadar EMEL'in liderliğini yürütmektedir.

Tabanı yoksul Şii'lerden oluşan EMEL'in politikalarına damgasını vuran sınıfsal kesimler, özellikle Hizbullah'ın daha yoksul kesimleri kendisine çekmesinden sonra, Şii esnaf ve yeni yükselen Şii burjuvazidir. "EMEL büyüyen Şii orta sınıfından büyük destek aldı; çünkü bu hareket politik zuama'nın gücüne karşı orta sınıfın kendine güvenli sesini temsil ediyor. Bir o kadar önemli neden de, EMEL'in, Güney Lübnan'ı İsrail'le birlikte çapraz ateş altında bıraktığı için halk desteği 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında hızla düşen Filistinli gerillaların boğucu ve sıklıkla acımasız olan hakimiyetine meydan okumasıdır."¹³³

Sadr Sonrası - Nebih Berri Yönetimi

Sadr, Lübnan İç Savaşını sona erdirmek ve Şii cemaatin çıkarlarını korumak amacıyla Arap ülkelerini ziyaret etmektedir. Bu çerçevede 1978 Ağustos ayında, o dönemde Lübnan üzerinde nüfuzu bulunan Libya'yı ziyaret eder ve Muammer Kaddafi ile görüşür. Ancak Libya dönüşünde esrarengiz biçimde kaybolur. Kuşkular Libya yönetimi üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, o tarihten bu yana Sadr'ın akıbeti konusunda hiçbir kesin bilgi alınamamıştır.

¹³² Bulut, a.g.e, s. 38.

¹³³ Norton, a.g.e, s. 8-9.

Sadr'ın kayboluşundan sonra EMEL'in Genel Sekreterliđi'ne Hüseyin Hüseyini getirildi. Ancak Hüseyini 1980'de görevinden istifa etti ve yerini Nebih Berri aldı. Bundan sonra EMEL daha pragmatist ve uzlaşmacı bir politik çizgiye girdi.

Emel'in direniş savaşçıları Lübnan'ın İsrail tarafından işgaline karşı -özellikle 1983 sonrası- aktif olarak mücadele etse de, Emel 1982'deki İsrail istilasını, özellikle Lübnan'dan çok sayıda Filistinli savaşçıyı çıkardığı için, zımni olarak olumlu karşılamıştı. Emel liderleri, özellikle Nebih Berri ve Davut Süleyman Davut İsrail ve ABD ile bir uzlaşma arıyordu.¹³⁴

Nebih Berri, Devlet Başkanı Elias Sarkis'in İsrail'in Beyrut kuşatması sırasında Lübnan'ın en güçlü milis liderleri arasında bir diyalog geliştirmek amacıyla oluşturduğu Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne katılmayı kabul etti. Komite üyeleri arasında Falanjist Parti lideri Beşir Cemayel de vardı. Cemayel, açıkça İsrail'le işbirliği yapmış ve yüzlerce Müslüman Filistinli ve Şii'nin katliamına bizzat katılmış biriydi.¹³⁵ Bu, EMEL saflarında büyük tepkilere yol açtı. Öte yandan örgüt ciddi zaaf lar göstermeye başlamıştı:

Sonraları, Lübnan İç Savaşı sona yaklaşırken, Emel'in dönüşümü de tamamlandı. Bir zamanlar geniş kitlelerin desteğine sahip, dinamik, halkçı bir hareket olan Emel, uzun süredir geleneksel zuama'ya atfettiği her türlü yozlaşma, yetersizlik/etkisizlik ve haksızlığı kendinde toplayarak tam bir patronaj sistemi haline geldi.¹³⁶

1.3.3 EMEL'de Bölünme

İran'daki 1978-79 devriminin Ayetullah Humeyni'nin öncülüğünde bir Şii İslam devletinin kurulmasıyla sonuçlanması, Lübnan'dan Körfez ülkelerine, Yemen'e kadar uzanan coğrafyadaki Şiiler için büyük moral kaynağı oldu. Bu ülkelerdeki Şii topluluklar içinde İran İslam Devrimine en büyük desteği verenler, Lübnanlı Şiiler oldu. Devrim Lübnan'da büyük gösterilerle kutlandı.

Yeni İran yönetimi de Arap dünyasındaki Şii topluluklarla ilişki kurma ve onları destekleme amacını gizlemedi. Dahası, İran resmen "devrim ihracı" politikası

¹³⁴ Norton, a.e, s. 9.

¹³⁵ Bulut, a.g.e, s. 39.

¹³⁶ Norton, a.g.e, s. 9.

yürüttü. Lübnan da, Irak'tan sonra en çok Şiinin yaşadığı ve nüfus içinde büyük bir orana sahip olduğu bir ülkeydi. Öte yandan Irak'ın Baas yönetimi Şiilere yönelik ağır baskılar uyguluyordu. Lübnan'da, kaotik bir ortamın bulunmasının da etkisiyle, Irak'a göre Şiiler kendilerini daha rahat ifade edebiliyor ve örgütlenebiliyordu. Dolayısıyla Lübnan, İran yöneticilerinin ilgisinin odak noktasıydı. Lübnan'da ikinci bir İslam Devrimi gerçekleştirilebilirdi!

İran ve Lübnan arasındaki ilişkilere yukarıda değinilmişti. Cebel Amil bölgesi önemli bir Şii din merkezidir. Burada belli düzeyde yetişen din adamları ya Necef'e (Irak) ya da Kum'a (İran) giderek eğitimlerini orada sürdürmektedir. Lübnanlı Şiiler bu iki merkezdeki Ayetullahlara bağlıdırlar. Bundan dolayı bu merkezlerle Lübnan arasında sürekli bir insan trafiği vardır.

1978 yılında Saddam Hüseyin yönetimi Irak'taki Şiilerin örgütü Dava Partisi'ne (Hizb El-Dava El-İslamiyye) saldırınca, Dava kadrolarının büyük bölümü Lübnan'ı sığınacak bir liman olarak görüp buraya göçtü. Devrimden sonra, "İran, daha geniş bir kitleye daha radikal ve devrimci mesajlar yaymak ve EMEL'in laik ve ılımlı eğilimleriyle mücadele etmek için eski el-Dava üyelerini EMEL'le birleşmeye ve EMEL'in içine sızmaya teşvik etti."¹³⁷

Kaldı ki İranlı İslamcı militanların Lübnan'daki varlığı yeni değildi. Yukarıda belirttiğimiz gibi, İranlı gençler 1970'lerin başlarından beri Filistinlilerin kamplarında eğitim görüyordu. EMEL'i savaşçı bir güç olarak örgütleyen de İranlı Mustafa Şamran'dı. EMEL'i kuran ise İran kökenli Musa Sadr'dı.

Nebih Berri'nin 1980 yılında EMEL'in liderliğine gelmesinden sonra bu örgütün izlediği pragmatist, ılımlı (İran'a göre), oynak politik çizgi EMEL içindeki radikal Şiileri ve İran'ı rahatsız ediyordu. Berri'nin Filistinli savaşçılara karşı sert ve yer yer çatışmacı yaklaşımı da bu kesimlerce yanlış bulunuyordu. Ayrıca "İran da, Berri'nin

¹³⁷ Alagha, a.g.e, s. 35.

giderek kendi etki alanından uzaklaşıp, Suriye'nin nüfuz sahasına kaydığının farkındaydı.”¹³⁸

EMEL yönetiminin 1982'de Lübnan Hükümeti'ne ve Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne katılma kararı bardağı taşıran damla oldu. Alagha'nın anlatımına göre, “Ayetullah Humeyni'nin devrimci öğretilerinden esinlenen pek çok radikal EMEL üyesine göre Berri'nin Ulusal Kurtuluş Komitesine katılımı, benimsenmesi gereken çizgiye ters düşüyordu. Bu nedenle davranışının İslami olmadığına hükmedildi.”¹³⁹ Sonrasını Faik Bulut anlatıyor:

Kopuş süreci başlamıştı. EMEL içinde radikal kanat temsilcilerinden Hüseyin Musevi, Berri'nin, adı geçen kurula girmesine itiraz etti ve İran'ın anlaşmazlığa hakemlik yapmasını istedi. Dönemin Şam Büyükelçisi Ali Ekber Muhteşemi, (İran'ın İçişleri Eski Bakanı ve İran parlamentosunda milletvekili) hakem tayin edildi. Muhteşemi, Berri'yi haksız bulup Musevi'yi destekleyince, Berri bu karara uymadığını ilan etti. Bunun üzerine, Musevi EMEL'den istifa etti ve kendi örgütünü kurdu.¹⁴⁰

Hüseyin Musevi'nin kurduğu örgütün adı İslami EMEL'di. EMEL'den kopan birçok üst düzey kadro önce bu örgüte katıldı. Daha sonra İslami EMEL, Hizbullah'la bütünleşti ve Hizbullah'ın bir alt örgütü olarak, ağırlıklı olarak Bekaa Vadisi'nde varlığını sürdürdü.

¹³⁸ Bulut, **a.g.e.**, s. 38.

¹³⁹ Alagha, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁴⁰ Bulut, **a.g.e.**, s. 38-39.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HİZBULLAH: YAPISI VE FAALİYETLERİ

Hizbullah, yüzyıllar boyunca ezilen, modern çağlarda ise ülkenin en yoksul ve yoksun kesimini oluşturan ve hızla radikalleşen Lübnan Şiilerine dayanarak kuruldu. Ülke sürekli olarak İsrail'in saldırılarına uğruyordu ve kuruluş döneminde fiili işgali altında bulunuyordu. Örgütün kurulduğu dönemde İran (Şii) İslam devriminin bölge halkları üzerindeki politik etki dalgaları en üst düzeydeydi. Varlık nedenini ve meşruiyetini İslam'dan aldığını ileri süren Hizbullah, İran'ın askeri, siyasi, mali ve itikadi alanlardaki yoğun desteği ve Suriye'nin yardımıyla kısa sürede (İslami Direniş adlı askeri kanadıyla) İsrail'e karşı direniş hareketinin en etkili örgütü haline geldi. Özellikle 1990'lara kadar askeri yönü öne çıksa da, Hizbullah kuruluşunun hemen ardından toplumsal dayanışma kurumlarını oluşturmaya girişti ve bu alanda da geniş bir ilişki ağı yarattı.

Hizbullah, bir yandan tüm Müslümanları (esas olarak Şiileri) etki alanı içine almayı hedeflerken, kendi öz örgütlenmesini oldukça sıkı ve dar tuttu. Hizbullah'ın üst yönetiminin ağırlığı din adamlarından oluşmaktadır. Orta düzey kadroları şehirlileşmiş, modern eğitimden geçmiş tabakadan gelmektedir. Sınıfsal zeminini (diğer Şii örgüt EMEL'e göre) ağırlıklı olarak Şiilerin yoksul kesimi oluştursa da, Şii burjuvaziden de önemli oranda destek almaktadır.

2.1. Hizbullah'ın Kuruluşu

Joseph Alagha, bu örgütün temellerinin atılmasının tarihini, Seyit Abbas Musavi'nin Necef'ten Lübnan'a, Baalbek'e gelip yerleştiği 1978 yılına kadar götürmektedir.

Yine aynı yazar, “İslam devriminin zaferinden sonra, Seyyid Abbas El-Musavi, öğrencileri ve diğer önde gelen ulemayla birlikte, yeni ortaya çıkan toplumsal hareketle birleşmek amacıyla “Lübnan Hizbullahı”nı kurdu” diye yazar.¹⁴¹

Buna karşılık Hizbullah’ın kurucularından olan Şeyh Naim Kasım, Hizbullah’ı çeşitli yönleriyle tanıtmak amacıyla kaleme aldığı kitabında örgütün kuruluş sürecine açıklık getirmektedir.¹⁴² Kasım’ın verdiği bilgilere göre, 1970’lerin sonlarında Lübnanlı İslamcılar EMEL, İslami Komiteler ve bağımsızlar gibi gruplara dağılmış haldedir. İslami Komiteler doğrudan siyasetle uğraşmayıp dini eğitim, ibadet ve kültürel faaliyetlerde bulunurken; siyasal faaliyet gösterenlerin kimileri tam bir ikna ile kimileri de bir geçiş aşaması şeklinde görerek EMEL’de yer almaktadır. İran’daki İslam devriminin ardından Lübnanlı İslamcılar çok kısa sürede “İran İslam Devrimiyle Dayanışma Komiteleri”ni kurup Humeyni ve İran’ın yeni yöneticileriyle ilişkiye geçtiler.

Bu arada EMEL’de bölünme gerçekleşmiş (1982) ve Hüseyin Musavi’nin liderliğindeki İslami EMEL kurulmuştur. Bu örgütün de aralarında bulunduğu İslami gruplar “Lübnan İslami Hareketi”yle ilgili konuları tartışıp yeni oluşturulacak örgüte yön verecek şu ilkeleri belirlediler: 1) Örgütün dayanacağı fikri, itikadi, imani ve ameli temel İslam’dır; 2) Örgütün öncelikli görevi İsrail’e karşı direniştir; 3) Peygamberin ve büyük imamların halifesi sıfatıyla velayet-i fakih’in önderliği ve komutası kabul edilecektir. Bu ilkeler doğrultusunda ortak bir metin üzerinde anlaştılar ve içlerinden dokuz kişiyi (“Dokuzlar”) temsilci tayin ettiler. “Bu dokuz kişinin üçü, Beka bölgesindeki ulema topluluğundan, üçü İslami Komitelerden, üçü de İslami Emel Hareketi’ndendi”¹⁴³ Belge veli el-fakih olarak kabul edilen Ayetullah

¹⁴¹ Alagha, **a.g.e.**, s. 38 ve 110 no’lu dipnot.

¹⁴² Qassem, **a.g.e.**, s. 20-23. “Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü” 2002 tarihli Arapça baskısından Türkçe’ye çevrilmiştir. Burada alıntılar genellikle bu kitaptan yapıldı. Ancak bunun yanı sıra aynı kitabın 2010’da basılan İngilizce çevirisinden, özellikle yazarın 2008’de yazdığı, o tarihe kadarki gelişmeleri değerlendirdiği Giriş bölümünden yararlanıldı.

¹⁴³ Qassem, **a.e.**, s. 23.

Humeyni'ye sunuldu ve onay alındı. Bu belgeyi kabul eden gruplar, mevcut örgütlerini dağıtıp sonradan Hizbullah olarak bilinecek olan yeni örgüte katıldılar.¹⁴⁴

Bundan sonra “Dokuzlar Meclisi”nde yer alan Hizbullah’ın kurucu üyeleri, “Dokuzların İncelemesi” adlı bir çalışma hazırladılar. Bu metinde Hizbullah’ın bir İslami cihat hareketi olarak direnişçi kimliğini vurgulayarak faaliyetinin ve işleyişinin boyutlarını gösterdiler ve bu örgütün çıkışının “özel bir Lübnanlı, Arap ve İslami bağlam içinde; ideolojik, sosyal, politik ve ekonomik etmenlerin bir birleşimine dayandığı”nı ifade ettiler.¹⁴⁵

Hizbullah 1982’de kurulmuş olmasına rağmen bir süre kendini gizlemiştir.¹⁴⁶ Hizbullah’ın bugünkü lideri Hasan Nasrallah, 1984 yılına kadar “siyasi takiyye” uygulayarak örgütsel varlıklarını açıklamadıklarını söylemiştir.¹⁴⁷

1982’nin 11 Kasım’ında Ahmet Kasir, Güney Lübnan’da Sur şehrinde İsrail karargahının önünde kendisini havaya uçurarak 76 askerin ölmesine, 20 askerin de yaralanmasına neden oldu. Bu Hizbullah’ın ilk eylemidir. Gerçi o dönemde Hizbullah kuruluşunu ilan etmemiştir ve bu yüzden örgüt adına eylemi üstlenmemiştir; ama daha sonra her yılın 11 Kasım’ını Ahmet Kasir’in onuruna “Şehadet Günü” olarak kutlayagelmiştir.¹⁴⁸

Hizbullah’ın kurucuları arasında şu kişilerin olduğu biliniyor: Hüseyin Musevi, Şeyh Subhi Tufeyli, Şeyh Abbas Musevi, Seyit İbrahim Emin, İmad Muğniye, Şeyh Hasan

¹⁴⁴ “Mücahitler, liderliğin resmen kabul edilmesinden çok önce Hizbullah ismini kullanmışlardır. Dokuzlar Komisyonu’nun önerdiği ilk isim “Lübnan İslami Hareketi”dir. Ancak daha sonra başka bir grubun bu isim altında faaliyet gösterdiğini öğrenilince ondan vazgeçilmiştir. Başlangıçta partinin ismine fazla önem verilmemiş ve cihadi “İslami Direniş” ismi üzerinde karar kılınmıştır. Bu durum, Şuranın “Hizbullah” adını benimsemesine kadar devam etmiş ve bu da, kamuoyuna Açık Mektup’tan kısa bir süre önce gerçekleşmiştir.” Qassem, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁴⁵ Alagha, **a.g.e.**, s.39.

¹⁴⁶ Naim Kasim, kitabında kuruluş tarihi olarak 1982’yi dolaylı olarak ifade etmektedir. Kitabının Açık Mektup bölümünde, bu belgenin 16 Şubat 1985 tarihinde kamuoyuna duyurulduğunu yazarken, partinin kuruluşunu bundan 2,5 yıl önceye götürüyor. Bu da, 1982 sonbaharına denk düşmektedir. Bkz. Qassem, **a.g.e.**, s. 107.

¹⁴⁷ Talal Salman, “Sira Dhatiyye li Hareke Mukavine Arabiyye Muntazire: Hizbullah”, **El-Sefir**, Beyrut, Haziran 2000. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 39

¹⁴⁸ Alagha, **a.g.e.**, s. 39.

Nasrallah, Şeyh Naim Kasım, Şeyh Muhammed İsmail Halik, Şeyh Züeyhr Kenc, Şeyh Mahir Hammud, Şeyh Muhammed Yazbek, Abd el-Hadi Hamadi.¹⁴⁹ Hamzeh, kurucuların İslami Emel, Davet Partisi (Irak'taki partinin uzantısı), El-Fetih'in İslami kanadı ve Lübnan Komünist Partisi'nden (Abd el-Hadi Hamadi) geldiğini yazıyor.¹⁵⁰

İran ve Suriye'nin Rolü

Hizbullah'ın kuruluş sürecinde İran'ın ve Suriye'nin açık desteği vardır. Suriye'nin desteği taktik düzeydedir. İran ise Hizbullah'la birlikte Lübnan ve Filistin politikasına doğrudan müdahale etmek için güçlü bir araca kavuşmaktadır. Norton, Hizbullah'ın kuruluşundaki İran ve Suriye etkilerini şöyle anlatıyor:

İran ve Suriye Hizbullah'ın kurulmasını destekleme onurunu paylaşır. İran devrim gücünü sağlıyordu; Suriye ise onun gönüllü işbirlikçisiydi. İran için Hizbullah'ın kurulması, devrimci devletin, kendine özgü "İslami Devrim" in mesajını yaymayı amaçlayan ateşli kampanyanın hayata geçmesini temsil ediyordu; oysa Suriye için, Şii partisi Suriye'nin Lübnan'daki çıkarlarını korumanın tesadüfi bir aracıydı sadece.

İran'ın Suriye'li müttefiki, İsrail'in elinden acı bir askeri yenilgi tatmıştı. Suriye'nin gücü geçici de olsa zayıflarken, birçok Lübnanlı eyyamcı politikacı ümit vaat edici 1982 yazı ve sonbaharında Amerika Birleşik Devletleri'ne kur yapıyordu; o sırada onların birçoğu Amerika'nın barış koşullarını belirleyeceğini düşünüyordu. Suriye, uzun batı sınırını ABD ve İsrail'le ittifak halindeki bir Lübnan hükümetinin kontrol edecek olması gibi feci bir olasılıkla karşı karşıyaydı. Emel de, ABD'nin artık Lübnan'da hegemonyasını kuracağı varsayımıyla, Pax Americana ile ciddi biçimde flört ediyordu. Eğer Emel, Esat rejimiyle uzun bir geçmişe sahip bağlantılarından bir çırpıda kurtulmak niyetindeyse, Suriye de başka çareler bulurdu.¹⁵¹

İşte bu anlayışla Suriye, 1982 yazında 1500 kişilik İran Devrim Muhafızı (Pasdaran) birliğinin Lübnan'a geçmesine izin verdi. Pasdaran Doğu Lübnan'daki Baalbek'e yerleşti ve hızla Hizbullah üyelerini eğitmeye, donanım sağlamaya, silahlandırmaya başladı. Bütün bu işler, o sıralarda Suriye'deki İran büyükelçiliğini yürüten Ali Ekber Muhteşemi'nin gözetimi altında yapılıyordu.¹⁵²

¹⁴⁹ Alagha, a.e, s. 37; Bulut, a.g.e, s. 41; Hamzeh, a.g.e, s. 24.

¹⁵⁰ Hamzeh, a.e.

¹⁵¹ Norton, a.g.e, s. 10-11.

¹⁵² Norton, a.e, s. 11; Alagha, a.g.e, s. 38.

ABD'nin ve İsrail'in Lübnan'a ilişkin planları, 1983 ve 1984 yıllarında Hizbullah ve/veya bağlantılı örgütlerin bu güçlere karşı yürüttüğü bombalama ve gerilla saldırıları sonucunda boşa düştü. "Emel'in Washington'a yanaşması pek bir kazanç getirmeyince, Emel yeniden Suriye'nin Lübnan'daki en yakın müttefiki olacak şekilde bu ülkeyle ittifakını onardı. Suriye'nin, kendi açısından, Lübnan'da Emel veya Hizbullah'ın (veya herhangi bir politik partinin) zafer kazanmasında hiç bir çıkarı yoktu. ... Lord Palmerston'un vecizesi duruma uyarlanırsa; Suriye'nin ebedi dostları ve daimi düşmanları yoktur."¹⁵³

İran içinse Hizbullah apayrı bir önem arz ediyordu. Hizbullah İran İslam devriminin sadece Lübnan'daki değil, tüm Arap dünyasındaki temsilcisi olacak, devrimi bölgeye yayacaktı. İran'ın bu örgütün kuruluşuna katkısı elbette Pasdaran'ın verdiği eğitim ve silahlardan ibaret değildi. 1982 Ağustosunda bir konferans için Tahran'da bulunan önde gelen Lübnanlı Şii din adamlarına (aralarında Hüseyin Fadlallah, Tufeyli, Muhammed Yazbek, Ragıp Harb, İbrahim Emin vardı) ülkelerine döndüklerinde halkı İsrail işgaline karşı harekete geçirmeyi ve camileri cihat faaliyeti için üslere çevirmeyi tavsiye etti.¹⁵⁴ Bu sayılanlardan Seyit Muhammed Hüseyin Fadlallah Hizbullah'ın ruhani lideri olarak tanınacak, diğerleri ise kısa süre sonra kurulacak olan örgütün kurucu kadrosu içinde yer alacaktır. Hizbullah, Humeyni'yi veli el-fakih olarak kabul edecek ve onun önderliğini ve komutasını tanıyacak, önemli kararlar alınırken onun onayına başvuracaktır. Keza yukarıda belirtildiği gibi Hizbullah'ın kurucuları, ancak kuruluş metni Humeyni tarafından onaylandıktan sonra uygulamaya geçmiştir.

¹⁵³ Norton, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵⁴ Hamzeh, **a.g.e.**, s. 24.

2.2. Örgütlenme Biçimi

Hizbullah, kuruluşundan 1984'e kadar yeraltında ve varlığını ilan etmeden çalıştı. Örgüt ilk dönemlerinde “tebliğ ve davet” işlevi gören bir yapı görüntüsü verdi. Ancak gerek önüne koyduğu hedefler, gerek Lübnan politikasının dayattığı zorunluluklar (savaş ve keskin politik çekişmeler), gerekse İran'ın yönlendirmeleri Hizbullah'ı giderek “daha kurumsal, merkezi ve belirli özel sorumluluklara sahip bir yapı”ya dönüştürdü.¹⁵⁵ İlk yıllarında Hizbullah, gizlilik gereği yöneticilerini ve yönetim organlarını açığa vurmadi. Ancak daha sonraki yıllarda düzenli biçimde kongrelerini yapan Hizbullah, artık yönetim organlarını seçimle belirliyor ve kamuya açıklıyor.

Naim Kasım, Hizbullah'ın kuruluş sürecinde örgütün nasıl şekilleneceği üzerine geniş çaplı tartışmalar yürütüldüğünü, baştan kabul edilen parti formunun geniş kitle ilişkilerini, parti taraftarlarını -kendilerini dışlanmış hissetmeden- örgütün faaliyetine katma konusundaki sorunları tartıştıklarını ifade ediyor. Bugünkü Hizbullah örgütlenme şeması, esnemeye açık olmakla birlikte, kuruluş döneminde belirlenen örgütlenme ilkelerine dayanmaktadır.¹⁵⁶

Hizbullah, piramit şeklinde, hiyerarşik bir örgütlenmeye sahiptir. En üstte yoğunlaşan yönetim organları bulunurken, örgüt Lübnan'ın bölgelerine, şehirlerine, kazalarına ve köylerine kadar her birimde örgütlenmektedir. Parti üyeliği sıkı koşullara bağlıdır: “Partinin hedeflerini tam olarak benimseyip örgütsel kararlarına bağlı kalacak, görevleri yerine getirmek için gereken zamanı ayıracak; inanç, cihat ve ahlak bakımından aranan genel özelliklere sahip... herkes partinin muhtelif mevkilerdeki yapısına dahil olabilir.” Ayrıca “Parti mensupları askerlik ve kültürel eğitim programlarına olduğu gibi sınır görevlerine ve gerektiğinde çarpışmalara

¹⁵⁵ Martin Kramer, “Hizbullah'ın Moral Mantiği”, çev. İbrahim Turhan, **Dünya ve İslam**, sy. 11, Yaz 1992.

¹⁵⁶ Qassem, **a.g.e.**, s. 67-70.

katılacaklardır. Bunun dışında partinin talep ettiği kamu hizmetlerini de yerine getireceklerdir.”¹⁵⁷

Bu katı üyelik koşullarına uymayan, “partinin direnişçi kimliğine inanmakla birlikte aynı İslami yaklaşımı paylaşmayan” ya da “siyasal hareketine inanmakla birlikte İslam’ın temel ibadetleri ve davranış kalıplarına riayet etmeyen” kişilere kendi belirledikleri sınırlar içinde faaliyet göstermeleri için yan kuruluşlar (sosyal yardım örgütleri, parti çizgisindeki dernekler, sendikalar, meslek örgütleri vb) önerilmektedir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Hizbullah’a ancak Şii inancını benimseyen ve -partinin anlayışı çerçevesinde- uygulayanlar üye kabul edilmektedir. Birakalım Hristiyan veya başka din mensuplarını, Sünnilerin bile üye olması mümkün görünmüyor.

Üyelik konusundaki bu katı tutumuna karşılık Hizbullah, gerek Sünni, gerek Hristiyan kesimlerden birey ve örgütlerle -belirli politikalar doğrultusunda- sıkı bağlar kurmanın ve ittifaklar oluşturmanın yollarını aramakta ve bulmaktadır. Bunların örnekleri aşağıda ilgili bölümlerde verilecek.

Yönetim Organları

Hizbullah’ın en üst karar organı Şura’dır. İlk kurulduğunda 9 kişiden oluşan Şura’nın üye sayısı daha sonra 7’ye indirildi. İlk yıllarda Şura’da başkan veya genel sekreter gibi bir mevki yoktu. Ancak 1989’da Genel Sekreterlik makamı oluşturuldu ve ilk genel sekreter olarak Şeyh Suphi Tufeyli seçildi. 1991 Mayıs’ında onun yerine Seyit Abbas Musevi getirildi. 9 ay kadar sonra İsrail tarafından öldürülünce, Musevi’nin öğrencisi olan ve bugüne kadar bu görevi yürüten Hasan Nasrallah Genel Sekreter seçildi.

Bu organın üyelerinin çoğunluğu din adamlarından oluşmaktadır.¹⁵⁸ Şura, parti kurucusu ve kadrolarından oluşan yaklaşık 200 kişilik Merkez Komitesi tarafından

¹⁵⁷ Qassem, a.e, s. 68-69.

seçimle belirlenir. Ancak adaylar, İslam'a uygun yaşayıp yaşamadığı ve diğer yeterli niteliklere sahip olup olmadığı konusunda (yine Merkez Komitesi üyeleri tarafından) bir elemenden geçirilip sayıları 10'a indirildikten sonra seçilirler. Şura, kolektif önderlik ilkesine göre çalışır. Eğer Şura üyeleri arasında önemli konularda görüş ayrılığı çıkarsa veli el-fakih'e başvurulur; onun kararı tartışılmaz ve değiştirilemez.¹⁵⁹

Şura, kendi arasından Genel Sekreteri ve yardımcısını seçer. Şura'nın altında, ona bağlı olarak çalışan 5 kurul yer almaktadır. Bunlar, Cihat Kurulu (askeri işler), Siyasal Kurul, Yürütme Kurulu, Parlamento Faaliyetleri Kurulu ve Yargı Kurulu'dur. Bunların her birinin başkanlığını Şura üyeleri yürütmektedir.¹⁶⁰

2.2.1. Ümmetin Partisi Değil Partinin Ümmeti

“...Galip gelecek olan yalnız Allah'ın taraftarlarıdır.” (Maide Suresi, 56. Ayet)

Hizbullah, adını Kuran'dan almıştır. “Hizbullah” kelimesi Kuran'da birkaç yerde geçmekte ve bağlamlarına göre “Allah'ın takipçileri”, “Allah'ın askerleri” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶¹

Her şeyden önce “Hizbullah” adı, örgütün niteliği hakkında bir bilgi vermektedir. Örgüt doğrudan Kuran'ı referans aldığı iddiasındadır. Öyle ki Hizbullah'ın hemen hemen tüm bildiri ve karar metinlerinin başında konuyla ilgili bir ayet yer alır. Ayrıca yukarıdaki bölümde belirtildiği gibi, üst düzey yöneticiliklere seçilme bir yana, parti üyesi olmak için bile belirli düzeyde inançlı olma ve o doğrultuda yaşama koşulu getirilmektedir. Kaldı ki, kararları tartışılmaz/değiştirilmez olan yani bir kutsiyet taşıyan velayet el-fakih makamının örgütün en üst mercii olması bile kendi

¹⁵⁸ Şura içindeki din adamları ile din adamı olmayanların oranı dönem dönem 6'ya karşı 1'den, 4'e karşı 3'e kadar farklı oranlarda gerçekleşmiştir. Hamzeh, **a.g.e**, s. 45.

¹⁵⁹ Hamzeh, **a.g.e**, s. 45-48.

¹⁶⁰ Qassem, **a.g.e**, s. 71.

¹⁶¹ Esad Ebu Halil, “Lübnan Hizbullahı'nın İdeolojisi ve Pratiği”, çev. Mehmet Cebeci, **Dünya ve İslam**, sy.11, Yaz 1992.

başına Hizbullah'ın dinselliğinin ne ölçüde onun ayrılmaz ve asli bir unsurunu oluşturduğunu gösterir.

Martin Kramer Hizbullah'ın bilinen modern örgütlerden farkını, örgütün sözcü ve yöneticilerine dayanarak şöyle anlatıyor:

Hizbullah'ın liderleri hareketlerinin basit bir politik parti veya güç olmadığını, inandıkları kutsal dava uğruna mücadele verdiklerini savunuyorlar. Hizbullah'ın resmi sözcüsünün [İbrahim Emin] açıklamasına göre hareket "alışılmış anlamda organize bir parti değil. Zira kapalı parti kavramı İslam'a aykırı. Hizbullah bir görev ve sorumluluk, bir yaşam tarzı." Hizbullah'ın sorumlularından bir diğeri [Hüseyin Musevi] ise, Hizbullah'ın alışılmış manada bir örgüt olmadığını, çünkü mensuplarının ne aidiyet belirten bir kimlik, ne de örgüte özel ayrı bir sorumluluk taşımadıklarını savunuyor. Bu, adaletsizliğe karşı savaşıyor ve İmam Humeyni'ye sadık inananların bir araya geldiği bir cemaat. Bir diğeri ise [Abbas Musevi] bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade ediyor: "Geleneksel anlamı içerisinde bir parti değiliz. Bütün Müslümanlar Hizbullah'ın üyesidir, bu nedenle üyelerimizin sayımını yapmamız imkansız."¹⁶²

Hizbullah'ın ruhani lideri sayılan Şeyh Hüseyin Fadlallah'a göre, "Hizbullah'ı diğer İslami gruplardan ayıran şey, diğer gruplar partiyi ümmet içinde bir yapı olarak görürlerken, Hizbullah'ın tüm ümmeti parti için bir yapı olarak görmesidir."¹⁶³ Hizbullah Lübnan'ın Şii cemaatini kendi ümmeti saymaktadır.

Gerek Kramer'in yukarıda yaptığı alıntılar, gerekse Fadlallah'ın sözleri, Hizbullah'ın, her Müslümanın Allah'a ibadetin yanı sıra onun cihat emrini yerine getirmekle yükümlü olduğu şeklindeki dini ideolojisini yansıtmaktadır. Bu durumda her Müslüman "doğal olarak" Hizbullah'ın üyesidir! Ancak bunu, Hizbullah'ın dar örgütlenmesiyle karıştırmamak gerekir. Yukarıda Naim Kasım'dan alınan bilgilerin gösterdiği gibi, Hizbullah partiye katılacak kişilerde oldukça sıkı koşullar/nitelikler aramaktadır ve katı hiyerarşik bir örgüt şemasına sahiptir.

¹⁶² Kramer, **a.g.e.** bkz. 2, 3 ve 4 no'lu dipnotları.

¹⁶³ Muhammed Hüseyin Fadlallah, "Değişime Kim Önderlik Ediyor? Ümmetin Partisi mi, Partinin Ümmeti mi?", **el-Muntalaq**, Ekim 1985, s. 4-12. Akt. Ebu Halil, **a.g.e.**

2.2.2. Toplumsal Yapının Örgüte Yansıması

Şii toplum içindeki “alim ile bağlıları” ilişkisi ve alimler arası ilişkiler doğrudan Hizbullah’ın içine yansımaktadır:

Ulemalar arasındaki ilişkiler, resmi olarak belirlenmemiş olmalarına rağmen saygıya dayanan oldukça karmaşık ilişkilerdir. Hizbullah, ulemanın bir güç birliği oluşturmasıyla doğdu. Dayanışmaya her alim kendisine tabi olan bağlılarıyla katılıyordu. Hareketin İranlı öncüleri, militanların tümünü kitlesel olarak ve doğrudan yönetebilmek amacıyla bu bağlılıkları kırmak için oldukça çaba harcadılar, ama sadece kısmi bir başarı elde edebildiler. Hizbullah’a kişisel olarak üye olmuş olanların bile buraya, Lübnan’da bağlı oldukları Şii alim vasıtasıyla gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu alim de Hizbullah’la kendisinden daha eski bir alim tarafından; o da bir diğer tarafından... vs. tanıştırmışlardır. Şii dünyasının (İran’da ve Irak’daki gibi) daha yüksek mertebelerine kadar yükselen bu ilişkiler ağı, Hizbullah içerisinde yüzeysel olmayan yeterli bir yapının oluşmasını sağlıyor. Bu yapı içi disiplinin sağlanmasını, yukarıdan gelen emirlerin yürürlüğe konabilmesini ve yardımların toplanabilmesini sağlıyor.¹⁶⁴

Lübnan’ın Şii toplumunun geleneksel/feodal ilişkileri de kısmen Hizbullah’a yansımaktadır. Ancak Hizbullah esas olarak gücünü bu ilişkilerin kırılmasından ve bu ilişkilerden kopmuş/kopmakta olan şehirli Şiilerden almaktadır:

Hizbullah içerisinde Bekaa Vadisi’ne yayılmış Şii ailelere özgü bir otoriter yapı daha bulunuyor. Bu aşiretlerin Hizbullah’a bağlılıkları, İslami taahhüt altına girmekten çok aşiretler arası mücadele ve birleşme safhasında görülüyor. Aynı şekilde Güney Lübnan’ın Şii köylerinde, Hizbullah’a bağlılık geleneksel köylü ilişkileri çerçevesinde oluşuyor. Ama Güney Beyrut banliyösünde, köy ve aşiretleriyle bağlarını koparmış olan Şiiler’in Hizbullah’a olan bağlılıkları genellikle, Hizbullah’a bağlı Şii bir alime tabi olmaları aracılığıyla gerçekleşiyor. Bu çok nüfuslu kenar mahalleler Hizbullah’ın Lübnan’daki ana kalesini ve entelektüel birikiminin potasını oluşturuyor.¹⁶⁵

Örgüt içinde farklı alimlere bağlı öbeklerin bulunması ve (çözülmemekte olsa da) geleneksel/feodal ilişkilerin yansımalarının olması Hizbullah’ın gevşek, hatta çok başlı bir yapı gibi algılanmasına yol açabilir. Ama bu yanıltıcıdır. Hizbullah iç dengeleri sürekli kollayan bir yönetim anlayışına mecbur olsa da, bunun karşısında ciddi bir merkezi örgütlenme yaratabilmiştir. Hizbullah’ın askeri kanadı olan İslami Direniş, İsrail karşısında gösterdiği askeri başarıları sıkı disiplinine ve güçlü askeri

¹⁶⁴ Kramer, a.g.e.

¹⁶⁵ Kramer, a.e.

hiyerarşisine borçludur. Kaldı ki Hizbullah'ın ana kadrolarını modernleşmiş, geleneksel/feodal ilişkilerden kurtulmuş kesimler oluşturmaktadır.

Hizbullah'ın üye adayları, sıkı ve bir eğitimden sonra örgüte kabul edilmektedir:

Üye adayları, bir yıldan fazla sürebilen zorlu bir seferberlik eğitiminden geçmek zorundadır. Eğitim döneminde kendilerine yoğun bir şekilde İslam kültürü aşılanır ve buna dayanarak Hizbullah'ın İslami seferberlik yönteminin temeli olan Şii dini ideolojik normlarını yansıtmaya gereken davranış ve eylem açısından değerlendirilirler. Üye adayları bu aşamayı geçtikten sonra iki önemli kategoride sıkı bir şekilde eğitilirler: (1) Her ne olursa olsun emir zincirini izlemek, (2) üyeliği süresince küçük askeri cihat yapmayacak bile olsa Hizbullah'ın bütün kadrosuna zorunlu olan yoğun bir askeri eğitimden geçmek.¹⁶⁶

Kuşkusuz böyle bir eğitim, merkezi, sıkı disiplinli bir örgütün kurulup yaşatılmasına hizmet eder.

2.3. Askeri Faaliyet - Lübnan'ın Direniş Gücü

Hizbullah, daha başından askeri-siyasi bir örgüt olarak kuruldu. Daha sonra askeri kanadı İslami Direniş adıyla kendisini duyurdu. Hizbullah, bir iç savaş ve işgal (İsrail tarafından) ortamında kuruldu. Örgütün çıkış gerekçelerinin en önemlilerin biri, o dönemde Şiileri temsil eden EMEL örgütünün işgalci İsrail'e, ABD'ye ve yerli işbirlikçilerine karşı kararlı bir tutum almaması ve kimi zaman politik çıkarları gereği onlarla uzlaşmasıydı.

Hizbullah, kuruluşuyla birlikte, İsrail'le ve ABD'yle her türlü uzlaşma hatta herhangi bir nedenle görüşme yapmayı kesin olarak reddettiğini açıkladı. İsrail bütünüyle Lübnan topraklarını terk edene kadar savaş sürdürülecekti. (Hatta İsrail'e yönelik açıklamalarda, "Siyonist varlığın tümüyle yok edilmesi" hedef olarak

¹⁶⁶ Şerif El-Hüseyni, **a.g.e.**, s. 14-21. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 346.

belirlenmiştir.¹⁶⁷ Ancak silahların bırakılması için Lübnan'ın tamamen işgalden arındırılması şartı öne çıkarılmaktadır.)

Hizbullah daha yeni kurulduğu (ya da kurulmakta olduğu) dönemde işgalcilere karşı savaşını intihar eylemleriyle başlatmıştır. 11 Kasım 1982 günü Ahmet Kasir isimli Hizbullah militanı Sur şehrinde İsrail karargahının önünde yaptığı intihar eylemiyle 76 askerin ölmesine, 20 askerin de yaralanmasına neden oldu. Bu eylemin ardından Hizbullah Lübnan'daki İsrail güçlerine karşı 1 yıl içinde benzeri 2 intihar eylemi daha yapmıştır. Bu tür eylemler daha sonraki yıllarda aralıklı olarak yapılmaya devam etmiştir. Hizbullah'ın planladığı ve üstlendiği bu tür eylemlerin hepsi yalnızca düşman askeri hedeflere yönelmiştir. Bununla birlikte Hizbullah, İsrail'in Lübnan'daki sivil yerleşimleri bombalamasına karşılık, İsrail'in kuzeyindeki yerleşimlere katyuşalarla saldırdığını kabul etmekte, ancak 1993 ve 1996'da dolaylı görüşmelerle yapılan mutabakatlar sonucunda (İsrail'le karşılıklı olarak) bu tür saldırıları durdurduğunu açıklamaktadır.¹⁶⁸ Fakat daha sonraki yıllarda da (özellikle 2006 Temmuz Savaşında) İsrail'in sivil yerleşimleri katyuşalar ve füzelerle hedef alınmış olsa da, Hizbullah bu tür saldırıları yalnızca "İsrail'in Lübnan'da sivilleri hedef almasına tepki olarak" gerçekleştirdiğini, asıl hedefin daima İsrail ordusu olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁹

Hizbullah kendisini açığa vurduğu 1984 yılından itibaren Lübnan'daki İsrail askeri varlığına ve İsrail'in işbirlikçisi yerli güçlere karşı topyekün bir askeri saldırı politikası gütmüştür.

ABD Askerlerinin bombalanması, rehineler, uçak kaçırma

18 Nisan 1983'te ABD'nin Beyrut Büyükelçiliğine bir intihar saldırısı yapıldı. Saldırıda 63 kişi öldü. 23 Ekim'de ise Lübnan'daki çok uluslu güç içinde yer alan

¹⁶⁷ **Açık Mektup**, 15. bölüm. Hizbullah'ın 1984'te yayımladığı Açık Mektup'un Türkçe çevirisi Alagha, **Hizbullah: Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine** adlı eserin 239 ila 254. sayfaları arasında yer almaktadır. Bu belge kaynak gösterilirken yalnızca "Açık Mektup" denecektir.

¹⁶⁸ Qassem, **a.g.e.**, s. 84.

¹⁶⁹ Qassem, **a.e.**

ABD ve Fransız askerlerine yönelik çifte saldırı gerçekleştirildi. 241 Amerikan, 58 Fransız askeri öldürüldü. Bu eylemi İslami Cihat örgütü üstlendi. Bu saldırılardan sonra ABD ve diğer çok uluslu güç üyesi yabancı askerler Lübnan'ı terk etti.

1980'lerin ortalarında onlarca Batılı, Lübnan'da rehin alındı. Eylemleri gerçekleştirenler, İsrail ve diğer ülkelerdeki Lübnanlı tutukluların salıverilmesi ve İran'ın Batı bankalarında bloke edilen varlıklarının serbest bırakılması gibi taleplerde bulunuyordu. 1985 yılında TWA uçağını kaçırarak da İsrail'deki tutukluların bırakılmasını talep etti.

Bütün bu eylemlerin Hizbullah tarafından, en azından onunla bağlantılı gruplar tarafından yapıldığına dair ABD, Batılı ülkeler ve İsrail'de güçlü kuşkular vardır. Hizbullah bu eylemleri üstlenmemiş, dahası kendilerinin yapmadığını açıklamıştır. Ancak bu eylemleri kınamadığı gibi, haklı ve doğru eylemler olduğunu belirtmiştir. Rehin almalar ve uçak kaçırma eylemlerinde sorunun anlaşmayla çözülmesinde arabuluculuk yapmıştır. Bu eylemler sonucunda İsrail'in elindeki çok sayıda tutuklu serbest bırakılmıştır. Hizbullah Genel Sekreteri Nasrallah İslami Cihat hakkında "Hizbullah'tan başka, İslami Cihat adlı bir örgüt vardı. Samimi mücahitlerden oluşuyordu. ABD deniz piyadelerine ve Fransız askerlerine karşı operasyonlar gerçekleştirdiler ve Batılıları kaçırdılar" dedikten sonra ekliyor: "Bu örgütün hala var olup olmadığını bilmek için araştırma yapmamız gerekir."¹⁷⁰

Hamzeh, İslami Cihat'ın Hizbullah'ın 1980'lerde faaliyet yürüten güvenlik (istihbarat) aygıtının ana organı olduğunu, ancak Hizbullah'ın bu örgütle ilişkisini reddettiğini yazmaktadır. Batılı devletler İslami Cihat'ın beyin ekibi olarak İmad Muğniye ve Abdülhadi Hamadeh'i işaret etmektedir. Her ikisi de Hizbullah'ın kurucularından ve komutanlarındandır.¹⁷¹ İmad Muğniye 2008 yılında Şam'da - muhtemelen İsrail ajanlarının düzenlediği- bir suikastla öldürülmüştür.

¹⁷⁰ Hasan Hasrallah ile röportaj, Al-Wasat, 18 Mart 1996, 3, akt. Hamzeh, a.g.e, s. 74.

¹⁷¹ Hamzeh, a.e., s. 24-25, 74.

İsrail'le Savaş

İsrail 1982 yılında Lübnan'a girdi, Beyrut'u kısa süreliğine olmak üzere, ülkenin üçte birini işgal etti. Bu işgal sırasında 20.000 kişi öldürüldü. İsrail 1985'te kısmen geri çekilirken, Lübnan'ın güneyinde, İsrail sınırı boyunca (Lübnan'ın topraklarının yüzde 15'i kadar) bir toprak parçasını Güvenlik Bölgesi olarak ilan edip -sınır bölgesinde yaşayan Hristiyan nüfus arasından oluşturulan- işbirlikçi Güney Lübnan Ordusu'nun (GLO) kontrolüne bıraktı.

Bununla birlikte İsrail Lübnan'a yönelik saldırılarını çeşitli biçimlerde sürdürdü: Hava bombardımanı, ağır topçu atışları, özel komando operasyonları, suikastler vb. Buna karşılık Hizbullah GLO ve İsrail güçlerine karşı çok sayıda saldırı düzenledi. Hamzeh Hizbullah'ın saldırılarının sayısını binlerle ifade ediyor:

1982'den 2000'e kadar süren İsrail ordusunun Güney Lübnan'ı işgaline karşı Hizbullah'ın temel stratejisi, düşmanı beklenmedik biçimde vurmak, sözümona kahramanca değil ama gerçekte düşmana dünyayı dar edecek şekilde savaşmaktı. Bu tarzla, yapılan operasyonların sayısı, 1985-89 arasında 100 iken, 1990-95 arasında 1030'a, 1996-2000 arasında ise 4928'e çıktı.¹⁷²

Hizbullah'ın (ve daha az ölçüde diğer ulusal güçlerin) bu şiddetli ve ısrarlı direnişi sonucunda İsrail 2000 yılının Mayıs ayında Lübnan'ı terk etti (Şebaa Çiftlikleri dışında). Hizbullah, bu geri çekilmeyle birlikte Lübnan halkı nezdinde büyük bir saygınlık elde etti. Bu olay, Hizbullah'a, "görüşmeler yoluyla hiçbir şey kazanılamaz, tek yol silahlı direniş" şeklindeki politikasının yerindeliğini rahatça savunma olanağı sağladı. Yine Hizbullah'ın elindeki silahları koruması için meşruiyet zemini oluşturdu. Hizbullah, "zafer" diye nitelediği bu gelişmede aslan payını kendisine çıkarsa da, ince bir politikayla "zafer" in geniş bir kitleye ait olduğunu belirtti: "Bu, direnişin ve direnişe destek veren bütün siyasi hareket, kuvvet ve partilerin zaferiydi. Bu, halkın, ordunun ve hükümetin zaferiydi. Bu, Arapların ve bütün Müslümanların zaferiydi. Bu, Direnişe değer verenlerin zaferi ve ondan nefret edenlerin yenilgisiydi."¹⁷³

¹⁷² Hamzeh, a.e., s. 89.

¹⁷³ Qassem, a.g.e., s. 43-44.

2006 yılının yaz aylarında İsrail Lübnan'a yönelik yeni bir işgal hareketi başlattı. İsrail'in gerekçesi, Hizbullah'ın iki İsrail askerini kaçırmasıydı. Oysa bu hareketin planları çoktan yapılmıştı ve uygulamak için uygun fırsat bekleniyordu. İsrail bütün gücüyle Lübnan'daki direniş mevzilerine saldırdı. Bölge halkını ağır bombardımanla göçe zorladı. Büyük çoğunluğu sivil olmak üzere yaklaşık bin kişi hayatını kaybetti, 3 bin kişi yaralandı. Bir milyona yakın insan yerinden yurdundan göçmek zorunda kaldı. Sadece Güney Lübnan'daki değil, genelde altyapı sistemini ağır hava bombardımanı ile tahrip etti (Beyrut Limanı, uluslararası havaalanı, yüzlerce yol ve köprü, önemli bir elektrik santrali, vd.).¹⁷⁴

Bu büyük yıkıma karşın, Lübnan'ın direniş güçleri şaşırtıcı bir başarı kazandılar ve İsrail'i amaçlarına ulaşmadan geri çekilmek zorunda bıraktılar. Direnişte EMEL, LKP milisleri vb de yer almıştı ama başı Hizbullah/İslami Direniş çekmişti.

Bu savaşın anahtar sözcüğü, sonuçta “şaşkın”dı. Hükümet [İsrail], Hizbullah'ın yanıt verme gücü ve sınırdaki savunma sisteminin etkinliği karşısında şaşkına dönmüştü. Füzeler ve İsrail'in kuzeyini bombalayabilecek diğer roketlerin sayısı karşısında şaşkındı, İsrail'in Merkava IV zırhlılarının yenilmezlik mitini sifıra indiren tanksavar güç karşısında şaşkındı. Özellikle de Hizbullah savaşçılarının motivasyon ve etkinlik seviyesi karşısında şaşkındı. Tek kelimeyle, kesin bir galibiyetle muhtemel bir yenilgi arasındaki farkı yaratan her şey karşısında şaşkındı.¹⁷⁵

Bu alıntı, Hizbullah'ın savaş gücünü de özetliyor. Kuşkusuz bunda İran'ın verdiği eğitim, silah, füze, mühimmat ve mali desteğin büyük rolü var. Keza Hizbullah'ın (ve kendi kontrol bölgesinde EMEL'in) İsrail'e karşı savaşmak için cepheye koşan komünist, solcu ve laik savaşçıların geçişini, bölgede güç tekeli oluşturmak amacıyla engellediği, hatta onlara karşı yer yer güç kullandığı da biliniyor.¹⁷⁶

Ancak sonuçta İsrail'i yenen bu direniş hareketinin başını Hizbullah'ın çektiği tartışılmaz bir gerçektir. Hizbullah'ın yönetimindeki İslami Direniş, bir kaynağa göre

¹⁷⁴ “Analistler ülke genelindeki altyapı tahribatının mali boyutunu 3-8 milyar dolar olarak tahmin ediyor.” Lara Deeb, “Deconstructing A ‘Hizbullah Stronghold’”, **The MIT Electronic Journal of Middle East Studies**, C:VI, Yaz 2006, (çevrimiçi) <http://web.mit.edu/cis/www/mitejmes>, 1 Haziran 2010.

¹⁷⁵ Deeb, a.e, s. 75.

¹⁷⁶ Deeb, a.e, s. 30-31.

20.000 savaşçı ve 5.000 güvenlik (istihbarat) personeline sahip yarı resmi ordu konumundadır.¹⁷⁷ Ayrıca bu silahlı güç, ABD'nin baskılarına, Lübnanlı karşıt partilerin gizli ya da açık muhalefetine rağmen varlığını sürdürmekte, hatta Lübnan'ın karmaşık iç dengelerinin sonucu olarak muhalifleri tarafından bile "Lübnan'ın direniş gücü" olarak adlandırılarak meşruiyeti tanınmaktadır. İslami Direniş, iç savaşı sona erdiren 1989 Taif Anlaşması'nda yer alan, tüm milislerin silahsızlandırılması hükmü uygulamaya konurken, kendisinin cemaat milisi değil "Lübnan'ın direniş gücü" olarak görülmesini talep etmiş ve bu Lübnan'ın politik güçleri tarafından kabul edilmiştir. "Lübnan'ın direniş gücü" tanımı, son kurulan Lübnan Hükümeti tarafından da teyit edilmiştir.

2.4. Toplumsal Dayanışma Kurumları

Hizbullah, yalnızca siyasi ve askeri alanda faaliyet yürüten bir örgüt değildir. Aynı zamanda, başta Şiiler olmak üzere Lübnan halkına sağlık, eğitim, kültür gibi alanlarda hizmet veren geniş bir kurumlar ağını yönetmektedir.

Hizbullah'ın toplumsal dayanışmayı sağlamaya yönelik kuruluşları özellikle İsrail'in 2000 yılında askerlerini geri çekmesinden sonra yaygınlaşmışsa da, örgüt kurulduğu andan itibaren çeşitli yan kuruluşları oluşturmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları (kuruluş yıllarıyla birlikte) şunlardır: Şehitler Vakfı (1982), Hayırlı Kredi Kurumu (1982), İslami Sağlık Derneği (1984), İnşaat ve İmar Kurumu (1984), El-Ahd (haftalık yayın organı, 2001'de El-İntikad adını aldı) (1984), İmam Humeyni Yardım Derneği (1987), Araştırma ve Dokümantasyon Danışma Merkezi (düşünce kuruluşu) (1988), El-Nur radyo istasyonu (1988), Yaralılar Vakfı (1990), Eğitim Vakfı (1991), El-Manar TV istasyonu (1991).¹⁷⁸

¹⁷⁷ Hamzeh, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁷⁸ Alagha, **a.g.e.**, s. 373 (107 no'lu dipnot).

2006 yılı itibariyle Lübnan’da Hizbullah’a ait 4 hastane, 12 klinik, 12 okul ve 2 tarım yardım derneği bulunmaktadır.¹⁷⁹ Başka bir kaynakta şu bilgiler bulunuyor:

Hizbullah, askeri bir örgüt olarak yola çıktıysa da, bugün onun çok ötesine geçmiştir. Onun klinik, hastane, okul, cemaat ve eğitim bursu veren kuruluşlarından oluşan sosyal yardım ağı oldukça geniş bir alana yayıldı ve güçlendi; öyle ki, kimilerinin tahminlerine göre, bu kurumlar Beyrut’un varoşlarında, Bekaa Vadisi’nde ve Güney Lübnan’da Lübnan devletinin verdiği hizmetten daha fazlasını veriyor. Örneğin Hizbullah’ın tıbbi birimlerinin yılda yarım milyondan fazla kişiye tedavi imkanı sağladığı söyleniyor. Halka desteği güçlendirmek amacıyla, örgüt, yerel alanlarda Şiiilerin yanı sıra Sünni, Hristiyan ve Dürzilere de hizmet vermeye başladı.¹⁸⁰

Hizbullah, özellikle 2000 yılında İsrail’in Lübnan’dan askerlerini geri çekmesinden sonra ülkenin sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm bulma amaçlı programlar geliştirmeye başlamıştır. Öncelikle Şii halkın yaşadığı bölgelerdeki yoksulluğa ve ülkenin diğer bölgelerine göre yaşanan geri kalmışlığa dikkat çekmektedir. Hizbullah’ın sözcülerinden Hacı Hüseyin Şemi, Lübnan yönetiminin “öteden beri Beyrut ve Dağlık Lübnan gibi merkezlere yönelik modernleştirme projeleri ve kalkınma planları yaptığını, Beyrut’un güneyindeki banliyöleri ve Kuzey, Güney ve Bekaa gibi yoksun bölgeleri göz ardı ettiğini” ileri sürmektedir.¹⁸¹ Hizbullah bir yandan sosyal yardım kuruluşları ağıyla bu bölgelerde yaşayanlara destek olurken, diğer yandan hükümeti bu dengesizliği giderecek adımları atmaya zorlamaktadır.

Öte yandan Hizbullah, Lübnan halkına hiçbir ayırım gözetmeksizin hizmet sunmayı siyasi programına koymuştur.¹⁸² Şemi, “toplumsal ve insani hizmetlerinin yalnızca Şiiilerle ya da Müslümanlarla sınırlı olmadığını, tersine değişik mezheplerden pek çok Hristiyanın da bu hizmetlerden yararlandığını vurgulamıştır.¹⁸³ Hizbullah görevlilerinden Hacı İmad Fakih, “İnsanoğlunun siyasi ya da dini inançlarına

¹⁷⁹ “İslami Hareketlerin Ortadoğu’daki Yükselişi: Hamas-Hizbullah”, Halkların Uluslararası Mücadele Bülteni, çev. Solun Doğusu, Ekim-Kasım-Aralık 2006, sy. 7, (çevrimiçi) www.solundogusu.net, 21 Aralık 2009.

¹⁸⁰ Chris Harman, “Hizbollah And The War Israel Lost”, **International Socialism**, sy. 112, (çevrimiçi) www.isj.org.uk, 29 Aralık.2009.

¹⁸¹ Hacı Hüseyin Şemi, “Hizbullah In Haka” (Hizbullah Açıklıyor), **Hurriyat** sy. 9, Sonbahar 1997, s. 34-41, Beyrut. Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 178,

¹⁸² Alagha, **a.g.e.**, s. 178. Bkz. aynı kitapta yer alan “Görüşler ve Kavramlar” adlı metnin “Hizbullah ve İnsan Hakları” bölümü, s. 257.

¹⁸³ Şemi, **a.g.e.** Akt. Alagha, **a.g.e.**, s. 178.

bakılmaksızın elinden alınamayacak insan olma hakkı nedeniyle payına düşeni aldığını vurgulamıştır. Fakih, Hizbullah'ın sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerini, her türlü dini ve siyasi görüşe sahip grupların oluşturduğu bütün topluma hiçbir ayırım gözetmeksizin ve hiçbir karşılık beklemezsizin ya da temsilcilerini seçtirmek için baskı yapmaksızın sunduğunu iddia etmektedir.”¹⁸⁴

Hizbullah'ın sivil toplum kuruluşları eliyle verdiği hizmetler arasında şunlar vardır: Yıkılan binaların onarılması, çiftçilere tarımsal işlerde yol gösterme, çok düşük bir ücret karşılığı, bazen bedava, kamu hizmetleri sunulması, tıbbi bakım ve hastane hizmetleri verilmesi, temel ve orta eğitim sağlanması, ihtiyacı olan öğrencilere, üniversite eğitimini sürdürmesi için burs verilmesi ve aynı zamanda mesleki açıdan yönlendirilmesi, su sıkıntısı çekilen bölgelere su götürülmesi.

İşte bu popüler etkinlikler ve örgütler ağı, Hizbullah'ın kazandığı halk desteğinin büyüklüğünü ve İsrail tanklarının taretlerinin altında eylem yapabilme yeteneğini açıklıyor.¹⁸⁵

2.4.1. Finans Kaynakları

Bu geniş ve etkili sosyal yardım ve dayanışma ağının nasıl finanse edildiği önemlidir. Bu ağın işlemesi için çok büyük paralara ihtiyaç vardır. Kaldı ki Hizbullah'ın harcamaları sosyal dayanışma ağıyla sınırlı değildir. Hizbullah'ın İslami Direniş adlı askeri kanadının binlerce eğitilmiş ve donanımlı savaşçısı, alt yapı tesisleri (örneğin özel iletişim ağı) ayrıca binlerce füzesi vardır. Doğal olarak bu askeri gücün savaş pozisyonunda kalması da muazzam paraları gerektirir.

Bu büyük miktardaki paranın kaynakları, Hizbullah'ın politik yönelimleri üzerinde az ya da çok, er ya da geç etkili olmaktadır ve olacaktır.

¹⁸⁴ Alagha, a.e. s. 179. Alagha'nın kişisel görüşmesinden. Hacı İmad Fakih, Hasan Nasrallah'ın kuzenidir ve Beyrut'un Sünnilerin yaşadığı bölgesi Nwayri-Bashura'da Peygamberlerin Mühürü Örgütü'nde Hizbullah'ın toplumsal yardım ve halkla ilişkiler görevlisidir.

¹⁸⁵ Harman, a.g.e.

Hizbullah'ın en büyük finans kaynağı İran'dır. Gelen paranın (ve diğer maddi desteklerin) miktarı hiçbir zaman açıklanmasa da İran'ın en önemli kaynak olduğu açıktır. Hizbullah, İran ile arasındaki manevi (dini ve politik) bağları asla reddetmemiştir.

Hasan Mahmud, Hizbullah'ın İran'dan para aldığını ve Şeyh Hasan Nasrallah'ın da bunu açıkça kabul ettiğini söylüyor. Mahmud şu bilgileri veriyor:

İran'dan, Hamaney'den para desteği geliyor. İmam Hamaney'in iki ayrı sıfatı var. Hem merci el-taklittir, hem de devlet başkanıdır. Kendisine verilen dini vergilerin bir kısmını Hizbullah'a gönderiyor. Ayrıca İran'da birçok başka merci de var. Hizbullah'ın para desteği sadece Hamaney'den gelmiyor, başka mercilerden de geliyor.¹⁸⁶

Diğer finans kaynağı, esas olarak geliri belirli düzeyin üstündeki Şiilerden gelen zekat ve humus adlı “dini vergiler”dir.¹⁸⁷ Hizbullah İslami dayanışmanın önemli bir aracı olarak görülen bu yeniden dağıtım uygulamasına çok önem vermekte ve sosyal adaleti sağlamanın başlıca yolu olarak göstermektedir. Bu gelirler, doğal olarak varlıklı kişilerden, yani esas olarak Şii burjuvalardan gelmektedir. Yalnızca Lübnan'dakiler değil, Körfez ülkelerinde, ABD'de, Avrupa'da yaşayan ve iş yapanlar vb de dini vergilerini Hizbullah'a vermektedir.¹⁸⁸

Bir başka gelir kaynağı ise, Hizbullah'ın kendisinin sahip olduğu işletmelerdir. Hizbullah üst düzey yöneticilerinden Naim Kasım, Hizbullah'ın “düzinelerce süpermarket, benzin istasyonu, alışveriş merkezi, restaurant, inşaat şirketi ve seyahat acentesi”ne sahip olduğunu açıklamaktadır.¹⁸⁹ Hizbullah işletmeleri Lübnan'daki “serbest piyasa ekonomisinin avantajları”ndan yararlanmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Hasan Mahmud ile 6 Mart 2010 tarihli mülakat.

¹⁸⁷ Zekat, Sünniler ve Şiilerde ortaktır. Durumu uygun olan Müslümanların, gelirlerinin kırkta birini ihtiyacı olanlara dağıtması anlamına gelir. Humus ise yalnızca Şiilerde uygulanmaktadır. Gelirin beşte birinin yarısı Seyitlere, diğer yarısı merci el-taklit'e veya vekiline verilir. Lübnan'lı Şiilerin bir kısmının merci el-taklit'i olan Ayetullah Hamaney, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ile Şura üyesi Muhammet Yazbek'i Lübnan'daki vekilleri olarak atamıştır. Bu iki kişi Lübnanlı Şiilerden gelen dini vergileri toplayıp kullanma hakkına sahiptir.

¹⁸⁸ Harman, a.g.e.

¹⁸⁹ Qassem, a.g.e.

¹⁹⁰ Harman, a.g.e.

Harman, Hizbullah'ın para kaynaklarının politik çizgisi üzerinde yaratacağı sonuçlara ilişkin şunları yazmaktadır:

Hizbullah, onun gerilla faaliyetlerini ancak İsrail'i Lübnan'a saldırmaktan veya işgal etmekten caydırdığı ölçüde destekleyecek olan güçlere dayanır hale geldi. Fakat bu güçler, İsrail'e karşı herhangi bir saldırı eylemi ya da İsrail birliklerini Lübnan içlerindeki tuzaklara çekmek için hazırlanmış sınır ihlalleri gibi planlar karşısında, frenleyici bir rol oynayacaktır. Bu, İsrail devletine karşı Filistinlileri doğrudan destekleme davasının önünde engel oluşturacaktır.¹⁹¹

2.5. Sınıfsal Tabanı ve Kimliği

Yukarıda Şii halkın, Lübnan'ın en yoksul ve en emekçi nitelikli kesimini oluşturduğu ("Lübnan'ın proletaryası") ortaya konmuştu (bkz. Bölüm 3.2.3 ve 3.2.4). Elbette Lübnan Şii toplumu da homojen bir yapıda değildir. Kendi içinde çok farklı nitelikteki katmanları/grupları içeren ama Şii cemaatinin çoğunluğunu oluşturan emekçi kesimin (ki onların da çoğunluğu işçi sınıfından sayılabilir) yanı sıra, geçmişin kalıntıları olan ve gerileyen geleneksel/feodal egemenler ile yeni ortaya çıkıp güçlenmekte olan Şii burjuva sınıfı da Şii toplumun bileşenlerindedir. Chris Harman bu konuda şöyle yazıyor:

Lübnan Şiiileri, tarihsel olarak ülke halkının en çok ezilen kesimidir. Bu, onların tümünün köylü ve işçi olduğu anlamına gelmez. Daima bir avuç çok zengin aileler ile bir esnaf, tüccar ve orta sınıf profesyonelleri katmanı vardı. Fakat Şiiilerin çok büyük bölümü, ülkenin diğer dinsel gruplarına göre, daha alt sınıflara aitti; onlar, sanayi ve tarımın gelişmekte olan sektörlerinde çalışan işçilerin çok büyük kısmını oluşturuyordu.¹⁹²

Lübnan'ın Şii topluluğuna iki büyük örgüt, EMEL ve Hizbullah büyük oranda hakimdir (daha düşük oranda taraftarı olan LKP, STMP ve diğer laik, milliyetçi partileri bir yana bırakıyoruz). Yukarıda belirttiğimiz gibi EMEL örgütü gerek liderliği gerek izlediği politik çizgi ve pragmatik tarzıyla büyük ölçüde Şii burjuvazisinin damgasını taşımaktadır (bkz. Bölüm: 3.3.2). Bu, EMEL'in tabanında

¹⁹¹ Harman, a.e.

¹⁹² Harman, a.e.

yoksulların, işçi ve emekçi kitlelerin olmadığı anlamına gelmez. Her kitle partisi gibi EMEL de farklı sınıfları içinde barındırmaktadır.

Lübnan'ın yoksul ve emekçi Şiiilerinin çoğunluğu Hizbullah'ı desteklemektedir. Hizbullah'ın tabanı esas olarak bu kesimden oluşmaktadır. Ancak bu da Hizbullah'ın Şii burjuvazisinden destek almadığı anlamına gelmez.

Chris Harman, daha önceki Arap-İsrail savaşlarında olanın aksine İsrail karşısında Hizbullah'ın askeri başarı kazanmasının nedenlerini anlatırken, bu örgütün sınıfsal tabanına ilişkin olarak şöyle yazıyor:

Hizbullah müesses bir devlet tarafından kurulmadı ve esas olarak kendi sosyal konumlarını güçlendirmekle ilgili olan ayrıcalıklı bir grubun üyeleri tarafından yönetilmedi. O daha çok, Lübnan toplumu içindeki diğer grupların baskılarına ve 1982 ve sonrasında İsrail güçlerinin askeri işgaline maruz kalmaya tepki gösteren insanlar tarafından, aşağıdan kuruldu. Hizbullah, sahip olduklarını -bazı durumlarda bu çok az şey olabilir- ellerinde tutmak için savaştıklarını bilen insanların mücadelesiyle oluşturuldu.¹⁹³

Burada Harman'ın Hizbullah'ın kuruluşundaki “aşağıdan”lığa yaptığı tek yanlı vurgu tartışılmalıdır. Hizbullah'ın kuruluşunda, aşağıdan gelen dalganın yanı sıra “müesses” İran devletinin büyük rolü vardır. Ancak Hizbullah'ın esas olarak aşağıdakilerin, ezilenlerin, yoksulların sesi olmayı hedeflediği, onların ruhuna hitap ettiği ve çoğu kez onların yanında olduğu bir gerçektir. Hizbullah'ın yoksul Şii kitleler arasında bu kadar taraftarının olmasının nedeni bu duygudaşıktır. Harman'dan yaptığımız alıntı şöyle devam ediyor:

Aynı zamanda, yavaş da olsa, eğitimdeki onlarca yıllık ilerlemenin sonucu olarak günümüzde Arap üniversiteleri her yıl, sofistike silahları kullanma teknik becerisine sahip binlerce insanı mezun ediyor. Bir Hizbullah üyesinin kitabının işaret ettiği gibi: “Direniş saflarında eğitilmiş ve tahsilli genç kadroların sayılarının artmasıyla birlikte insani gücün geliştirilmesinde hızlı gelişmeler sağlanmış, bilgisayar, haberleşme ve muhtelif mühendislik dallarının verdiği imkanlardan istifade edilmiştir.”¹⁹⁴

Burada “eğitilmiş ve kültürlü” kişilerin Hizbullah'a katkısını salt savaş yeteneğini arttırmakla sınırlandırmamak gerekiyor. Çünkü bu eğitilmiş tabaka Hizbullah'ın ana

¹⁹³ Harman, a.e.

¹⁹⁴ Harman, a.e., aktarılan metin: Qassem, a.g.e., s. 77.

kadrolarını oluşturmaktadır. Hizbullah'ın sosyal yardım ve iletişim kurumlarını bu kadrolar yönetmekte, İslami Direniş'in komutanları onlar arasından çıkmaktadır. Hizbullah'ın üst yönetimi büyük ölçüde din adamlarından oluşsa da (ki onlar da gerçekte aynı sınıfsal karaktere sahiptir), daha alt kademeler modern ve "laik" eğitimden geçmiş kişilerden oluşmaktadır. Hizbullah'ın Lübnan Meclisi'ndeki üyeleri arasında bile ancak tek tük din adamı bulunmaktadır.

Olivier Roy'un işaret ettiği gibi, İslam coğrafyasında siyasal İslamcı hareketlerin ana kadro kaynağı, bu üniversitelerden her yıl binlercesi mezun olan eğitilmiş ve kültürlü katmandır.¹⁹⁵ Yeni orta sınıf, ya da daha genel ve klasik adlandırmayla küçük burjuva diyebileceğimiz bu insanlar mezun olduktan sonra yeterli iş olanağı bulunmadığı için çoğu kez iş bulamamakta, ya da çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Çoğu şehre yeni göçmüş ailelerin çocuğudur. Yoksul ve emekçi sınıflar içinden gelmektedirler. Bu yüzden toplumun ezilenlerinin kolektif öfkesiyle kendilerinin geleceğe ümitlenmekten kaynaklanan bireysel öfkeleri birleşmekte ve büyük bir tepki dinamiği oluşturmaktadır. Bu kesim modern eğitimin verdiği akılcı davranma yeteneğiyle kolaylıkla örgütlenebilmekte ve yoksulların tepkisini yönlendirebilmektedir.

İşte bu süreç Lübnan ve Hizbullah örneği için de işlemektedir. Yönetimi elinde tutan din adamları zümresi, örgütü ayakta tutmak ve politikaları hayata geçirmek için bu orta sınıfa dayanmaktadır. "2004'te [seçimlerde] Hizbullah tarafından desteklenen adaylar ve listeler büyük çoğunlukla mühendis, doktor, avukat ve işadamı gibi mesleklerden gelen kişilerden oluşuyordu."¹⁹⁶

Hizbullah'ın finans kaynaklarını sayarken, zekat ve humus biçiminde Hizbullah'a bağışta bulunan Şii burjuvaları da önemli bir kaynak olarak belirtilmişti. Yükselmekte olan Şii burjuvazinin önemli bir bölümü Hizbullah'a destek vermektedir. Bunda, Hizbullah'ın İsrail'e karşı savaşta gösterdiği yetenek ve

¹⁹⁵ Olivier Roy, **Siyasal İslamın İflası**, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, Metis Yayınları, 2005, s. 76-80

¹⁹⁶ Hamzeh, **a.g.e.**, s. 135.

başarının önemli payı vardır. Ama kuşkusuz asıl neden Hizbullah'ın politik faaliyetinin Şii burjuvazinin çıkarlarıyla çoğu kez örtüşmesidir.

Hizbullah, Lübnan politikasındaki ağırlığıyla ve etkinliğiyle bir bütün olarak Şii cemaatin önünü açmakta, devlet kaynaklarının Şii'lere daha fazla oranda aktarılmasını sağlamaktadır. Şii burjuvazisi de bu olanaklardan yararlanmaktadır. Şii sermaye sahipleri, büyümelerinin önünde engel oluşturan geleneksel iktidar blokunun (Maruniler-Sünniler ittifakı) geriletilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Böylece Şii müteahhitler devlet ihalelerinden daha fazla yararlanacak, sanayi işletmelerine daha fazla devlet koruması sağlanacaktır vb.

Lübnan Komünist Partisi Genel Sekreter Yardımcısı Saadallah Mazraani'nin sözleri de, Hizbullah'ın Şii burjuvaziden aldığı para desteğinin onun politikası üzerinde etkili olduğunu gösteriyor:

Lübnan'ın iç politika sorunlarıyla, ekonomik sorunlarla -bu arada işçi haklarıyla- fazla uğraşmak istemiyorlar. Çünkü Hizbullah "direniş"i öncelikli hedefi olarak değerlendiriyor. Hizbullah kendisini ulusal kurtuluş hareketi gibi görüyor. "Burjuvazi Hizbullah'ın direnişine karışmasın, Hizbullah da onların işine karışmasın" yaklaşımı var. Hizbullah Şii burjuvaziden yardım alıyor. Bu tabaka da Hizbullah'ın Lübnan'ın kapitalist sistemi içinde onların çıkarlarını koruduğunu düşünüyor. Partinin ekonomik sorunlara müdahil olmasını istemiyor.¹⁹⁷

Öte yandan Hizbullah'ın kendisi önemli bir müşteridir (binlerce savaşçının iâşesi, donanımı vb.) ve aynı zamanda işletmecidir. Hizbullah'a ait pek çok işletme olduğu belirtilmişti (inşaat şirketleri, benzin istasyonları, restoranlar vb.). Bu faaliyetlerin Şii girişimciler ile Hizbullah kadrolarını yakınlaştırması ve etkileşime yol açması - özellikle kapitalizm karşıtı bir ideolojik/politik arka plan olmadığından- kaçınılmazdır. Bu ise, Hizbullah'ın yoksul ve emekçi kitlelerden oluşan tabanının çıkarlarından uzaklaşması, İsrail ve ABD'ye karşı bugüne kadarki radikal ve tutarlı tavrını yumuşatması yönünde baskılar oluşturacaktır.

¹⁹⁷ Saadallah Mazraani, (Lübnan Komünist Partisi Genel Sekreter Yardımcısı) ile 6 Mart 2010'da Beyrut'ta yapılan mülakat.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİZBULLAH: GÖKYÜZÜNDEN YERYÜZÜNE

Hizbullah, kuruluşundan bugüne kadar geçirdiği yaklaşık 30 yıllık süreçte köklü bir dönüşüm yaşamıştır. Joseph Alagha, Hizbullah'ın dönüşüm sürecini 3 aşamaya ayırmaktadır:

Hizbullah, 1978 yılında Lübnanlı Şii din adamları ve ileri gelenleri tarafından ve İran'ın desteğiyle, toplumsal ve siyasi koşulları protesto eden İslami bir hareket olarak kurulmuştur. Hizbullah, iddia ettiği gibi, 1984/85'ten 1991 yılına kadar, toplumsal değişimi ve toplumsal adaleti amaç edinen geniş bir örgüte, yapıya ve ideolojiye sahip olma anlamında tam bir toplumsal hareket olmuştur. 1992 yılından başlayarak, pragmatik siyasi programının dar sınırları içinde çalışan bir kitle partisi haline gelmiştir. Bu kitaptaki tezin ana hatları, Hizbullah'ın, vurguyu üç unsur arasında kaydırarak, yani (1) dışlayıcı (exclusivist) bir dini ideolojiyi yaymaktan; (2) daha kapsamlı bir siyasi ideolojiye ve (3) gerçekçi bir siyasi programa geçerek daha önce söz edilen üç aşamadaki kimliğini ayarlamakta olduğudur.¹⁹⁸

Her şeyden önce Alagha'nın, Hizbullah'ın 1978'de kurulduğunu ileri sürmektedir ki bu, gerçekçi bir görüş değildir ve yazar tarafından yeterince temellendirilmemiştir.¹⁹⁹ Yukarıda açıklandığı gibi, Hizbullah'ın nüveleri o yıllardan itibaren oluşmaya başlamış olsa bile bağımsız bir örgüt olarak ortaya çıkışının 1982 yılında gerçekleştiği, kurucularının verdiği bilgiyle de, açıktır.²⁰⁰

Biz bu dönemlendirmeye katılmıyoruz. Çünkü yazarın kendisi de Hizbullah'taki dönüşüm sürecini anlatırken ilk iki aşama arasında çoğu kez fark gösterememekte ve çoğunlukla “İlk iki dönemde...” diyerek bunları birleştirmektedir.²⁰¹ Kaldı ki, “daha

¹⁹⁸ Alagha, **a.g.e.**, s. 203

¹⁹⁹ Alagha, **a.e.**, çeşitli sayfalarda.

²⁰⁰ Qassem, **a.g.e.**,

²⁰¹ Alagha, **a.g.e.**, s. 203-218.

kapsamlı bir siyasi ideoloji”nin oluşmasıyla “gerçekçi bir siyasi programa geçiş” aynı dönemde (1990’dan itibaren) ve iç içe süreçler şeklinde gerçekleşmiştir.

Hizbullah’ın dönüşüm süreci iki döneme ayrılmalıdır: Kuruluşundan 1990 yılına kadar ve 1990’dan bugüne kadar. 1990’a kadarki ilk aşama, Hizbullah’ın idealist dönemidir. İkinci aşama ise Hizbullah’ın ayaklarını yere bastığı ve realist bir politikaya yöneldiği dönemdir. Bu aşama halen devam etmektedir. 1990 yılında nasıl bir kopuş yaşandığı aşağıda anlatılacak.

3.1. Kuruluştan 1990’a Kadarki Dönem

Hizbullah 1982’de kurulduktan sonra 2 yıl kadar varlığını duyurmamış, 1984’ten itibaren ise yayımladığı bildirimlerle ve haftalık gazetesi El Ahd ile görüşlerini açıklamıştır. Ancak Hizbullah, ideolojik-politik platformunu sistematik biçimde, Şubat 1985’te yayımladığı “Lübnan’ın ve Dünyanın Ezilenlerine Açık Mektup” adlı belgede ortaya koymuştur. Açık Mektup, 1990’lı yılların başına kadar örgütün yol gösterici programatik belgesini oluşturmuştur. O tarihlerden sonra, önce revize edilmiş (1994), daha sonra da geçersiz olduğu açıklanmıştır (1998).²⁰²

“Kim Allah’ı, elçisini ve müminleri dost tutarsa (bilsin ki) galip gelecek olanlar yalnız Allah’ın taraftarlarıdır.” (Maide Suresi, 56. Ayet) Açık Mektup bu ayetle başlar. Hizbullah’ın tartışılmaz ve yanılmaz yol göstericilerinin Kuran, Sünnet, ve Velayet el-Fakih olduğunu vurgular (o sırada veli el-fakih Ayetullah Humeyni’dir).

Tüm ezilenlere seslenmektedir. Elbette başta Lübnanlı Şiiler olmak üzere Müslüman halklara hitap etmekte ama Müslüman olmayan ezilenlere de hitap etmektedir. Açık Mektup tüm ezilenleri birleşmeye ve ezenleri, zalimleri devirmeye çağırılmaktadır.

²⁰² Alagha, a.g.e, s. 50 ve 54.

...Bu halkı [Arap ve Müslümanları] birleşmeye, hedeflerini planlamaya, iradelerini bağlayan zincirleri kırmak ve [düşmanla] işbirliği yapan zorba yönetimleri devirmek için harekete geçmeye çağırıyoruz.

Dünyanın bütün ezilenlerini, kendi aralarında eşgüdüm sağlayarak etkili bir eylem ortaya koyup düşmanların Aşil topuklarını hedef almaları için bütün kurtuluş hareketlerinden oluşan uluslararası bir cephe kurmaya teşvik ediyoruz.²⁰³

Açık Mektup son derece coşkulu ve haklılığından emin “devrimci” bir dille yazılmıştır. İran Devrimi temel esin kaynağıdır.

“İnsanın kökeni ve doğasına ilişkin tüm Batılı düşüncelerin, insanların özlemlerine cevap veremeyeceğini ve onları sapkınlığın ve cahilliğin karanlığından kurtaramayacağını anlamının zamanı geldi.”²⁰⁴ “İnsanın yeniden doğuşunu, ilerlemesini ve yaratıcılığını ancak İslam gerçekleştirebilir.”²⁰⁵

3.1.1. İslam Devrimi

Açık Mektup’taki kendine güvenli ve coşkulu dilin, ileri sürülen büyük iddiaların esin kaynağı elbette İran Devrimi ve İran İslam Cumhuriyeti deneyimidir. 1978-79’da gerçekleşen İran Devriminde Ayetullah Humeyni’nin önderliğindeki İslamcı güçler iktidarı ele geçirmiş, devrime katılan diğer güçleri (komünistleri, solcu-İslamcılarını, liberallerini vb.) teker teker saf dışı ederek Şii şeriatına dayanan İslam Cumhuriyeti’ni kurmuştur. İran’ın yeni yöneticileri “Ne Doğu Ne Batı: Çözüm İslam’dır” sloganıyla Ortadoğu’da ve İslam aleminde güçlü bir dalga yaratmış, etki alanını hızla genişletmiştir. ABD’yi İran’dan kovmuş, petrol şirketlerini millileştirmiştir. ABD ve Avrupa ülkelerinin desteklediği Irak, savaş açıp İran’a çok büyük kayıplar verdirse de İran’a isteklerini kabul ettirme amacına ulaşamamıştır.

İran’da yükselen Şii Devriminin Lübnan’ın ezilen, dışlanan ve hor görülen Şii halkında bir umut ve cesaret dalgası yaratması doğaldır. Kaldı ki Lübnanlı Şiilerle İran arasında çok yakın ilişkiler vardır. Bu ruh haliyle yazıldığı anlaşılan Açık Mektup’ta yer yer volantarist ve ajitatif ifadeler bulunmaktadır: “İslami İran’da

²⁰³ Açık Mektup

²⁰⁴ Açık Mektup, Norton, a.g.e, s.13.

²⁰⁵ Açık Mektup, Norton, a.e.

Müslümanların deneyiminin hiçbir bahaneye yer bırakmadığını, çünkü imanla dolu göğüslerin, Allah'ın yardımıyla, zorba yönetimlerin bütün zincirlerini [gücünü] kırabileceğini en küçük bir kuşkuyla yer bırakmadan kanıtladığını” savunmaktadır
Açık Mektup.

İşte bu ruh haliyle, Açık Mektup Lübnan'da bir İslam Devrimi hedefini koymaktadır. Yalnızca İslam'ın ezilenleri kurtaracağını ve Lübnan'ı refaha kavuşturacağını söylemektedir. Gerçi Açık Mektup İslam düzeninin Lübnanlılara zorla dayatılmayacağını (“Dinde zorlama yoktur”) belirtir. Buna karşılık Müslüman olmayan Lübnanlılar İslamiyete davet edilir. Yine aşırı ve gerçekdışı bir iyimserlikle, insanların özgür koşullarda mutlaka İslamiyeti seçeceğine olan inanç ifade edilir:

Eğer halkımız Lübnan'da yönetim biçimini özgürce seçebilirse, kesinlikle İslamiyeti yeğleyecektir. Bu açıdan, İslami bir düzen uygulamasının, başkalarının düşünebileceği gibi zorla değil halkın doğrudan ve özgürce seçimine dayanmasını istiyoruz.²⁰⁶

3.1.2. İsrail ve ABD/Batı

Açık Mektup'ta ABD, İsrail, Fransa ve NATO Ortadoğu'daki düşmanlar olarak ilan edilir. Ayrıca bunlarla işbirliği yapan “gerici” Arap rejimleri de sert biçimde eleştirilir. Ancak baş düşman, “Büyük Şeytan” ABD'dir.

Kötülüğün birinci kaynağı Amerika'dır. ... İmam Humeyni, başımıza gelen bütün felaketlerin arkasında Amerika'nın olduğunu ve Amerika'nın bütün kötülüklerin anası olduğunu defalarca söylemiştir... Onunla savaştığımız zaman yalnızca meşru İslamiyeti ve ümmetimizin saygınlığını koruma hakkımızı kullanmaktayız.²⁰⁷

İsrail ise gayrimeşru bir devlet ve ABD'nin bölgedeki ileri karakolu olarak görülür ve Filistin topraklarından sökülüp atılması gerektiği söylenir.

“Mücadelemiz bu varlık yeryüzünden silininceye dek sürecektir. İsrail'le ister ayrı ister ortak yapılmış olsun hiçbir antlaşmayı, hiçbir ateşkesi, hiçbir barış anlaşmasını tanımıyoruz.

²⁰⁶ Açık Mektup, Alagha, a.g.e, s. 244.

²⁰⁷ Açık Mektup, a.e, s. 241.

İsrail’le bütün görüşme planlarını şiddetle kınıyoruz, bütün görüşmecilere düşman gözüyle bakıyoruz, çünkü böyle görüşmeler Filistin’de Siyonist işgali meşrulaştırmaktan başka bir şey değildir.²⁰⁸

Gerek İsrail gerekse ABD’yle hiçbir şekilde görüşülmemesi gerektiği vurgulanır. Her türlü uzlaşma reddedilir. İsrail’in yenilgiye uğratılması, Hizbullah’ın varlık sebeplerinden biridir.

3.1.3. Lübnan’ın Siyasi Sistemi ve Politik Güçleri

Hizbullah, Şii cemaatin örgütü ve temsilcisi olarak, Şiileri dışlayan ve yoksulluğa, yoksunluğa mahkum eden mevcut mezhepçi sistemi temelden reddeder. “Mevcut rejim kendini beğenmişliğin/haddini bilmezliğin bir ürünüdür; öylesine adaletsizdir ki hiçbir yenilik ya da değişiklik onu düzeltmez. Kökten bir değişikliğe gerek vardır.”²⁰⁹ Ayrıca bu adaletsiz sisteme karşı reform öneren muhalifler de yanılmakta ve sisteme hizmet etmektedir. “Bu adaletsiz rejimin bir parçasından başka bir şey olmayan şu ya da bu koalisyonun kurulmasını ya da şu ya da bu siyasi kişinin herhangi bir bakanlık görevine getirilmesini fazla ciddiye alamayız.”²¹⁰ Hizbullah böylece kendisi mevcut sistem içinde herhangi bir hükümete katılmaya ve desteklemeye karşı kendisini bağlamaktadır.

Hizbullah, Lübnan içindeki en büyük düşmanı olarak “siyasi Marunizm”i görmektedir. Hizbullah’a göre mevcut siyasi sistem, Lübnan nüfusu içinde azınlıkta kaldıkları halde Marunilere iktidarın aslan payını vermektedir. Bu iktidarı Marunilerin egemenleri (müstekbirler) ve siyasetçileri, Şii ve Müslüman halka karşı kullanmaktadır.

Gerçekten de o dönemde, Maruniler arasında en güçlü ve etkin konumda olan Falanjist Parti (Ketaib) ve onun askeri kanadı Lübnan Güçleri, “Büyük Şeytan ABD” ve “baş düşman İsrail”le açık bir işbirliği içindedir. İsrail 1982’de Kudüs’ten sonra

²⁰⁸ Açık Mektup, a.e, s. 247.

²⁰⁹ Açık Mektup, a.e, s. 245.

²¹⁰ Açık Mektup, a.e, s. 245.

ikinci Arap başkentini (Beyrut) ve Lübnan'ın üçte birini işgal ederken, Güney Lübnan'da "Güvenlik Bölgesi" oluştururken yanında hep Falanjistleri bulmuştur. Sabra ve Şatila kamplarındaki katliamı da İsrail ordusunun kontrolü altında Falanjistler gerçekleştirmiştir. "Hizbullah'ın oğulları Ortadoğu'da en büyük düşmanlarının kim olduğunu bilmektedir: Falanjistler, İsrail, Fransa ve ABD."²¹¹

Açık Mektup'ta Hristiyanlara şöyle seslenilmektedir:

Size kötülük dilemiyoruz. Sizi İslamiyeti kabul etmeye, böylece bu dünyada ve öbür dünyada mutluluk içinde yaşamaya çağırıyoruz. Eğer İslamiyeti kabul etmezseniz sizi zorlamayacağız, tersine yalnızca Müslümanlarla anlaşmalarınıza saygı göstermenizi ve kabul etmenizi, onlara saldırmamanızı bekliyoruz. ... Bu çağrıyı ayrıca gayrimüslimler arasındaki bütün ezilenlere de gönderiyoruz.

Açık Mektup, Sünni Müslümanları da fitneden uzak durmaya ve birlik olmaya davet eder:

Sizi birbirinize karşı kıskırtmak ve hizipçi Sünni-Şii duygularını ateşlemek için birliğinizi parçalamayı amaçlayan habis sömürgeci uyuşmazlığın [fitne] farkında olun. ... Sömürgecilerin Müslümanların birliğini bozmadan... Sünnileri Şiilere karşı ya da Şiileri Sünnilere karşı kıskırtmadan... doğal kaynaklarını ve zenginliklerini kontrol edemediğini bilin. Sömürgeciler daha sonra Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıkarma görevini, ister yönetici sınıf, ister yozlaşmış Müslüman bilim adamları (hukukçular) isterse feodal liderler (zuama) olsun, işbirlikçilerine bıraktılar. Allah Müslümanların birliğinden yanadır... Aranızda "böl ve yönet" politikasının uygulanmasına izin vermeyin...²¹²

Hizbullah Açık Mektup'ta bütün Müslümanlara ve ezilenlere birleşme çağrısında bulunsa da, bir süre sonra, içinden çıktıkları ve Şiiler arasında büyük etkisi olan EMEL'le şiddetli çatışmalara girdi. Bu, cemaat içi iktidar mücadelesidir.

Başından itibaren Hizbullah kendisini EMEL karşıtlığıyla tanımladı. Gerginlik 1988'de, EMEL'den ayrılan ve Hizbullah'a yakın duran bir grubun Birleşmiş Milletler görevlisi olarak orada bulunan bir ABD subayını kaçırmaya tepki olarak (BM ile işbirliği ortamının bozulmasını istemeyen) EMEL'in bütün Güney Lübnan'da Hizbullah'a saldırmasıyla başladı. Bir süre EMEL bölgede egemenliğini

²¹¹ Açık Mektup, a.e, s. 243

²¹² Açık Mektup, a.e, s. 252.

sağlamlaştırmış görünse de, Hizbullah karşı saldırıya geçti. 1988 sonbaharında savaş Beyrut'un varoşlarına yayıldı ve Hizbullah EMEL güçlerini buradan söküp attı. EMEL Güney Lübnan'da sınırlı bir alanda etkisini sürdürebilir hale geldi.²¹³

Hizbullah'ın Şiiler arasında hakimiyet kurmasının önünde bir engel daha vardı: Lübnan Komünist Partisi (LKP). Lübnan toplumunun her kesiminden, her cemaatten üyeleri ve taraftarları olan, bu bakımdan tek "ulusal" parti konumunda bulunan LKP, en çok da ülkenin en yoksulları ve emekçileri olan Şiiler arasında güçlenmişti. Ayrıca LKP hatırı sayılır bir askeri güce sahipti ve İsrail'e karşı direnişte kendini gösteriyordu. Bu özellikleriyle de Hizbullah'ın rakibi durumundaydı.

Hizbullah, Şiiler arasından saflarına asker yazmada rakibi olanlara oldukça hoşgörüsüz olduğunu gösterdi. Bu bakımdan, dış kaynaklı ve ateist ideolojiyle Komünist Parti, saldırılar için hayli çekici bir hedefti. 1984 ve 1985 yıllarında vahşi ve kanlı bir bastırma ve suikast kampanyasında -eğer yüzlerce değilse- düzinelerce parti üyesi öldürüldü.²¹⁴

3.2. Değişim Zamanı

Hizbullah 1990'ların başından itibaren köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Politikada alabildiğine esnek bir çizgiye girerken, politikasının zeminini oluşturan ideolojisinde de değişiklikler gerçekleşmektedir.

Hizbullah 1990'ların başında bir dönüm noktasına gelmiştir. Ya siyasi sisteme toptan cephe almaya devam edecek, her türlü politik uzlaşmayı şiddetle reddedecek ve bu durumda tecrit olup tüm Lübnanlı politik güçlerin hedef tahtasına yerleşecek; ya da politik sisteme (seçimler yoluyla) katılacak ve mevcut gücünü yeni ittifaklarla koruyup güçlendirmeye çalışacaktır. Ancak bu kararı alırken pek çok etken de rol oynayacaktır. Bunların başında İran gelir. Bir diğeri, Hizbullah'ın kazandığı geniş kitle tabanı ile dayandığı sınıfların çıkarlarıdır.

²¹³ Norton, **a.g.e.**, s. 19-20.

²¹⁴ Norton, **a.e.**, s. 15.

Sonuçta Hizbullah, stratejik bir karar verip 1992 seçimlerine katılmayı kararlaştırır. Böylece köklü bir dönüşüm süreci başlar. Ama bu karar kolay verilmemiştir ve kimi bedelleri olacaktır.

3.2.1. İslam Devrimi Hedefi ve İran Bağlantısı

Hizbullah'ın kurulmasında, kadrolarının askeri, politik ve dini eğitiminde, örgütün silah donanımında ve finanse edilmesinde İran'ın ne kadar büyük rolünün olduğu daha önce belirtildi. İran ile Lübnanlı Şiiler arasındaki yoğun ilişkilerden de söz edildi. Şii İslam devletini kurarak tüm Şiilerin liderliğini elde eden İran'daki politik gelişmeler ve yön değişiklikleri elbette Lübnan'ı da etkileyecektir.

Nitekim İran'daki İslam Devriminin dalgaları Lübnan Şiilerinin (önceleri laik partilere yönelen) radikalizmini İslamileştirmiş ve Hizbullah'ı doğurmuştur. Bu dalganın üzerinde yükselen Hizbullah, demografik ve iç ve dış politik gerçekleri göz ardı ederek Lübnan'da bir İslam Devrimini hedef olarak önüne koymuştur. Bu yönde, yer yer ayakları yere basmayan bir ajitasyona yönelmiştir.

Ancak söz konusu etkilenme salt Lübnanlı Şiilerin iyimserliğinden ve hayal gücünden kaynaklanmıyordu. Bu hayali, devrim ihracını resmi politika haline getiren İran yönetimi körüklüyordu. Buna hizmet edecek askeri ve siyasi örgütlenmeler oluşturuluyordu. Örneğin Pasdaran'ın (devrim muhafızları) bir görevi de bu tür faaliyetlerde yer almaktı. 1982 yılında 1500 kişilik bir Pasdaran birliğinin Lübnan'a yerleştirilmesinin bir amacı da, orada İslam Devrimi savaşçılarının yetiştirilmesiydi.

İran İslam Devrimi gerçekten de bütün Ortadoğu'da özellikle Şii toplulukların bulunduğu Irak (bu ülkede çoğunlukta), Lübnan, Körfez ülkeleri, Yemen, Suudi Arabistan vb ülkelerde bir heyecan yarattı. Kimi ülkelerde İran yanlısı örgütlenmeler oluştu. İran yöneticilerinin Sünni-Şii tüm Müslümanları birliğe ve mücadeleye çağırması, bölgedeki Sünni halklar arasında bile aynı yönde etkilenmelere yol açtı.

Ancak devrimin ilk heyecanı geçtikten ve kısa sürede büyük devrimci gelişmelerin olmayacağı açığa çıktıktan sonra, Irak'la devam eden ve muazzam insan ve kaynak kaybına yol açan savaşın da yorgunluğuyla, İran devrim ihracı politikasını geriye çekti. Lübnan'daki Pasdaran birliği de iki aşamalı bir tahliye ile (1990'lı yıllarda) İran'a çekildi.²¹⁵ (Bu arada Hizbullah'ın çoktan kendi ayaklarının üzerinde durur hale geldiği belirtilmelidir. Yani bir bakıma görev tamamlanmıştı.)

İran'daki önemli bir gelişme de, 1989'da İslam Devriminin önderi Ayetullah Humeyni'nin ölümüydü. Onun yerine İslam Cumhuriyeti'nin ruhani liderliğine Ayetullah Ali Hamaney getirildi. Aynı dönem, pragmatist Haşimi Rafsancani cumhurbaşkanlığına seçildi. Artık devrimi yaymak değil, kurumsallaştırmak, konsolide etmek öncelikli görev haline gelmişti.

İslam Devleti Hedefi Geri Plana İtiliyor

İran'daki gelişmelere paralel olarak Lübnan Hizbullahı da İslam Devrimi sloganını, hatta halkın çoğunluğunun onayıyla uygulanacak bir İslami Düzen söylemini yavaş yavaş geriye çekti.

1990'lı yıllardan itibaren İslam Devleti kurma hedefi pek fazla dile getirilmedi. "Hizbullah'ın 1992, 1996, 1998, 2000, 2004 ve 2005 parlamento ve belediye seçim programlarının hiçbirinde Lübnan'da İslami düzen kurma hakkında hiçbir ifade yer almadı."²¹⁶ Bununla birlikte bu hedeften resmen vazgeçilmedi. Ama güncel bir hedef olmaktan çıkarılıp, ideolojinin pek de öne çıkarılmaması gereken bir unsuru olarak arka planda tutuldu ve gerekli olduğunda, daha yumuşak ifadelerle dile getirildi.

2004'te yayımlanan Hizbullah: Kimlik ve Hedefler adlı belgede bu konuda şöyle denmektedir:

²¹⁵ Norton, a.e, s. 11.

²¹⁶ Alagha, a.g.e, s. 168.

Hizbullah İslamiyeti zorla değil, çoğunluğa kabul ya da ret olanağı tanıyan barışçıl ve siyasi bir yöntemle uygulamak ister. İslamiyet ancak çoğunluğun seçimi olursa uygulanacaktır. Aksi halde, diğerleriyle barışçıl çözümlere ulaşmak için barışçıl yöntemlerin kullanıldığı karşılıklı anlayışa dayalı ortak varoluşa devam edecektir.²¹⁷

Burada geçen “çoğunluk” kavramına da açıklık getirilmekte ve bunun çok geniş bir uzlaşma anlamına geldiği vurgulanmaktadır.

Hizbullah yüzde 51 çoğunluğun İslam devleti kurmanın tarafsız koşullarını karşılamadığını, Lübnan devletinin ve siyasi sistemin Müslüman ve Hıristiyan tüm halkın iradesine dayanması gerektiğini söylemiştir. Hizbullah, eğer halk İslam devletini kabul etmezse elli yıl, hatta yüz yıl bunu dayatmayacağını altını çizmiştir.²¹⁸

Anlaşıldığı gibi, Hizbullah Lübnan’da İslam Devleti kurmanın imkansızlığını kavramıştır. Ancak Hizbullah’ın İslam Devleti idealinden resmen vazgeçmesi de mümkün değildir ve böyle bir şey Hizbullah’ın İslamcılığı (dolayısıyla asli kimliğini ve kendisini) reddetmesi anlamına gelir. Hasan Nasrallah, kendi ülkesinde İslam düzeninin kurulmasını savunmayan bir İslami hareket olmadığını söylerken,²¹⁹ üstü kapalı olarak bunu anlatmaktadır.

3.2.2. İç Savaş Sonrası Politik Ortama Uyum

Lübnan İç Savaşı, 4 Kasım 1989’da imzalanan Taif Anlaşması ve Eylül 1990’da bu anlaşmaya göre düzenlenen yeni anayasanın kabulüyle sona erdi. Böylece Lübnan’da yeni bir dönem açıldı. Hizbullah da kendini yeni bir durumla karşı karşıya buldu. Artık neredeyse bütün kaynaklarını Lübnan’ı işgal eden İsrail kuvvetleriyle savaşmak üzere seferber edemezdi. Lübnan’ın politika sahnesi yeniden şekilleniyordu ve Hizbullah bu sahnede yerini alıp almamak konusunda bir karar vermek zorundaydı.

²¹⁷ Kimlik ve Hedefler, Alagha, **a.g.e**, s. 263.

²¹⁸ Hasan Nasrallah, Lebanese Broadcasting Corporation (LBC), 24 Eylül 1995. Akt. Alagha, **a.g.e**, s.169.

²¹⁹ El Ahd, 26 Ağustos 1994. Akt. Alagha, **a.g.e**, s. 168.

1991 yılı başında Hükümet ve Silahlı Kuvvetler'in Taif Anlaşması gereği bütün milislerden silahlarını teslim etmesini, askeri ve eğitim kamplarını kapatmasını istemesiyle Hizbullah zor durumda kaldı. Silahlarını bırakmaya niyeti yoktu.

Hizbullah buna karşılık vermek için, siyasi bildirimler ve siyasi bir program yayımlayarak halkla ilişkiler kampanyası başlattı. Hizbullah'a önemli bir ayrıcalık tanınarak bu kararın dışında tutuldu, çünkü Lübnan yönetimi Hizbullah'ın askeri kanadı İslami Direniş'i milis değil bir direniş hareketi olarak niteledi, böyle olunca silahlarını elinde tutmasına ve İsrail'e karşı savaşmasına izin verildi.²²⁰

Hizbullah'a bu ayrıcalığın tanınmasında ikna edici unsur, yalnızca "siyasi bildirimler ve halkla ilişkiler kampanyası" olmasa gerektir. Bunların yanı sıra Hizbullah'ın savaşkan, etkili ve prestijli silahlı güçlerinin çatışmayı göze almasının ve o sırada Lübnan politikasında çok etkili olan Suriye'nin baskılarının da bu ikna sürecinde önemli payı olmalıdır. Hizbullah "Lübnan'ın direniş gücü" sıfatına dayanarak, ABD'nin bütün baskılarına, BM kararlarına ve bazı Lübnanlı politik örgütlerin ısrarlı taleplerine karşın silahlarını bugüne kadar elinde tutmuştur. Hizbullah, İsrail'le 2006 yılında girdiği Otuzüç Gün Savaşında gösterdiği başarıyla bu konumunun meşruiyet zeminini güçlendirmiştir.

1991 başındaki kriz, Hizbullah'a Lübnan'ın yeni politika sahnesinde nasıl davranması gerektiği konusunda fikir vermiştir. Eğer yeni kurulan sahnede yer almazsa tecrit olma tehlikesi vardır. Buna karşı oyuna katılmak ve yeni ittifaklar kurmak zorunluluğu doğmuştur.

Bu arada Abbas Musavi (Mayıs'ta Hizbullah Genel Sekreteri seçilecek ve ertesi Şubat'ta İsrail tarafından öldürülecektir) Hizbullah'ın 4 maddeli siyasi programını açıkladı: 1) İsrail işgaline karşı direnişin yeniden canlandırılması ve sürdürülmesi, 2) Lübnan'ın çeşitli bölgelerindeki iç huzursuzluklara son verilmesi ve eski düşmanlar da dahil tüm politik güçlerle siyasi ve toplumsal sorunların tartışılması, 3) Lübnanlaşma ve infitah (açılım) politikasının başlaması; bu çerçevede tüm siyasi parti, mezhep ve cemaatlerle etkileşim ve işbirliği için diyalog politikası güdülmesi, 4) Özellikle yoksun bölgelerde yaşayan halkın sosyoekonomik ve toplumsal

²²⁰ Alagha, a.g.e, s. 161.

sorunlarının azaltılması ve çözülmesi için yapıcı çaba harcanması, bu doğrultuda, direnişin sürekliliği engellenmeden Hizbullah'ın kurumlarının harekete geçirilmesi.²²¹

3.2.3. Stratejik Karar: Hizbullah Seçime Katılıyor

Hizbullah'ın 1992'de yapılacak seçimlere katılma kararı kolay alınmadı. Örgüt içinde çok sert ve ateşli tartışmalar yaşandı. Bu önemli konuyu her yönüyle tartışıp karar vermesi için Şura Meclisi üyesi 7 kişi ile 5 kişilik lider kadrosundan oluşan 12 kişilik bir komite oluşturuldu. Komite aşağıdaki 4 soruya yanıt aradı:

(1) Asıl soru, Hizbullah'ın en iyi rejim hakkındaki görüşünü yansıtmayan bir sistemin, siyasi-hizipçi sistemin önemli ögesi olan bir parlamentoya katılmanın meşruiyeti hakkındadır. (2) Meşruiyet sorununun çözüldüğü varsayılırsa, katılım siyasi sistemin gerçeğinin -sonunda Hizbullah'ın siyasi görüşünden vazgeçerek sistemi savunması ve benimsemesine yol açacak şekilde- tam olarak tanınması anlamına gelir mi? (3) Zararlara ağır basacak belirli ve kesin çıkarlar var mı? (4) Katılım Hizbullah'ın önceliklerini, Lübnan'ın iç siyasi oyununa katılma uğruna İslami Direniş'ten vazgeçecek şekilde değiştirecek mi?²²²

Komite, meşruiyet konusunda karar verme yetkisinin veli el-fakih Ayetullah Ali Hamaney'e ait olduğunu belirterek kararı ona bıraktı. Bunun dışındaki konuları derinlemesine tartıştı. 12 kişilik komite olumlu yönlerin olumsuz yönlerden fazla olduğunu savunarak ikiye karşı on oyla seçimlere katılma kararı aldı. Hizbullah bu tartışma sonuçlarını ve kararı İmam Hamaney'e sundu. Hamaney seçimlere katılma kararını onayladığını ve desteklediğini bildirdi.²²³ Böylece Hizbullah'ın siyasi sisteme dahil olma süreci başladı.

3.2.4 Mezhepçi Siyasal Sistem ve Hizbullah

Lübnan'ın inanç gruplarına bağlı olarak şekillendirilmiş siyasi sistemi, Lübnan'ın genelde Müslüman, özelde Şii cemaatleri için açıkça büyük bir adaletsizlik eseridir.

²²¹ Alagha, a.e, s. 162.

²²² Alagha, a.e, s. 163.

²²³ Alagha, a.e, s. 165-166.

Şiilerin zamanla nüfus içinde en büyük cemaat halini almasıyla birlikte bu adaletsizlik iyice şiddetlenmiştir. Taif anlaşmasıyla yapılan kısmi düzeltme, haksızlığı ortadan kaldırmamış, sorunun çözümünü sadece ertelemiştir. Şiilerin ve onların örgütlerinin bu sisteme tepki göstermesi ve meşruiyetini sorgulaması doğaldır. Nitekim Hizbullah kuruluşundan itibaren bu sistemi gayrimeşru saymış ve köklü bir şekilde değiştirilmesini istemiştir.

Taif Anlaşması'nda yer alan (ama belirsiz bir tarihe bırakılan) “dini siyasetin ortadan kaldırılmasının amaçlanması”, “devlet kurumlarındaki inanca dayanan bütün koltuk ve mevki dağılımlarının kaldırılmasını öngörür, bu da aslında siyasal-inançsal akımlar arasındaki gerçek güç ilişkilerinin ifade edilmesini sağlayacaktır. ...Hizbullah'ın, Lübnan'ın en kalabalık cemaatinin en büyük gücü olarak bu değişiklikten kazanacağı çok şey vardır.”²²⁴ Bununla birlikte, başlangıçta keskin bir muhalefet yaptığı mezhepçi sistemi, Hizbullah kendisi de sürekli yeniden üretmektedir. Çünkü kendisini Şii-İslam inancıyla tanımlamaktadır ve bu tanımlama Hizbullah'ı (bütün açılım çabalarına rağmen) Şii cemaatinin sınırlarına hapsedmektedir.

Hizbullah'ın cemaat organizasyonu, Lübnan toplumunun tamamına yayılma amacıyla değildir -mantıken de böyle bir amacı olamaz zaten: “Doğal” uygulama alanı ile, yani kendi inananlar alanıyla yetinmek durumundadır, diğer cemaatlerin siyasi ve dini oluşumları ve Devlet organı ile çatışmak yerine, onlarla bir arada yaşamak zorundadır.²²⁵

Ahcar, Hizbullah'ın Osmanlıcı (mezhepçi) rejimi benimsediğini savunur:

Hizbullah, giderek Lübnan'ın sosyal dokusuna girmesiyle, kurucusu olan Humeynici esin kaynağını, Lübnan kurumlarında hüküm süren Osmanlıcı esin kaynağı ilkesiyle değiştirdi: Her cemaatin dini ve medeni kanun alanında bir çeşit özerklik sahibi olduğu -vatandaşlığın sadece cemaat aracılığıyla var olduğu- “millet” rejimi. Parti, bu ilkeyi kişisel statü sorularının çok daha ötesinde tuttu ve bu ilkeyi tamamen benimsedi. Kontrolü altındaki bölgelerde, siyasi-dini örgütlenmesi, sosyal hizmetler ağı, eğitim ve finans kurumları ile, çok daha gelişmiş bir özerklik -siyasi, sosyal, kültürel, hatta kısmen hukuki- uyguluyor.²²⁶

²²⁴ Ahcar-Warschawski, **a.g.e.**, s. 34.

²²⁵ Ahcar-Warschawski, **a.e.**, s. 33.

²²⁶ Ahcar-Warschawski, **a.e.**, s. 32-33

Norton da Hizbullah'ın mezhepçi politik sisteme girdiğini ve bunun Hizbullah için bir çelişki oluşturduğunu yazıyor:

1985 tarihli Açık Mektup'un ateşli ideolojik içeriğiyle çelişerek, Hizbullah, bölgesel politikanın değişen manzarasını ve aynı zamanda Lübnan politikasının değişen zeminini pragmatik biçimde karşıladı. Sonuç olarak Hizbullah yavaş yavaş çift yüzlü [Janus-faced] bir olguya doğru evrildi. İsrail'e ateşli düşmanlığını ve İsrail'in Güney Lübnan'daki işgaline son verme amacına bağlılığını korurken, aynı zamanda, Lübnan'ın politik sistemine yönelik ilk dönemlerdeki aşağılayıcı ifadelerine rağmen, Lübnan'ın mezhepçi politika oyununa katıldı.

Hizbullah, 1992'den itibaren bütün seçimlere katıldı. Bunlarda (mezhepçi seçim sisteminin elverdiği ölçüde) oldukça başarılı oldu. Son yıllarda ise Hizbullah Lübnan Hükümeti'ne katılmaya başladı. Mevcut hükümette iki Hizbullahçı bakan yer almaktadır.

3.2.5. Lübnanlaşma ve İnfıtah

Abbas Musavi'nin 1991'de açıkladığı Lübnanlaşma ve İnfıtah (açılım) politikasının bir boyutu, İran'la ilişkilerle ilgilidir. Bölüm: 3.2.1.'de İran'ın devrim ihracı politikasını geri çekmesinin Hizbullah üzerindeki etkisinden söz edildi. Bu bölümde, konunun Lübnanlaşma ile ilgili yanına değinmekte yarar vardır.

Hizbullah-İran: Küçük Kardeşlikten Ortaklığa

Hizbullah ile İran'ın ilişkilerinin derinliğine daha önce değinildi. Gerçekten Lübnan Şiileri pek çok konuda İran'ın desteğine başvurmuştur. Kendi aralarındaki sorunlarda bile İran'ı hakem tutmuşlardır (EMEL'in bölünüşü sırasında olduğu gibi). İran, Hizbullah'ın kuruluş dönemlerinde bu örgüte daha fazla müdahale ediyordu, edebiliyordu. Ancak daha sonra bu müdahalelerin azaldığı görülüyor. Bunun bir nedeni İran'ın devrim ihracı politikasını geri çekmesi ve kısmen içe dönmesidir. Ama diğer nedeni, Hizbullah'ın kendi ayaklarının üzerinde durması, Lübnan toplumu ve bölge halkları nezdinde saygınlık ve meşruiyet kazanması ve böylece rüştünü ispat etmesidir.

En azından günümüzde, İran yönetimi ve kurumlarıyla Hizbullah arasında bir ast-üst ilişkisi söz konusu değildir. Hizbullah'ın İran'la bağı, gayri resmi dini, kültürel, ekonomik, politik ilişkiler ağının yanı sıra, resmi olarak bu örgütün önce Ayetullah Humeyni'yi, onun ölümünden sonra da Ayetullah Ali Hamaney'i veli el-fakih olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Hizbullah bu dini hiyerarşi nedeniyle 1991'de seçimlere girme kararının meşruiyetini onaylaması için Ali Hamaney'e başvurmuştur.

Ancak bu ilişkinin de yavaş yavaş özerkleşmeye doğru evrildiği söylenebilir. Hamaney, "17 Mayıs 1995 tarihinde Hizbullah Genel Sekreteri Seyyid Hasan Nasrallah'ı ve Şura Konseyi üyesi Şeyh Muhammed Yezbek'i, "hizbi (Allah'ın vazgeçmemize izin vermediği şeyler) ve şerri (dini) konularda Lübnan'daki vekileyn şeriyen (dini yardımcıları) olarak atadı."²²⁷ Bu atamayla birlikte Lübnanlı vekiller pek çok konuda kararları kendileri verme yetkisini kazanmıştır. Nitekim Hizbullah 2005 yılında Lübnan Hükümeti'ne girme kararını verirken Ali Hamaney'e danışmamış, Lübnan'lı ulemadan Şeyh Afif en-Nabulsi'nin onayını yeterli görmüştür.

İran ile Hizbullah'ın ilişkileri son dönemlerde artık karşılıklı çıkarları gözetme ve ortaklık biçimi almaktadır. Achcar bu durumu şöyle özetliyor:

Hizbullah'ın İran modeli karşısındaki özgünlüğü, partinin Tahran'la olan ilişkilerinde görülür. İran İslami Cumhuriyeti, kendi programatik yönelimlerini "ali rehber"ın doktrinlerine uyumuna bağlayan partinin başlıca kaynağı olmaya devam etmiştir. Ancak bu parti, İran rejiminin, Tahran'ın doğrudan kontrolü altındaki basit bir şubesi sayılamaz. Parti, yüksek önem taşıyan bir müttefik olması dolayısıyla, kendisine İran tarafından seve seve tanınmış gerçek bir özerklik sahibidir, çünkü Tahran'ın vesayetinin daha baskıcı olması halinde İslami Cumhuriyet'ten, kaynaklarının önemli ölçüde azalması pahasına uzaklaşması mümkündür. Yine de bu durumdan çok uzağız ve Lübnanlı bu parti, bölgesel Humeynizm hareketinin -ki bu hareket, "laik" Suriye rejimini ve Filistinli Sünni Hamas'ı İran'a bağlayan daha informal bölgesel ittifakın çekirdeğini oluşturur ve içinde, Irak Yüksek İslami Devrim Konseyi'ni de saymak mümkündür- en prestijli üyesi olmayı sürdürmektedir.²²⁸

²²⁷ Alagha, **a.g.e.**, s. 50.

²²⁸ Achcar-Warschawski, **a.g.e.**, s. 34-35.

Lübnan'ın Kendine Özgüğü

Lübnan'ın kendine özgü yapısının Hizbullah tarafından hayatın içinde kavranışı, İran'dan gelen telkinlere körü körüne uymamak gerektiğini öğretmiştir. Bu, İran'dan kısmi bağımsızlaşmayı hızlandırmış, bağımsızlaşma sürecinin kendisi de Hizbullah'ın Lübnanlaşmasının önünü açmıştır. Norton Lübnan'ın özgünlüğünün kavranması sürecine şöyle işaret ediyor:

Lübnan'da 20 yıldan sonra ilk kez 1992'de yapılan parlamento seçimlerine katılma kararı, Hizbullah'ın kendi sosyo-politik çevresini anlama ve kabullenmesinin bir belirtisiydi. 1992'deki başarısı, partinin, Lübnan'ın sui generis olduğunu ve ithal edilen İran modellerinin Lübnan'da uygulanamayabileceğini anlamasının işaretini verdi. Bu sonuca 1980'ler boyunca Hizbullah liderlerinden kimileri -Tahran'daki müttefiklerin birçoğu gibi- direndi; fakat bu sonuç, Lübnan'ın Şii ulemasının en etkili olduğu söylenebilecek Şeyh Muhammed Hüseyin Fadlallah tarafından yıllardır dile getiriliyordu.²²⁹

Lübnanlı Milliyetçi Siyasi Parti

Lübnanlaşma, “İslami hareketin Lübnan'daki koşulları incelediği ve bu çerçevede Lübnan'ın belirli koşullarını, mezhepsel duyarlılıklarını ve çevresini algılamasını hesaba katarak stratejisini biçimlendirdiği siyasi bir yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır.²³⁰

Hizbullah, yalnızca bir İslami hareket olmadığını, aynı zamanda milliyetçi-yurtsever bir parti olduğunu ileri sürmektedir. Hizbullah yöneticileri, İslami kimliklerinin Lübnanlı kimlikleriyle çelişmediğini anlatmaya çalışmaktadır. İnfıtah'ın (açılım) nasıl işleyeceğini şöyle anlatıyorlar:

Belirli bir ülkede çalışmak o ülkenin özgüllüğüne, özelliğine ve koşullarına bağlı olduğundan Hizbullah'ın çalışması “İslami program”la (İslamiyyet el-menhec) “Lübnan ulusal sadakatini” (Lübnaniyyat el-muvatene) dengeler. Hizbullah, bütün özgüllükleri ve özellikleriyle, yönetenleri, yönetilenleri ve kadrolarıyla Lübnanlıdır. ... İslam dünyası ve ezilenlerin kötü durumlarının nedenleriyle (bölgesel ve küresel boyutlarda) meşgul olmakla zulüm ve işgali reddeden ulusal-yurtsever konularda (yerel boyutla) ilgilenmek ve aynı

²²⁹ Norton, **a.g.e.**, s. 20-21.

²³⁰ Alagha, **a.g.e.**, 182, Şeyh Fadlallah'la görüşmesinden, Ekim 1999.

zamanda toplumsal adaletin sağlanmasına çalışmak ve yerel önceliklerle ve çıkarlarla uğraşmak arasında bir çelişki yoktur.²³¹

Hizbullah'ın Lübnanlaşma sürecine ilişkin birkaç simgesel değişikliği belirtelim: 1) Hizbullah bayrağının üzerinde yazan "Lübnan'da İslami Devrim" sloganının yerini 1998'de "Lübnan'da İslami Direniş" sloganının alması. 2) 2001 yılında Hizbullah'ın yayın organı El Ahd'ın yerini El İntikad alırken gazetenin sol üst köşesinde yer alan Humeyni ve Hamaney resimlerinin kaldırılması; daha önce hicri tarihlerin yanına miladi tarih yazılırken, bunun tersine çevrilmesi. 3) Beyrut'un Hizbullah'ın kontrolündeki güney banliyösü Dahiyye'de seçim döneminde tüm dini ve ideolojik sembollerin (resimler ve bayraklar dahil) kaldırılması. 4) BM'nin 1559 sayılı kararına karşı 30 Kasım 2004'te ve Hariri suikastinden sonra 8 Mart 2005'te yapılan yüzbinlerce kişilik gösterilerde kendi bayraklarını ve flamalarını değil, yalnızca Lübnan bayraklarını kullanması.²³²

Hizbullah'ın Lübnanlaşma yönündeki çabalarının samimiyeti konusunda daha somut örnekler de verilebilir. Hizbullah'ın sosyal yardım kuruluşlarının Şiiilerin yanı sıra diğer cemaatlerden insanlara da hizmet verdiği yukarıda belirtilmişti.

Hizbullah bütün parlamento seçimlerinde Şii adayların yanı sıra Sünni ve Hristiyan adayları da kendi listesinden göstermekte ve her seçimde bunlardan ortalama 2 ya da 3'ü Lübnan Meclisi'ne seçilmektedir.

Bir başka örnek, 1997'de Hasan Nasrallah'ın bir oğlunun İsrail'le çatışmada öldürülmesi üzerine Hizbullah'ın yaptığı çağrıyla Çok Mezhepli Lübnan Kıtaları'nın kurulmasıdır. Pek çok cemaatten gençler bu birliğe katılmıştır.

Bu örnekler, diğer pek çok belirtinin yanı sıra, Hizbullah'ın Lübnanlaşma ve infitah politikasında samimi olduğunu göstermektedir.

²³¹ Alagha, a.e, s. 182.

²³² Alagha, a.g.e, s. 183-184.

3.2.6. İttifaklar Politikasında Değişim

Hizbullah, Lübnan siyasi sistemine girmesinin ardından, Lübnanlı politik güçlere ilişkin değerlendirmelerini köklü biçimde değiştirdi. Kuşkusuz bunda dışarıdan ve içeriden kaynaklanan gelişmelerin de büyük önemi vardır. Sözcüleri iç savaşın sona ermiş olması, İsrail'in 2000 yılında geri çekilmesi, Suriye'nin 2005 yılında askerlerini Lübnan'dan çekmesi vb. gelişmeler sonucu Hizbullah, geçmişteki katı ilkeci konumdan, hayli esnek, değişken, hatta pragmatist bir yaklaşıma yönelmiştir. Hizbullah oyuna tam anlamıyla ve her yönüyle katılmıştır.

Hizbullah, günlük siyasetin oynak karakterine ayak uydurmanın düşünsel zeminini de yaratmaktadır:

Hizbullah, görüşmelerle ve pazarlıklarla uğraştığını, alınan genel siyasi kararların İslami ve etik görüşüne zarar vermemesi için siyasi çalışmalarında uzlaştığını (hatta resmi ideolojik düşmanlarıyla birleştiğini) açık bir şekilde dile getirmiştir.

...
Hizbullah Lübnanlaşmasının İslami kimliğine uygun olduğu iddiasındadır. Pragmatizmi ifade ederek, manevi gücünden, yeteneğinden, doğruluğundan ve yandaşlarından yararlanmasına bir itiraz olmadığını ve bunları, bütünlük içinde ve yasalara uygun olarak iç siyasette kullandığını eklemiştir.²³³

Hizbullah günlük politik faaliyetinde bu anlayışla davranmakta, "Lübnan devletiyle, ülkenin diğer politik partileriyle -ki bunların arasında emperyalizmle ve diğer Arap devletleriyle müttefik olanlar da vardır- uzlaşmalara" girmektedir. Chris Harman devamla Lübnan politikasını ve Hizbullah'ın bu ilişkilere katılmasını şöyle betimlemektedir:

Lübnan politik sistemi, her bir dinsel grup içindeki politik liderlerin, kendi taraftarlarının bağlılığını korumak üzere yeterince devlet patronajına sahip olmak için diğer grupların liderleriyle yaptıkları anlaşmalara dayanır. Böyle bir sistemde, ekonomik ve politik sistemin temel sorunlarıyla ilgisiz biçimde, farklı politik partiler arasında silahlı vuruşmalar dahil çok sert çatışmalar olabilir. İlk dönemlerinde bu sistemi şiddetle reddeden Hizbullah, ona

²³³ Alagha, a.e, s. 182-183, Yazarın dipnotta belirttiği kaynaklar: Hizbullah yöneticileri Hacı Muhammed Raad, Fadeel M. Abun-Nasr, Dr. Ali Fayyed, Naim Kasım ile görüşmeler veya yazılı açıklamaları.

katılmayı seçti. Bu, yalnızca anti-emperyalist Sol ile değil, aynı zamanda emperyalistlerin yandaşı Sağ ile de seçim anlaşmaları yapmak anlamına geliyor.²³⁴

Hizbullah 2005 seçimlerinde LKP ile Sur ve Nebatiye’de ortak liste çıkardı. Fakat aynı seçimde Beyrut’ta Suudi bağlantılı Saad Hariri’nin listesine katıldı. İdeolojik ve politik muhalifleriyle yaptığı bu anlaşmayı, “mezhepsel dengeyi korumak” amacıyla yaptığını açıkladı.

Hizbullah’ın belki de en çarpıcı ittifakı, Maruni General Mişel Aun ile olanıdır. Aun, iç savaşın son yıllarında Lübnan Silahlı Kuvvetleri’ne komuta ediyordu ve Hristiyanların kontrolündeki hükümetin başbakanıydı. O sırada Hizbullah’ın başlıca düşmanlarından biriydi. 15 yıllık bir sürgünden sonra Lübnan’a dönünce, Hristiyanlar arasındaki rekabetin ve başkan olma planlarının bir parçası olarak Hizbullah’la işbirliğine gitti.

Hizbullah ile EMEL arasında en son 1980’lerin sonlarında yaşanan kanlı çatışmalar ve bir alan paylaşımı sonucunda, ayrıca İran ve Suriye’nin baskılarıyla, bu iki örgüt artık müttefik durumundadır. Son seçimlerde ortak listeler oluşturdular ve pek çok alanda işbirliği yapıyorlar.

Bugün Lübnan politikasında iki cephe yer alıyor: 14 Mart İttifakı ve 8 Mart İttifakı. 14 Mart İttifakı’nın başını, 2005’te öldürülen başbakan Refik Hariri’nin oğlu Saad Hariri’nin Gelecek Hareketi adlı Sünni tabanlı örgüt çekiyor. Bu cephede Maruni Hristiyanların çoğunluğunu temsil eden Lübnan Güçleri ve Falanjist Parti ile genellikle ABD/Batı yanlısı ve liberal eğilimli diğer partiler yer alıyor. En büyük Dürzi örgütü İlerici Sosyalist Parti ittifaktan çekilmiş olsa da birlikte davranmaya devam ediyor. 8 Mart İttifakı’nın başını ise Hizbullah çekiyor. Bu cephe, Mişel Aun’un Özgür Yurtsever Hareketi’ni, EMEL Hareketi’ni, Suriye yanlısı ve Arap milliyetçisi partileri içeriyor. LKP de bu ittifaka yakın duruyor.

²³⁴ Harman, a.g.e, s. 8.

Ağustos 2009'da yapılan son Lübnan seçimlerinde 14 Mart ittifakı (toplamda yüzde 45 oy almasına rağmen) seçim sisteminden kaynaklanan nedenlerle parlamentonun çoğunluğunu (128 milletvekilininin 71'i) kazandı. Uzun pazarlıklar sonucu ulusal birlik hükümeti kuruldu. Hizbullah bu hükümette 2 bakanla temsil ediliyor ve azınlıktaki 8 Mart İttifakı veto hakkını elinde tutuyor. Ayrıca bu hükümet, Hizbullah'ın askeri kanadı İslami Direniş'i "Lübnan'ın direniş gücü" olarak tanıyor. Bu, Hizbullah'ın silah bırakmaya zorlanmayacağı anlamına geliyor.

3.2.7. Sınıfsal Tabanı ve Seçimlerin Dönüşüme Etkisi

Hizbullah, kuruluşundan 1990'lara kadar, İsrail'e karşı yürüttüğü ödünsüz savaş ve uzlaşmaz tutumuyla, Şii'leri dışlayan ve yoksun bırakan mevcut siyasi sisteme karşı mücadelesiyle Şii toplumu içinde geniş bir kitle tabanı yarattı. Daha bu dönemde bile pek çok sosyal yardım kuruluşu oluşturup bunları etkin biçimde yönetmeyi başardı. Hizbullah'ı destekleyenlerin çok büyük bölümü yoksul ve yoksun Şii'lerdi; ki bunların da çoğunluğu şu veya bu biçimde işgücünü satarak yaşayan işçilerdi. Hizbullah, eğitimli aydın, yarı-aydın kesimlerin de yaygın desteğine sahipti. Ama bir de yeni zenginleşen, Hizbullah'ın Şiiliği Lübnan toplumu içinde yükseltmesinden yararlanan, orta burjuvazilikten büyük burjuvaziliğe doğru giden bir kesim vardı ve o onların da bir bölümü (EMEL'in yerine veya EMEL'le birlikte) Hizbullah'ı destekliyordu. (Bu kompozisyon bugün için de geçerlidir.)

İsrail işgalciliğine karşı savaş ile iç savaş, Hizbullah'ın yönetiminde, kadroları içinde ve tabanında var olan sınıf farklılıklarının üzerini örtüyordu. 1990'da iç savaşın sona ermesi ve seçimlerin gündeme gelmesi, daha sonra parlamento ve belediyelerdeki siyasi faaliyetler, Hizbullah'ın sınıfsal temellerinin ve ideolojik sınırlarının bu alanlarda şu veya bu ölçüde yansımalarına yol açtı.

Örneğin 2006 yılında Fuad Sinyora hükümetinin gündeme getirdiği özelleştirmeler karşısında Hizbullah tutarlı bir politika yürütememiştir. O dönemin politik dengelerinin sonucu olarak Hizbullah, içinde LKP'nin olduğu ama pek çok sağcı

partinin de yer aldığı bir koalisyonla, Sinyora hükümetinin dayatmaya çalıştığı, halktan destek görmeyen bazı neoliberal önlemlere ve özelleştirme programına karşı çıktı. Achcar, Hizbullah'ın bu sorun karşısındaki tutumunu şöyle özetliyor:

Ancak bunun herhangi bir tereddütten bağımsız gerçekleştiği söylenemez: Sinyora hükümetindeki iki Hizbullah'lı bakandan biri, Çalışma Bakanı, Özelleştirme Yüksek Konseyi'ne katılırken; Elektrik Bakanı kendi sorumluluğundaki sektörün özelleştirilmesi konusunda tereddüt etmiştir. Hükümet çoğunluğuna karşı halktan destek gören bir konuda seferber olma fırsatı, komünist müttefiklerin baskısı ve özellikle, elektrik özelleştirmesinin Hizbullah'ın halkçı tabanının çöküşüne neden olacak olması, bakanın özelleştirmeyi redde karar vermesini tetiklemiştir.

Ana nokta, Hizbullah'ın, özellikle de bu meselelerde hayli belirsiz olan programatik yönelimlerinin, hiçbir şekilde kapitalizme ya da onun neoliberal varyantına karşı olmayışıdır. Parti, Refik Hariri Lübnan hükümetinin başındayken, onun neoliberal eğilimlerine muhalefet etmemiştir ve bu eğilimler hiçbir şekilde ittifaklarını da engellememiştir.

... Ancak partinin sosyal temelinin halkçı yapısı, halkçı olmayan ekonomik ve sosyal reformlara karşı muhalefet yapılması için itici bir güç kaynağıdır.

Seçim kurumu, kendi başına Hizbullah'ın Lübnan toplumuna, Şii cemaatine ve kendi tabanına bakışını değiştirici bir faktör oldu. Çünkü Hizbullah ister istemez oy isteyeceği toplum kesimlerinin sosyal, kültürel ve sınıfsal çıkarlarını ve taleplerini dikkate almak, bunların birbiriyle çelişenlerini uzlaştırmak veya uyumlulaştırmak (veya kimilerini göz ardı etmek) ve ortak programlar oluşturmak zorundaydı.

Hizbullah'ın seçim programlarına bakıldığında²³⁵ bu programlarda işçi sınıfı kavramı şöyle dursun, genel olarak çalışanların hemen hemen hiçbir talebinin, çalışma koşullarını düzeltmeye, ücretleri arttırmaya yönelik hiçbir düzenlemenin yer almadığı görülüyor. Eğitimli orta sınıfın ve burjuvazinin sınıfsal çıkarlarına denk düşen talepler ve düzenleme vaatleri bu programlarda yer buluyor. Hizbullah'ın ideolojik-politik söyleminde “ezilenler/müstezafın” ve “yoksunlar” çok geniş yer tuttuğu halde, Hizbullah bu kesimlerin sınıfsal konumunu görmezden gelmektedir. Bu halkçı/emekçi taban Hizbullah'ı zaman zaman işçi ve emekçiler lehine harekete geçmeye yönlendirse de, azınlıkta olan Şii burjuvazinin parasal gücü ve statüsüyle Hizbullah'ın politikalarını daha fazla etkileyebildiği söylenebilir. Şii burjuvazi

²³⁵ Alagha'nın adı geçen kitabında bu programların Türkçe çevirisi bulunmaktadır.

Hizbullah'ın radikalizmini de törpüleme çabası içindedir. Norton bu durumu şöyle anlatıyor:

Hizbullah seçmen kitlesinin tutum ve arzularına karşı duyarlı olduğunu gösterdi. Bu seçmen kitlesi, genişleyen Şii orta sınıfının önemli bir parçasını da içeriyor; bu kesim EMEL hareketine ve onun yozlaşmasına karşı daha fazla kuşkucu hale geldi ve Hizbullah'ın görece dürüstlüğünü takdir etmeye başladı. Hizbullah'ın genişleyen seçmen kitlesi, desteğinin sürmesi için yeni ihtiyaçları beraberinde getiriyor.

Yeni Şii burjuvazi İslam Cumhuriyeti'nde, özel olarak da Lübnan İslam Cumhuriyeti'nde yaşamak istemiyor. Onların sıklıkla dile getirdikleri hedef, açık bir politik sistem ve masada bir yerdir; politikanın arka kapısında bir ricacı olarak beklemek değil.²³⁶

²³⁶ Norton, **a.g.e.**, s.20.

SONUÇ

Giriş bölümünde, “Bu çalışmanın amacı, dini bir ideolojiye sahip olan Lübnan Hizbullahı’nın ideolojik-politik çizgisinin onun dayandığı sınıfsal/toplumsal yapıdan ve ülkedeki/bölgedeki politik gelişmelerden ne ölçüde ve nasıl etkilendiğini, nasıl bir dönüşüm geçirdiğini incelemektir” diye yazmıştık.

Çalışmamızın başlangıcında, Türkiye düşün dünyasında yaygın olan yaklaşımın aksine, din/İslamiyet kavrayışının zaman ve mekan içinde sürekli olarak farklılaştığını; onu benimseyen toplumu/halkı, sınıfı/katmanı, toplumsal kesimi etkilediği gibi, onun tarafından yeniden yorumlandığını, yeniden üretildiğini belirttik. Konumuz olan Lübnan Hizbullahı’nı da bu yaklaşımla ele aldık.

Hizbullah’ı tarihsel/toplumsal bağlam içinde doğru biçimde değerlendirebilmek için, Lübnan tarihini satır başlarıyla gözden geçirdik. Ardından Lübnan’ın Şii toplumunun tarih içindeki yerine göz attık ve Lübnan’ın modern döneminde siyasi sistem ve Lübnan toplumu içindeki yerini inceledik. Çalışmamızda gösterdiğimiz gibi, Lübnan Şiiileri tarihleri boyunca ezilmiş, dışlanmış ve katliamlara, sürgünlere, yoğun baskılara maruz kalmıştır. Bu dışlanma, Fransız mandası altında modern Lübnan kurulurken siyasi sistemin bir unsuru haline gelmiştir. Şiiiler Lübnan’ın siyasi iktidar alanında, nüfus içinde oranlarına göre çok zayıf bir temsiliyete sahiptir. 1989 Taif Anlaşması bu konuda kısmi bir düzeltme yapmışsa da, hakkaniyete açıkça aykırı durum devam etmiştir. Şiiiler tarih boyunca ve bugün, Lübnan’ın en yoksul ve en yoksun kesimi olarak, “Lübnan’ın proletaryası”ını oluşturmuştur.

Lübnan Şiiileri modern çağda ilk olarak İmam Musa Sadr’ın çabalarıyla geleneksel/feodal örgütlenmenin sınırlarını aşarak Lübnan’ın siyasi bir aktörü haline gelmiş, EMEL örgütüyle bağımsız siyasi kimliğini kazanmış ve askeri kanadının da

katkısıyla güç dengeleri içinde yerini almıştır. Ancak EMEL, hızla Lübnan'ın mezhepçi (confessionalist) sistemi içinde yerini alırken aynı zamanda siyasi ve etik yozlaşmaya maruz kaldı. Tümüyle günlük çıkarları doğrultusunda davranır oldu. Bu mantıkla dost-düşman ayrımını bir yana bırakarak zaman zaman İsrail ve ABD'ye bile yanaştı. Oysa bu, Şii cemaati arasında hoşnutsuzlukla karşılandı ve özellikle 1979'daki İran İslam Devrimi'nin etkisi altındaki İslamcı kadrolar tarafından şiddetle reddedildi. Bunun sonucunda, İran'ın ve Suriye'nin açık maddi ve manevi desteğiyle 1982'de Hizbullah kuruldu.

Hizbullah, İran'daki devrimin yarattığı coşku ve heyecan ortamında ve büyük ölçüde "devrim ihracı"nın gönüllü bir yerel aktörü olarak şekillendi. Temel hedef Lübnan'da bir İslam Devleti kurmaktır. Hizbullah Lübnan'ın siyasi sistemini ve her türlü uzlaşmayı kökten reddetti. "Büyük şeytan" ABD ve onun "bölgedeki ajanı" İsrail'e karşı şiddetli bir savaş başlattı. Bu ideolojideki ve uygulamadaki radikal tavrı, Şii cemaat içinde hızla güçlenmesine ve kök salmasına neden oldu. Hizbullah İsrail'in 2000 yılında 18 yıllık işgalin ardından Lübnan'dan çekilmesinde önemli bir rol oynadı.

1990 yılında Lübnan İç Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Hizbullah'ın tarihinde bir dönüm noktasına gelindi. Bundan sonra Hizbullah'ın yeni siyasi koşullara ayak uydurma çabası içinde köklü bir dönüşüm geçirdiğini görüyoruz. Büyük iç tartışma ve gerilimlerin sonucunda Hizbullah 1992 seçimlerine katılma kararı aldı. Bu karar İran'daki dini/siyasi otorite (veli el-fakih) Ayetullah Ali Hamaney tarafından da onaylandı. Aynı dönemde, Hizbullah Lübnanlaşma ve İnfıtah (açılım) politikalarını da uygulamaya koydu.

Bu, Hizbullah'ın İslami kimliğinin yanı sıra, onu dengeleyecek şekilde Lübnanlı kimliğini öne çıkararak (bu arada askeri kanadının meşruluğunu diğer siyasi aktörlere kabul ettirerek) kitlesel bir siyasi partiye dönüşme sürecinin başlangıcıydı. Hizbullah günümüzde, başlangıçta keskin bir tavırla reddettiği Lübnan siyasi sisteminin bir parçasıdır. Bütün seçimlere katılmakta, hatta 2005 yılından beri hükümetlerde bakan düzeyinde temsil edilmektedir.

Bu dönüşüm neden ve nasıl gerçekleşti? Tezimizin bu temel sorusuna yanıt aradık.

Dönüşümün nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Hizbullah, İran İslam Devriminin yarattığı coşkuyla önüne koyduğu Lübnan İslam Devrimi/Devleti hedefinin, bu ülkenin demografik ve siyasi (iç ve dış) koşulları nedeniyle gerçekçi bir hedef olmadığını kendi siyasi deneyimiyle gördü.
- Hizbullah'ın kuruluşunu maddi ve manevi yönden aktif biçimde destekleyen İran, 1980'li yılların sonuna doğru çeşitli nedenlerle “devrim ihracı” politikasını geriye çekmeye başladı. Bu da Hizbullah'ın ideolojisine ve politikasına yansdı.
- Hizbullah, esas olarak Şii'lere yönelik olarak oldukça etkin bir sosyal yardım/dayanışma ağına (klinikler, hastaneler, okullar, kreşler vb.) sahip olsa da, kitle tabanının ekonomik ve sosyal kalkınması için Lübnan merkezi devletinin kaynaklarından yararlanmanın şart olduğunu gördü. İç savaşın bitmesiyle birlikte bu mümkün hale geldi. Ama bunun için siyasi sisteme dahil olmak gerekiyordu. Hizbullah'ın yoksul ve yoksun kitle tabanının ihtiyaçları bunu dayatıyordu.
- Hizbullah, ezilen, emekçi Şii kitlelere dayansa da, siyasi ve askeri kadroları büyük ölçüde küçük burjuvaziden, orta sınıftan geliyordu. Bu, yoksullar arasından çıkan eğitilmiş kitle, statülerine uygun iş ve yaşam koşulları arayışındadır. Toplumsal konumunu yükseltme arzusundaki bu kesim, Şii azınlık olarak Lübnan siyasi sistemi içinde tecrit olmak yerine (kaldı ki EMEL de Şii cemaat içinde önemli bir kesimi kontrol etmeye devam ediyordu), merkezi düzeyde pay almayı tercih edecektir.
- Hristiyan ve Sünni burjuvaziyi çok geriden takip eden, ama artık orta burjuvalıktan büyük burjuvalığa geçmeye başlayan Şii girişimcilerin önemli bir bölümü Hizbullah'a maddi destek (finansman) sağlıyordu. Gerek Lübnan'daki gerekse ülke dışındaki Şii burjuvazi “arka kapıdaki ricacı olmayı değil, masada yer almayı” istiyordu. Bu da siyasi sisteme katılmayı gerektiriyordu.

- Hizbullah, İsrail'e karşı yürüttüğü uzun ve kararlı savaşında (ve daha sonra 2006'daki 33 gün savaşında) ne kadar etkili ve başarılı olduğunu kanıtlayan askeri kanadı İslami Direniş'in varlığını korumasını istiyordu (hem İsrail'e karşı, hem de siyasi rakiplerine karşı). Taif Anlaşması'nın tüm milislerin silahlarını Lübnan Ordusu'na teslim etmesi koşuluna direnebilmek için Lübnan'ın yeni siyasi ortamında yeni ittifak politikalarına ihtiyaç vardı.

Bu nedenler Hizbullah'ı köklü bir dönüşüme zorladı. Ancak politikadaki güncel ve olası keskin dönüşler, kuruluş döneminin (dine dayalı) ideolojisiyle yer yer çelişiyordu. Düşünsel tutarlılık ve meşruiyet ihtiyacından dolayı, bu çelişkinin bir şekilde çözülmesi gerekiyordu.

İdeoloji ve politik gereklilikler arasındaki bu çelişki, politika lehine kuruluş dönemi ideolojisinde değişikliklere, esnemelere gidilmesiyle çözüldü. Hizbullah'ın ideolojisinin temel taşı olan İslam Devrimi/Devleti hedefi ortadan kaldırılmadı ve zaman zaman dile getirilmeye devam ediyor. Ama bu hedef iyice geri plana itildi. Hizbullah'ın seçim programlarında bu hedefe hiç yer verilmedi. Ayrıca Şiilerin Lübnan içinde azınlık olması göz önünde bulundurularak, İslam devletinin ancak toplumun büyük çoğunluğunun (“yüzde 51 yeterli değil”) gönüllü olarak seçmesiyle mümkün olabileceği ve bunun onlarca yıl gerçekleşmeyebileceği Hizbullah sözcüleri tarafından dile getiriliyor. Böyle bakıldığında, İslam Devletinin artık güncel bir hedef olmaktan çıktığı anlaşılıyor.

Lübnan siyasi sisteminin değerlendirilmesi, Lübnanlı rakip siyasi aktörlerle ilişkiler, Hristiyanlara bakış vb konulardaki değişiklikler de kuruluş ideolojisinin yeniden yorumlanmasıyla ve tevil yoluyla meşrulaştırılıyor. Bunun gerçekleşebilmesi için, yasaların kaynağı her ne kadar Kuran ve şeriat olsa da, insanlar tarafından yapılmış hukuka da (pozitif hukuk) başvurulabileceği ifade ediliyor. Ayrıca İslam hukukundaki, “gereklilikler yasakları kaldırır” veya “bütün olarak yapılamayan işler tamamen bırakılmaz” gibi düsturlar neredeyse çeşitli politik manevraları meşrulaştırmak için kullanılabilir. Keza, Kuran'daki farklı koşullara ilişkin farklı

ayetlerden, güncel politikaya uygun olanlarının seçilerek öne çıkarılması ve referans gösterilmesi de bir başka “yeniden yorumlama” yöntemidir.

İdeoloji-politika yaratıcıları dini sıklıkla etkili bir meşrulaştırma aracı olarak kullanırlar.²³⁷ İleri sürülen görüş bir kez “kutsallık” halesiyle taçlandırıldı mı, ona karşı çıkmak son derece zordur. Çünkü karşı çıkmak, “imandan olmak”, “dinden çıkmak”la suçlanma tehlikesi yaratır. Günümüzdeki siyasal İslamcı hareketler de bu olanaktan sonuna kadar yararlanıyor.

Sonuç olarak, Hizbullah her ne kadar İslami bir örgüt olsa da, ideolojisini İslamiyet’e dayandırmış olsa da, tüm diğer İslami hareketler gibi, bu dünyanın bir olgusudur. Üzerinde var olduğu toplumsal koşullar içinde hareket etmektedir. Kendi sınıfsal/toplumsal tabanının çıkarları ve özlemleri, içinde bulunduğu ortamdaki politik, ekonomik, kültürel vb değişiklikler İslami örgütlerin ideolojik-politik çizgilerinde köklü, çarpıcı değişikliklere yol açabilir ve “kutsal”, ebediyen değişmez gibi görünen ideolojilerini değiştirmeye, dönüştürmeye zorlayabilir. Hizbullah’ın geçirdiği süreç de budur.

²³⁷ Berktaş, a.g.e, s. 18-19-20.

KAYNAKÇA

- Achcar, Gilbert: **Barbarlıklar Çatışması**, çev. Diren Kahrıman, İstanbul, Everest Yayınları, 2002.
- Achcar, Gilbert-Warshawski, Michel: **İsrail'in Hizbullah Karşı Savaşı**, çev. Damla Kellecioğlu vd., İstanbul, Yazın Yayıncılık, 2007
- Açıkalin, Serpil: "Lübnan Parlamento Seçimleri", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu** web sitesi, (çevrimiçi) www.usakgundem.com, 14 Ocak 2010.
- Akarlı, Engin Deniz: **The Long Peace: Otoman Lebanon 1861-1920**, London, Center for Lebanese Studies and I. B. Tauris&Co Ltd, 1993.
- Akyol, Taha: **Hariciler ve Hizbullah**, İstanbul, Doğan Kitap, 2000.
- Alagha, Joseph Elie: **Hizbullah: Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine**, çev. Kadriye Göksel, İstanbul, Doğan Kitap, 2007.
- Balta, Paul: **Dünyada İslam**, çev. Nihal Önel, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994.
- Beaujeu-Garnier, Jacqueline: **Ortadoğu Ekonomisi**, çev. Ahmet Angın, İstanbul, Kitapçılık Yayınları, 1967.
- Berktaş, Fatmagül: **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, 3. bs, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.
- Boran, Yıldırım: **Lübnan'daki İran Hizbullah**, İstanbul, Siyah Beyaz, 2007.
- Bulut, Faik: **İslam Komünçüleri**, 2. bs, İstanbul, Berfin Yayınları, 1998.
- Bulut, Faik: **İslamcı Örgütler**, 2 c., 3. bs, Ankara, Doruk Yayıncılık, 1997.

- Chesnot, Christian-Lama, Joséphine **Filistinliler: 1948-1998 Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özerkliğe**, Ankara, Doruk Yayıncılık, 2003.
- Cobban, Helena: **The Making of Modern Lebanon**, London, Hutchinson Education, 1987.
- Çetinkaya, Y. Doğan: “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, **Toplumsal Hareketler: Tarih Teori ve Deneyim**, der. Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Deeb, Lara: “Deconsturcting A ‘Hizbullah Stronghold’”, **The MIT Electronic Journal of Middle East Studies**, c. 6, Yaz 2006, (çevrimiçi) <http://web.mit.edu/cis/www/mitejmes>, 1 Haziran 2010.
- Ebu Halil, Esad: “Lübnan Hizbullahı’nın İdeolojisi ve Pratiği”, çev. Mehmet Cebeci, **Dünya ve İslam**, sy. 11, Yaz 1992, s. 81-96.
- Eryılmaz, Bilal: **Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Fahş, Dr. Mahmud A.: “Lübnan Şii Toplumu: İddialı Yeni Siyasal Bir Güç çev. Mehmet Uzun, **Dünya ve İslam**, sy. 11, Yaz 1992, s. 59-80.
- Hamzeh, Ahmad Nizar: **In the Path of Hizbullah**, New York, Syracuse University Press, 2004.
- Hamzeh, Ahmad Nizar: “Islamism in Lebanon: A Guide”, **Middle East Review of International Affairs**, C:I, sy. 3, Eylül 1997, (çevrimiçi) <http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue3>
- Harik, Judith Palmer: **Hezbollah: The Changing Face of Terrorism**, 2.bs, Londra, I.B. Tauris&Co. Ltd, 2007.
- Harman, Chris: “Hizbollah And The War Israel Lost” **International Socialism**, sy.112, (çevrimiçi) www.isj.org.uk, 29 Aralık.2009.
- Harman, Chris: **Peygamber ve İşçi Sınıfı**, (çevrimiçi), <http://www.antikapitalist.net/kutuphane/antikap-yayinlari/peygamber/peygamber-ve-isci-sinifi.htm>, 21 Aralık 2009.

- Hitti, Philip K.: **Lebanon in History**, London, MacMillan and Co Ltd, 1957.
- Hourani, Albert: **Arap Halkları Tarihi**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, 8.bs.
- Jaber, Hala: **Hezbollah: Born With A Vengeance**, New York, Columbia University Press, 1997.
- Kayalı, Hasan: **Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)**, çev. Türkan Yöney, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Keleşoğlu, Erhan: “Filistin’den Bir Toplumsal Hareket: Hamas”, **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim**, der. Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Kenanoğlu, M. Macit: **Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek**, İstanbul, Klasik, 2004.
- Khosrokhavar, Ferhad: **Allah’ın Yeni Şehitleri**, çev. Tülay Duman, İstanbul, Versus, 2006.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **“Tarih Tezi” Işığında Allah-Peygamber-Kitap**, İstanbul, Bumerang Yayınları, 1999.
- Kramer, Martin: “Hizbullah’ın Moral Mantiği”, çev. İbrahim Turhan, **Dünya ve İslam**, sy. 11, Yaz 1992, s. 97-120.
- Lapidus, Ira M.: **İslam Toplulukları Tarihi**, c.1, çev. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, 4. bs.
- Maaluf, Amin: **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Telos Yayıncılık, 1998, 2.bs.
- Mardin, Şerif: **Din ve İdeoloji**, 17. bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Marx, K - Engels, F.: **Din Üzerine**, çev. Kaya Güvenç, 4. bs, Ankara, Sol Yayınları, 2008.
- Norton, Augustus Richard: “Hizballah: From Radicalism to Pragmatism”, **MiddleEast Policy Council**, 5 Ocak 1998, 4, 7, (çevrimiçi) www.mepc.org/journal/9801norton.html, 2 Temmuz 2010.

- Norton, Augustus Richard: **Hizballah of Lebanon: Extremist Ideals vs. Mundane Politics**, Council on Foreign Relations için rapor, Şubat 2000, (çevrimiçi) http://www.cfr.org/publication/8612/hizballah_of_lebanon.html, 19 Ocak 2010.
- Odeh, B. J.: **Lübnan'da İç Savaş: Çağdaş Bir Siyasal Tarih**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul Belge Yayınları, 1985.
- Ortaylı, İlber: 19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Notlar, **Osmanlı Araştırmaları**, sy.IV
- Paletsine Facts PalestineFacts.org (çevrimiçi) http://www.palestinefacts.org/pf_1967to1991_sabra_saita.php. 18 Ocak 2010.
- Qassem, Naem: **Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü**, çev. Muharrem Tan, İstanbul, Kesit Yayınları, 2006.
- Qassem, Naim: **Hizbullah: The Story From Within**, Arapça'dan İngilizce'ye çev. Dalia Khalil, Beyrut, Saqi, 2010.
- Rodinson, Maxime: **Muhammed**, çev. Atilla Tokatlı, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2008.
- Roy, Olivier: **Siyasal İslamın İflası**, çev. Cüneyt Akalın, 3. bs, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.
- Salibi, S. Kamal: **The Modern History of Lebanon**, London, Weidenfeld and Nicolson, 1965
- Şeriati, Ali: **İslam ve Sınıfsal Yapı**, çev. Doğan Özlük, Ankara, Fecr Yayınları, 2008.
- UN-UNRWA: UN Relief and Works Agency (BM Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Örgütü) resmi web sitesi (çevrimiçi) http://www.un.org/unrwa/publications/pdf/rr_countryandarea.pdf , 16 Ocak 2010.
- Ülman, A. Haluk: **1860-1861 Suriye Buhranı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966.
- Taheri, Amir **Hizbullah: Kutsal Terörün İçyüzü**, çev. Hikmet Bila, İstanbul, Sel Yayınevi, 1990..

- Tür, Özlem-Ayhan, Veysel “İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizi”, **Akademik Ortadoğu**, sy. 6. (çevrimiçi) http://www.akademikortadogu.com/6/m5e1_1.html, 15 Ağustos 2010.
- Yazar Adı Yok: “İslami Hareketlerin Ortadoğu’daki Yükselişi: Hamas-Hizbullah”, **Halkların Uluslararası Mücadele Bülteni** (HUMB), çev. Solun Doğusu, Ekim-Kasım-Aralık 2006, sy. 7, (çevrimiçi) www.solundogusu.net, 21 Aralık 2009.
- Zaman Online “**Babamı Suriye’nin Öldürdüğünü Söylemek Hataydı**” başlıklı haber, (çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=024848&title=saad-hariri-babami-suriyenin-oldurdugunu-soylemek-hataydi>, 7 Eylül 2010.
- Zaptçioğlu, Dilek: “Tanrıya Aşağıdakilerin Penceresinden Bakmak”, **Birikim**, sy. 244-245, Ağustos-Eylül 2009, s. 56-71.

Mülakatlar:

- Mahmud, Hasan Araştırma ve Dokümantasyon Danışma Merkezi yöneticilerinden Dr. Hasan Mahmud ile 6 Mart 2010’da Beyrut’ta yapılan mülakat.
- Mazraani, Saadallah Lübnan Komünist Partisi Genel Sekreter Yardımcısı Saadallah Mazraani ile 6 Mart 2010’da Beyrut’ta yapılan mülakat.